

KÜRESEL ARAŞTIRMALAR DERGİSİ

Bariş ve Çatışma

AĞUSTOS 2026

KÜRESEL ARAŞTIRMALAR DERGİSİ
JOURNAL OF GLOBAL STUDIES

JGS

SAYI 3

KÜRESEL ARAŞTIRMALAR DERGİSİ

Sayı: 3

Yıl: 2026

Yayın Türü:

Akademik Öğrenci Dergisi

Genel Yayın Yönetmeni:

Efe Soylu

Baş Editör:

Havva Sude Topaloğlu

Yardımcı Editörler:

Muhammed Mustafa Güler

Aytunç Ateş

Kapak Tasarımı:

Fatma Doğan

Bahar Kevser Karakoç

Danışma Kurulu:

Arş. Gör. Oğulcan Köksal

Yayıncı:

Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi

/ Küresel Politika Topluluğu

Yayın İlkeleri: © 2026 Küresel Araştırmalar Dergisi.

Bu dergide yayımlanan tüm içeriklerin telif hakları dergiye aittir. Makaleler kaynak gösterilerek kullanılabilir, ticari amaçla çoğaltılamaz.

YAZARLARIMIZ

Havva Sude Topaloğlu

Efe Soylu

Baran Giray Coşkun

Fatma Berfin Çetin

Elif Beyza Yıldırım

İlayda Yıldırım

İpek İlayda Saygı

Sosyal Medya Hesaplarımız:

https://www.instagram.com/kureselarastirmalar?igsh=MTRhcWZlenN2NGZrZQ%3D%3D&utm_source=qr

<https://x.com/jgsdergi?s=21>

<https://www.linkedin.com/company/kureselarastirmalar/>

<https://medium.com/@global.policy>

Adres:

Hacı Bayram, Ulus, Hükümet Meydanı No:2
Altındağ/Ankara

E-posta:

journalofglobalstudies@gmail.com

İÇİNDEKİLER

Havva Sude Topaloğlu

4-13

Kadın, Barış ve Güvenlik: Savaş ve Barışta Kadının Rolü

Efe Soylu

14-26

Silahlı Mücadeleden Siyasi Uzlaşıya: IRA, The Troubles ve Kuzey İrlanda Barış Süreci

Baran Giray Coşkun

27-39

Barışın Gölgesinde Çatışma: Moğol Bozgunu ve Rusların Hayatta Kalma Çabası

Fatma Berfin Çetin

40-51

Uluslararası Ceza Hukukunda Çevresel Savaş Suçları: Roma Statüsü m. 8(2)(b)(iv)'in Uygulanabilirliği Sorunu

Elif Beyza Yıldırım

52-66

Küresel Ticaret Savaşları Barışı Tehdit Ediyor Mu?

İlayda Yıldırım

67-76

Birleşmiş Milletler Kararları ve Üçlü Misyon Bağlamında UNIFIL'in Etkinliği: Barışı Korumak Ne Ölçüde Gerçekleşti?

İpek İlayda Saygı

77-88

21. Yüzyılda Barış ve Caydırıcılık: Değişen Güvenlik Anlayışı Çerçevesinde Türkiye'nin NATO'daki Stratejik Rolü

KADIN, BARIŞ VE GÜVENLİK: SAVAŞ VE BARIŞTA KADININ ROLÜ

ÖZ

Bu çalışma, kadınların savaşta ve barışta geçmişten günümüze yer aldıkları rolleri, yaşadıkları olumsuz durumları ve barış inşası sürecinde nasıl aktif bir aktörleşmeye doğru gittikleri KBG gündemi çevresinde incelemektedir. Tarihsel süreçte savaşlar sadece askeri taktiklerin uygulandığı alanlar olmamış; ataerkil güç ilişkilerinin derinleştiği ve kadın bedeninin bir çatışma aracına dönüştüğü mekanlar haline gelmiştir. İlk olarak liberal ve radikal feminist

teorileri ile birlikte ataerkil güç ilişkisi tartışılmış olup devamında Bosna ve Ruanda soykırımlarında kadınların nasıl bir savaş aracı haline geldikleri incelenmiştir. Çatışmanın devamında toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin nasıl uluslararası alanda ses getirildiği ve BMGK tarafından çıkartılan 1325 sayılı karar ve devamında çıkartılan diğer KBG kararlarının içerikleri analiz edilmiştir. Çalışmanın sonuç kısmında ise BMGK kararlarının kağıt üzerinde bir teori olarak kalmaması için alınan kararların ulusal politikalara aktarılmasının gerekliliği tartışılmakta; kadınların karar alma mekanizmalarında eşit ve aktif aktörler olarak yer almasının sürdürülebilir bir barış için kilit bir unsur olduğu ortaya konulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Toplumsal Cinsiyet, Kadın Barış ve Güvenlik, BMGK 1325, Bosna, Ruanda, Feminist Uluslararası İlişkiler

WOMEN, PEACE AND SECURITY: THE ROLE OF WOMEN IN WAR AND PEACE

ABSTRACT

This study examines the roles women have played in war and peace from the past to the present, the negative experiences they have gone through, and how they have moved toward becoming active actors in the peacebuilding process within the WPS agenda. Historically, wars were not just spaces where military tactics were applied; they also became places where patriarchal power relations deepened and women's bodies were turned into instruments of conflict. First, patriarchal power relations are discussed through liberal and radical feminist theories, and then it looks at how women became tools of war in the genocides in Bosnia and Rwanda. In the continuation of the conflict, how gender inequality was brought to international attention and the contents of UNSC Resolution 1325 and subsequent resolutions were analyzed. In the conclusion of the study, it is discussed that for UNSC resolutions not to remain just a theory on paper, it is necessary to transfer the decisions into national policies; it is highlighted that having women participate as equal and active actors in decision-making mechanisms is a key element for sustainable peace.

Keywords: Gender, Women, Peace and Security, UNSC 1325, Bosnia, Rwanda, Feminist International Relations

Giriş

Yüzyıllar boyunca kadınların çatışma alanlarındaki ve müzakere masalarındaki rolleri çeşitli olumsuz yollardan geçmiş ve birçok kadın hareketleri tarafından dikkate alınarak değişime uğramıştır. İlk olarak geçmişte yaşanan durumlara bir göz atılmak istenirse kadınlar savaş alanlarında hem fiziksel hem psikolojik olarak çok zor şartlar altında bırakılmıştır. Örnek olarak toplumsal cinsiyete dayalı güç ilişkilerinden meydana gelen zorluklar, erkek baskınlığı, yaşanan taciz durumları ve fiziksel şiddetten meydana gelen psikolojik etkenler kadınların üzerinde ciddi bir hasar bırakmıştır. Kısacası kadınların savaş arenalarında hem fiziksel hem psikolojik olarak ağır ve zor şartlar altında kaldıkları açıkça görülmektedir. Diğer bir yandan onlar sadece çatışma sahalarında değil, aynı zamanda barış inşasında da birçok kez görmezlikten gelinmiş ve söz hakları önemli ölçüde yok sayılmıştır. Oysa yaşanan bu olumsuz durumlara rağmen hayata tutunma mücadelesi veren ve aynı zamanda ait oldukları ülkede uluslararası arena için barış inşası sürecine katkıda bulunmaya çalışan ve toplumsal yapının en önemli dinamiklerinden biri olan kadınlar, gerek çatışma alanlarında gerek müzakere masalarında önemli girişimlerde bulunmaktadır (Şahin,2023). Kadınların hem çatışma sonrası uzlaşmaya varma süreçlerinde hem de resmi/ gayriresmi müzakere masalarında aktif bir aktör olarak yer alması, sürdürülebilir bir evrensel güvenlik bakımından oldukça önemlidir. Kadınların aktif katılımı, yalnızca çatışmaların sonlandırılması ve uzlaşmanın sağlanmasında değil; barış sonrası dönemde toplum genelinde kalıcı bir güven ortamının sağlanması ve barışın sürdürülebilir kılınmasında da kritik bir rol oynamaktadır. Ancak barış inşası sürecinde siyasi aktörlerin önemli bir

çoğunluğunu erkeklerin oluşturması, ataerkil bir toplum oluşmasına ve kadının varlığının geri plana itilmesine yol açmaktadır (Kocadal, 2023). Yaşanan bu eşitsizlik durumu uluslararası arenada ses getirmiş ve Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 2000 yılında aldığı 1325 sayılı "Kadınlar, Barış ve Güvenlik" adlı çalışmasıyla gündeme getirilmiştir. Bu çalışmada öncelikle geçmişten günümüze çatışma ve barış inşası süreçlerinde yaşanan örneklerle beraber ataerkil sistem feminist teorisi bakış açısıyla ele alınacak olup sonrasında Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin Kadın, Barış ve Güvenlik" isimli çalışmasının içeriği incelenecektir. Son olarak da çalışmanın sonuç bölümünde gelecek yıllarda bu ataerkil sistemin ne gibi değişimlere uğrayabileceği tartışılacaktır.

Feminist Teoriler Işığında Ataerkil Sistem: Barış ve Çatışma

Geçmişte yaşanan çatışma ve barış süreçlerinde cinsiyet algısı bugünlere kadar süregelen bir durum olmuştur. Osman Sabırlı'nın ifade ettiği üzere savaşlarda büyük oranda erkekler savaşır, yaralanır ve çoğunlukla onlar ölür (Sabırlı,2016). Ek olarak bu tarz militarist söylemlerde, savaşın terimlerinde, savaşın yüzü anlatılır. Hayatını kaybeden insanlarla ilgili verilen sayısal değerlerde ise kadınlar ve çocuklar için çoğu zaman "çok sayıda kadın ve çocuk öldü/yaralandı" gibi üstünkörü ifadeler haber bültenlerinde geçer (Sabırlı,2016). Çoğunlukla siyasi iktidarın ve diğer alanların hâkimi olan erkekler, barış ve çatışmanın da egemeni durumundadır (Kocadal,2023). Diğer bir yandan askerlik ve diplomasi alanları, dünyanın hemen hemen çoğu geleneksel bölgelerinde "erkek işi" olarak görülmekte olup çatışma sahalarında kadınlara ikinci roller verildiği göz önündedir (Kocadal, 2023).

Oysaki feminist teori için çatışma sahaları sadece askeri taktiklerin yaşandığı yerler değil aynı zamanda toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin derinleştiği, bedenın bir savaş alanına dönüştüğü mekanlardır. Çoğu savaş söylemlerine bakıldığında, bu söylemlerin büyük ölçüde kadınları ‘korunması gereken zayıf bir halka’ olarak konumlandığı görülmektedir. Cynthia Enloe ise bu bakış açısına karşı çıkarak kadınların yalnızca savaşın mağdurları değil, aynı zamanda savaş ekonomisinin, militarizmin, diplomasinin ve uluslararası siyasetin aktif unsurları olduğunu ortaya koymaktadır (Enloe,2014). Öte yandan Feminist Uluslararası İlişkiler teorilerinden biri olan liberal feminizmin temel argümanına göre savaşların, yoksulluğun ve çatışmaların temel nedeni, kadınların dış politika yapım süreçlerinde, ordularda ve Birleşmiş Milletler, NATO vb. uluslararası kurumlarda yeterince temsil edilmemesidir. Eğer kadın-erkek eşitliği karar alma mekanizmalarında sağlanırsa, devletlerin dış politikaları daha barışçıl hale gelecektir. Bir diğer yaklaşım olan radikal feminist bakış açısı ise problemi yalnızca kadınların uluslararası arenadaki temsil eksikliğine indirgemez ve asıl problemin, savaşları ve şiddeti besleyen ataerkil sistem ile bu sistemin ürettiği militarist erkeklik anlayışı olduğunu savunur. Dolayısıyla kadınların mevcut kurumlara dahil edilmesi tek başına yeterli değildir; asıl çözülmesi gereken problem, ataerkil sistemin normalleştirmiş olduğu eşitsiz güç ilişkileridir.

Savaşların Kadınlar Üzerindeki Etkisi: Bosna ve Ruanda Soykırımı Örnekleri

Savaş süreçleri, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin militarist dinamiklerle pekiştirildiği ve ataerkil yapının kadın ile erkeğe dayattığı rollerin yeni sosyal koşullar altında tekrar yapılandırıldığı

dönemlerdir (Çaputlu,2020). Bu süreç, kadın psikolojisi ve bedeni üzerinde yıllarca süren olumsuz bir etki bırakmaktadır. Kadınların savaşta maruz kaldıkları şiddet ve savaşın sonlanmasında yer aldıkları roller uluslararası siyasette uzun yıllar göz ardı edilmiştir (Şahin, 2023). Oysa savaşların kadınlar üzerindeki etkisi sadece sivil bir kayıp olarak değil aynı zamanda siyasi, psikolojik, toplumsal ve fiziksel olarak çok etkenli bir durumu kapsar. Nira Yuval Davis (2003), savaşın toplumsal cinsiyet boyutunu ele alırken bu durumu şöyle özetlemektedir: “Bu savaşlarda savaşmak ve ölmek üzere seçilenler erkeklerdir ve vahşi saldırıların ve tecavüzün ardından kendilerinin ve çocuklarının hayatta kalması için mücadelelerini sürdürmek zorunda olan, kendilerini yerlerinden edilmiş mülteciler olarak bulan ve toplumsal hayatın tüm öteki veçhelerini yaşatmaya devam edenler de kadınlardır” (Yuval Davis,2003, s.211). Bu ifadelere bakıldığında kadınlar yaşadıkları birçok probleme rağmen hayata tutunmaya çalışıp yaşamaya devam etmek zorunda kalmışlardır. Savaş alanlarında yapılan kadın bedenlerine yönelik şiddet sadece normal bir eylem değil aynı zamanda düşmanın sembolik değerlerine, namus anlayışına ve biyolojik varlığına doğrudan bir saldırıdır. Kadınlar, ait oldukları toplumun birer “kültürel taşıyıcısı” olarak görüldüğü için kadın bedenine yapılan davranışlar, düşman tarafının ahlaki ve toplumsal yapısını çökertmeyi hedeflemektedir. Ataerkil ifadeler, kadının bedeninin bütünü doğrudan temsil ettiği toplumun namusu ve milli gururu ile bağdaştırır (Bilgin Aytaç, 2019). Geçmiş zamanlarda yaşanan ve kadınlar üzerinde etki bırakan savaşlara bir göz atılmak istenirse en büyük örneklerinden biri 1992-1995 yılları arasında yaşanan Bosna soykırımıdır. Sosyalist Federal Yugoslavya Cumhuriyeti’nin dağılması sürecinde Bosna-Hersek’in Slovenya ve Hırvatistan’ın ardından Yugoslavya’dan ayrılması ile

Kadın, Barış ve Güvenlik: Savaş ve Barışta Kadının Rolü

birlikte başlamıştır (Rüma ,2022). Bölgede yaşayan Sırp, Hırvatlar ve Bosnalı Müslümanlar arasında 3 yıl süren bir çatışma yaşanmış olup bu çatışmada Bosnalı Müslüman kadınlar Sırp askerlerinin tacizine uğramıştır. Bosna'da yaşanan bu durum, medya aracılığı ile 59 uluslararası topluma kadın bedeninin nasıl savaş alanı haline geldiğini ortaya koymuştur (Özs,2022). Sırp'ların temel hedefi ise cinsel şiddet yoluyla Boşnak toplumunun demografik yapısını bozmayı amaçlamaktadır. Bu hedefleri için de toplumsal cinsiyet kalıplarının kendisine yüklediği soyu sürdürme ve annelik rolü nedeniyle önem arz eden kadınlar doğrudan hedefe konmuş, zorunlu gebelik uygulamaları Boşnak varlığını ortadan kaldırmanın sistematik bir aracı olarak kullanılmıştır (Kahveci,2024). Sırp tecavüz kamplarında uygulanan zorunlu gebelikler sonucunda dünyaya gelen çocuklar, çatışma sonrası Bosna toplumunda ağır bir travma ile karşı karşıya kalmıştır. Salzman'ın ifade ettiğine göre annelerinin kendi topluluklarında dışlanmasının yanında, "düşman çocuğu" olarak etiketlenen bu kuşak, kimlik krizleri ve toplumsal damgalanma altında yaşamlarını Bosna'da sürdürmek zorunda bırakılmıştır (Salzman, 1998: 372-374). Sırp güçlerinin kadınları sistematik bir şekilde taciz etmesi, kadınların öz saygılarını yitirmelerine, değersiz hissetmelerine ve utanç/aşağılanma duygusuyla birlikte kadınların psikolojik olarak işlevsiz hissetmelerine yol açmıştır (Kahveci, 2024). Yaşanan tecavüzlerin bir sonucu olarak Boşnak kadınlarının benliği geri döndürülemez bir şekilde zarar görmüş olup savaştan sağ çıksalar dahi sağlıklı bir birey olarak topluma hizmet edemeyecek duruma gelmeleri hedeflenmiştir (Kahveci,2024). Oysaki bu travmaları yaşayan masum Boşnak kadınlarının tek suçu "kadın" olmaktır. Verilen bilgilere göz atıldığında kadınların tamamen bir araç haline getirilerek onlar üzerinden Boşnak

toplumunun yapısına zarar verilmek istendiği açıkça görülmektedir. Diğer bir geçmiş örnek ise 1994 yılında gerçekleşen Ruanda soykırımıdır. Bir savaş propagandası olarak Hutu askeri yönetimi, yürüttüğü psikolojik harp stratejilerinde Tutsi kadınlarını cinselleştirerek hedef göstermiştir. Bu iddialı propaganda neticesinde tecavüz, kitlesel imha harekâtı boyunca saldırganlar için bir ödül, kurbanlar için ise kaçınılmaz bir ceza olarak kurgulanmıştır (Secopedia,t.y.). Bu bir çeşit düşmanı alt etme düşüncesidir. Bu dönemde tecavüz, bir savaş aracı olarak kullanılmış ve kadınlar sistematik bir şekilde fiziksel saldırıya uğramıştır. Soykırım sürecinde Ruandalı kadınlar, geniş çaplı bir cinsel şiddete maruz kalmıştır. Bu eylemler; Interahamwe olarak bilinen Hutu milis güçleri, sivil halk, Başkanlık Muhafızları ve Ruanda Silahlı Kuvvetleri (FAR) bünyesindeki askerler tarafından gerçekleştirilmiştir. Ulusal ve yerel ölçekteki idari, askeri ve siyasi liderlerin yanı sıra milis yöneticileri de Tutsi topluluğunu tamamen yok etme amacına ulaşmak adına hem cinayetleri hem de cinsel saldırıları bizzat yönlendirmiş ve teşvik etmiştir (HRW,1996). Human Rights Watch (HRW) tarafından yayınlanan rapora göre kadınlar, insanların katledildiği veya uzuvlarının kesildiği kontrol noktalarında ve çeşitli alanlarda sıkça cinsel köleliğe zorlanmıştır. Bu süreçte ya milis grupları tarafından toplu halde alıkonulmuşlar ya da tek bir milis tarafından kişisel cinsel hizmete zorlanmak üzere hedef seçilmişlerdir. Milisler, reddetmeleri halinde ölümle tehdit ederek kadınları cinsel istismara boyun eğdirmiştir. Ruanda'da yaygın olarak "zorunlu evlilik" şeklinde adlandırılan bu cinsel kölelik biçimi, birkaç günden başlayarak soykırım süresince, hatta bazı vakalarda daha da uzun süre devam etmiştir (HRW,1996). Kadınlara yapılan bu davranışın asıl amacı, tıpkı Bosna soykırımında olduğu gibi düşmanın ahlaki ve

toplumsal yapısını kadınlar aracılığıyla yok etmektir. Bu amaç uğruna kadınlar yıllar boyu istismara uğramış, fiziksel ve psikolojik travmalarla yaşamak zorunda bırakılmış ve bunların sonucunda istenmeyen gebelik durumlarıyla karşı karşıya kalmışlardır. Human Rights Watch tarafından yayınlanan raporda yer alan ifadeler şu şekilde özetlenilebilir: Cinsel şiddete maruz kalan Ruandalı kadınların yaşadığı fiziksel ve psikolojik yıkım, toplumdan soyutlanma ve dışlanma duygusuyla daha da derinleşmektedir. Aileleri ve çevreleri tarafından reddedilme, topluma yeniden entegre olamama veya evlenememe korkusu taşıyan mağdurlar, başlarına gelenleri açıkça ifade etmekten kaçınmaktadır. Bazı kadınlar misillemeye uğrama endişesiyle sessiz kalırken, birçoğu da öldürülmeyip cinsel saldırıya uğrayarak hayatta kalmış olmanın getirdiği ağır bir suçluluk duygusuyla mücadele etmektedir (HRW,1996). Son olarak cinsel istismara uğrayan kadınlar aynı zamanda sağlık sorunlarıyla da uğraşmaktadır. Ruandalı doktorların teşhisine göre istismara uğramış kadınların pek çoğunda cinsel yolla bulaşan HIV/AIDS gibi hastalıklar tespit edilmiştir. Görüldüğü üzere tarihte yaşanan bu iki büyük soykırım, kadınlar üzerinde hem fiziksel hem manevi birçok tahribata yol açmıştır. Bu soykırımlar sonucunda istenmeyen gebelik yaşayan kadınlardan bazıları bebeğini terk etmiş, bazıları kendi kendine kürtaj yapmaya çalışmış, bazıları ise çocuğunu büyütme zorunda kalmıştır. Tecavüz yoluyla doğan çocuklara da Kinyarwanda dilinde "enfants de mauvais souvenir" (kötü hatıraların çocukları) gibi isimler denilmiştir.

Çatışma Sonrası Dönem ve Barış İnşası Süreci

Savaşın ardından savaşan taraflar arasında meydana gelen resmi antlaşmaların ve müzakerelerin gündelik yaşama yansması ve kalıcılık kazanması için

çatışma sonrası ortamın istikrara kavuşturulması gerekli bir mevzudur. Bu bağlamda, yapısal sorunları çözerken toplumsal boyutta köklü bir dönüşümü hedefleyen ve kalıcı barışın tesis edilmesini amaçlayan barış inşası (peacebuilding) kavramı, büyük bir önem taşımaktadır (Dizdaroğlu,2019). Bu kavram ilk kez Johan Galtung'un Three Approaches to Peace: Peacekeeping, Peacemaking and Peacebuilding isimli çalışmasında yer almıştır. Öte yandan Bercovitch ve Jackson'a (2009, s. 168) göre en genel barış inşası, bir uyuşmazlığın kaynağında yatan temel faktörleri ortadan kaldırmayı hedefleyen süreci ifade eder. Çatışmaların temel sebeplerini ortadan kaldırmayı ve toplumsal yapıyı güçlendirmeyi hedefleyen bu geniş kapsamlı süreçte toplumun yarısını oluşturan kadınların varlığı, değeri tam olarak hala anlaşılmassa da hayati bir önem taşımaktadır. Ayrıca barışın yalnızca silahların susması anlamına gelen "negatif barış" perspektifiyle kalmayıp aynı zamanda adaletin ve eşitliğin sağlanması anlamına gelen "pozitif barış" seviyesine ulaşabilmesi, ancak toplumsal cinsiyet eşitliğinin barış inşası süreçlerine entegre edilmesiyle mümkündür. Ancak geleneksel ve ataerkil siyasi mekanizmalar, barış inşası süreçlerinde ve müzakere masalarında özellikle erkek çoğunluğunu göz önünde bulundurmaktadır. Gürpınar'ın ifadelerine göre dış politika mekanizmalarındaki toplumsal cinsiyet eşitsizliği, barış sürecinin niteliğini zayıflatmakta ve sürdürülebilir bir barış ortamının gerçekleşmesini zorlaştırmaktadır. Feminist yaklaşımın statik bir durumdan ziyade dinamik bir süreç olarak tanımladığı "pozitif barış" anlayışı, yapısal şiddetin ortadan kaldırılmasını hedefler. Böylesi bir sistemin kurulması ise ancak kadınların pasif nesneler olmaktan çıkarılıp kararlara yön veren aktörler olarak süreçlere katılımıyla mümkündür (Gürpınar,2017). Bu bağlamda kadınların müzakere masalarında yer alması ve barış inşası süreçlerine

Kadın, Barış ve Güvenlik: Savaş ve Barışta Kadının Rolü

katılımları sadece bir temsil değil, aynı zamanda barış sürecinin dayanıklılığı ve devamlılığı bakımından da çok büyük bir önem taşımaktadır. Öte yandan kadınların siyasi, ekonomik ve sosyal süreçlerden dışlanması, uyuşmazlığın temelinde yatan adaletsizlik unsurlarını beslemeye devam eder ve uzlaşma sürecinde büyük bir eksikliğe yol açar. Sonuç olarak çatışma sonrası dönemde kalıcı ve sürdürülebilir bir barış inşası süreci için toplumsal cinsiyet eşitliğine önem verip kadınların da bu süreçte erkeklerle eş derecede yer alması büyük bir önem taşımaktadır. Bir diğer başlıkta bu konu için ele alınan ve BMGK tarafından hazırlanan “Kadın, Barış ve Güvenlik” çalışmasının içeriği incelenecektir.

Kadın, Barış ve Güvenlik

Pozitif barış arayışları, 2000’li yılların başıyla birlikte uluslararası arenada somut bir karşılık bulmaya başlamıştır. Bunun en büyük örneği ise Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi’nin 31 Ekim 2000 yılında oybirliğiyle kabul ettiği 1325 sayılı “Kadın, Barış ve Güvenlik (Woman, Peace and Security-WPS)” isimli kurucu ve devrimci kararıdır. Bu karar doğrultusunda kadınların; çatışmaların engellenmesi ve çözümünde, barış inşası sürecinde katılımlarının gerektiği göz önünde bulundurulmaktadır (Kocadal, 2023). Aynı zamanda bu kararlar birlikte çatışma taraflarına, süreç boyunca kadınlar ve kız çocuklarının cinsel istismar ve toplumsal cinsiyete dayalı cinsel şiddetten korunmasına yönelik özel tedbirler alma yükümlülüğü getirilmektedir. Diğer bir yandan karar; Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri’ ni üye ülkelere kadın hakları, kadınların korunması ve özgül ihtiyaçlarının karşılanmasına dair rehber ilkeler sunmakla görevlendirmekte ve yürütülen tüm

Barış Gücü operasyonları ile barış inşası süreçlerine kadınların entegre edilmesi yönünde açık bir çağrıda bulunmaktadır (Kocadal,2023). Açıklamalardan da anlaşılacağı üzere kararın kadınlar üzerindeki etkisi olumlu yöndedir. Bu karardan önce kadınlarla ilgili olan konuların sadece bir kısmı BMGK’ye taşınmaktaydı. Aynı zamanda bu kararın ardından ilk defa kadınların savaş arenalarında sadece kurban olmadıklarını aynı zamanda savaşı ve barışı çeşitli yollarla deneyimlediklerini gözler önüne sermiştir (Şahin,2023). Kadınların toplumsal hayata katılımı artmış olmakla birlikte geçmişe nazaran daha fazla söz hakkına sahip oldukları açıkça görülmektedir. Öte yandan KBG ile ilgili alınan kararlar üye devletler ile bağlayıcı olduğu için kararların etkisi tüm BM organlarında, uluslararası kuruluşlarda ve üye devletlerde ses getirmektedir. Şahin (2023), KBG gündeminin temelde dört ana sütun üzerine şekillendiğini açıklamaktadır. Bunlardan ilki, kadınların barış ve güvenlik süreçlerindeki karar alma mekanizmalarına erişimini engelleyen bariyerlerin kaldırılmasını hedefleyen katılımdır. İkincisi, kadınların yaşam hakkı ile temel haklarının güvence altına alınmasını kapsayan korumadır. Üçüncü alan olan önleme, çatışmaların yanı sıra cinsel ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddeti engellemeye dönük stratejilere odaklanır. Son alan ise savaştan etkilenen kadınlara insani destek sunarak onların topluma yeniden entegrasyonunu sağlamayı amaçlayan yardım ve iyileştirmedir (Şahin,2023). Özetle karar; katılım, koruma, önleme, yardım ve iyileşme olmak üzere 4 ana sütundan oluşur. Son 20 yılda 1325 sayılı karardan ayrı olarak birçok karar daha uygulanmıştır. 2008 yılının sonrasında kabul edilen diğer BMGK kararları, 1325 sayılı kararın oluşturduğu temel ilkelere yeni boyutlar kazandırmış ve var olan başlıkları detaylandırarak KBG Gündeminin kapsamını

genişletmiştir (Şahin,2023). İlk olarak 2008 yılında kabul edilen 1820 sayılı karar, çatışmanın çözümlenme sürecinde kadınların ne kadar önemli bir role sahip olduğunu bir kez daha vurgulamakta olup cinsel şiddeti savaş taktiği olarak tanımlamaktadır. Buna ek olarak kadınların karar alma süreçlerine katılımını kısıtlayan şiddet ve ayrımcılık temelli engellere dikkat çekilmekte; bu engellerin önlenmesi ise devletlerin öncelikli görevi olarak tanımlanmaktadır (Şahin,2023). 2009'da kabul edilen 1888 sayılı kararın içeriği ise çatışmalarda cinsel istismarla mücadele etmek için Cinsel Şiddet Özel Temsilcisi atamasının talep edilmesidir. Yani bu karar, daha kurumsal bir yapının oluşturulmasına yol açmıştır. Öte yandan karar, çatışmanın tarafı olan tüm aktörlerden, kadınlar ve çocuklar başta olmak üzere sivil nüfusu her türlü cinsel şiddet eyleminden muhafaza edecek gerekli tedbirleri gecikmeksizin hayata geçirmelerini istemektedir (BMGK, 2009:para.3). Yine 2009'da kabul edilen 1889 sayılı karar ise çatışma bittikten sonraki barış inşası ve insani yardım süreçlerinde kadınların göz ardı edilmesini önlemeye odaklanmaktadır. 2010 yılında alınan 1960 sayılı kararın ana odağı Birleşmiş Milletler görevlerinde daha fazla sayıda kadın asker ve polis bulundurulmasının önemi vurgulanmaktadır (Aydın Koyuncu, 2022). 2013 yılında kabul edilen 2106 sayılı karar da yine benzer özellikleri taşımaktadır. Aynı yıl kabul edilen 2122 kararı, post-kolonyal feministlerin de sıkça belirttiği gibi, çatışma sonrası dönemde tüm kadınları homojen bir varlık gibi görmekten vazgeçilmesi gerektiğini ve her kadının farklı ihtiyaçları olabileceğinin kabul edilmesini vurgular (Aydın Koyuncu,2022). 2015 yılında alınan 2142 sayılı karar, terörle mücadele başlığını barış ve güvenlik süreçlerine dahil ederken, kadınların bu alanlardaki rolüne ve katılımına önem verilmesine yönelik bazı düzenlemeler sunar (Aydın Koyuncu,

2022). 2019 yılında kabul edilen 2467 sayılı karar; cinsel şiddet mağdurlarına sağlık, tazminat ve geçim desteği sağlayarak—çatışma ortamında doğan çocuklar da dahil—çok yönlü bir adalet anlayışını öne çıkarmıştır (Aydın Koyuncu, 2022). Aynı yıl kabul edilen bir diğer karar ise 2493 sayılı karar olup bu karar; Kadın, Barış ve Güvenlik gündeminin son kararı ve adımı olmuştur.

Sonuç

Bu çalışma, tarihsel süreçte çatışma alanlarında ve barış inşası sürecinde kadınların ne gibi engellerle karşı karşıya geldiğini, sistematik istismara uğradıklarını, psikolojik baskılar gördüklerini ve barış inşası sürecinde nasıl bir aktör haline geldiklerini feminist uluslararası ilişkiler çerçevesinde incelemiştir. Savaş alanları, yalnızca tarafların askeri stratejilerini uyguladıkları yerler değil, aynı zamanda ataerkil güç ilişkilerinin derinleştiği, kadın bedeninin bir 'savaş aracı' olarak görüldüğü yerlerdir. Öte yandan çalışmada örnek verilen Bosna ve Ruanda soykırımlarında olduğu gibi düşmanların ana amacı karşı tarafın demografik yapısını bozmak ve aynı zamanda ahlaki yapısını çöktürmektir ve onlar bunu yaparken kadınlar istismar ve zorunlu gebelik gibi olumsuz durumlarla karşı karşıya kalmıştır. Yaşadıkları fiziksel ve psikolojik olumsuzluklara rağmen kadınlar, toplumsal hayatın ve barışın sürdürülmesinde kilit birer rol oynamıştır. Uluslararası alanda ses getirilmesiyle beraber Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi çalışmalara başlamış olup 2000 yılında 1325 sayılı bir karar çıkartarak 'Kadın, Barış ve Güvenlik' gündemine yeni bir ses getirmiştir. Bu çalışmayla birlikte kadınların savaş alanlarında ve barış inşası süreçlerindeki varlığına dikkat çekilerek kadınların bu durumlarda kilit bir unsur oldukları ortaya konmuştur. 1325 sayılı kararın ardından gelen diğer

Kadın, Barış ve Güvenlik: Savaş ve Barışta Kadının Rolü

kararlar (1820,1888, 1889 vs.) kadını yalnızca korunması gereken bir mağdur olarak gören kalıplaşmış geleneksel güvenlik anlayışı yerine kadınların karar alma mekanizmalarına doğrudan katılımını ve sürdürülebilir bir barış için varlığının kilit bir rol oynadığını öne sürmüştür. Gelecek yıllarda ataerkil sistemin dönüşümü değerlendirildiğinde BMGK kararlarının kağıt üstünde kalmayıp uygulamada başarılı olması, alınan uluslararası kararların ulusal politikalara somut bir şekilde yansımaya bağlıdır. Yani asıl başarı, geleneksel güvenlik anlayışı tabularını yıkıp ancak ataerkil sistemin sorgulanmasıyla mümkündür. Gelecek yıllarda KBG gündeminin başarısı, toplumsal cinsiyet eşitliği ile beraber ulusal eylem planlarının kararlılıkla yürütülmesine bağlıdır. Sonuç olarak kadınların müzakere masalarında eşit ve aktif karar verici bir aktör olarak yer almaları yalnızca kadınlar için değil, sürdürülebilir bir barış için de çok önemli bir unsurdur. Tıpkı Mustafa Kemal Atatürk'ün dediği gibi: "İnsan topluluğu kadın ve erkek denilen iki cins insandan mürekkeptir. Kabil midir ki, bu kütlenin bir parçasını ilerletelim, ötekini ihmal edelim de kütlenin hepsi yükselmeye imkân bulabilsin? Mümkün müdür ki, bir toplumun yarısı topraklara zincirlerle bağlı kaldıkça diğer yarısı göklere yükselebilsin?"

Kaynakça

Aydın Koyuncu, Ç. (2022). Feminizm bağlamında Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin kadın, barış ve güvenlik gündemi kararlarının analizi. *Uygulamalı Ekonomi ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(2), 125-145. <https://doi.org/10.46959/jeess.1186195>

Bercovitch, J., & R. Jackson (2009). *Conflict Resolution in The Twenty-first Century: Principles, Methods, and Approaches*. Ann Arbor: University of Michigan Press.

Bilgin Aytaç, G. (2019). Toplumsal cinsiyet perspektifinde barış kuramları, feminist teoriler ve pratikler. *Kadın/Woman* 2000, 20(2), 111-135. <https://doi.org/10.33831/jws.v20i2.86>

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi. (2009). Resolution 1888 (2009) [On acts of sexual violence against civilians in armed conflicts] (S/RES/1888). [https://undocs.org/pdf?symbol=en/S/RES/1888\(2009](https://undocs.org/pdf?symbol=en/S/RES/1888(2009)

Çaputlu, Ö. (2020). Bosna Savaşı'nda kadınlara yönelik cinsel şiddet: Feminist bir analiz (Yüksek lisans tezi). Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Dizdaroğlu, C. (2019, Ekim). Barış inşası (Güvenlik Yazıları Serisi No. 13). Uluslararası İlişkiler Konseyi. <https://doi.org/10.13140/RG.2.2.21723.31520>

Enloe, C. (2014). *Bananas, beaches and bases: Making feminist sense of international politics* (2nd ed.). University of California Press.

Gürpınar, B. (2017). Feminist uluslararası ilişkilerde güvenlik ve barış: Suriye içsavaşı ve kadınlar. *Alternatif Politika*, 9(3), 471-494

Human Rights Watch. (1996). *Shattered lives: Sexual violence during the Rwandan genocide and its aftermath*. Human Rights Watch.

Kahveci, D. (2024). İncir Kuşları romanı bağlamında savaş tecavüzü mefhumu ve kadın. *Balkanlarda Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları*, 6(2), 109-132. <https://doi.org/10.47139/balted.1462302>

Kocadal, Ö. (2023). Liberal barış inşası ve toplumsal cinsiyet: Kıbrıs, Bosna ve Kuzey İrlanda örnekleri. *Mülkiye Dergisi*, 47(6), 1646-1674.

Özses, D. (2022). Feminist uluslararası ilişkiler yaklaşımında kadının rolü: Çatışma, barış ve güvenlik kavramları çerçevesinde bir inceleme (Yüksek lisans tezi). İzmir Katip Çelebi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Rüma, İ. (2022, 14 Kasım). Bosna Savaşı. Secopedia. <https://www.secopedia.org/kavramlar/bolgesel-guvenlik/bosna-savasi/>

Sabırlı, O. (2016, 8 Mart). Bir savaş aracı olarak kadın: Savaşta erkekler onur ile ölür, fakat kadınlar çoğu zaman utanç ile yaşar. *Detay Gazetesi*, 19-21.

Salzman, T. A. (1998). Rape camps as a means of ethnic cleansing: Religious, cultural, and ethical responses to rape victims in the former Yugoslavia. *Human Rights Quarterly*, 20(2), 348–378. <https://doi.org/10.1353/hrq.1998.0019>

Secopedia. (t.y.). Suriye iç savaşı. Global Academy. Erişim adresi: <https://www.secopedia.org/kavramlar/bolgesel-guvenlik/suriye-ic-savasi/>

Şahin, B. (2023). Kadın, barış ve güvenlik gündemi: Uluslararası siyasete feminist müdahaleler ve sınırları. *Alternatif Politika*, 15(3), 471-504. <https://doi.org/10.53376/ap.2023.18>

Yuval-Davis, N. (2003). Cinsiyet ve millet (Çev. A. Bektaş). İletişim Yayınları.

SİLAHLI MÜCADELEDEN SİYASİ UZLAŞIYA: IRA, THE TROUBLES VE KUZEY İRLANDA BARIŞ SÜRECİ

ÖZ

Bu makale, modern dönemin en uzun süreli ve şiddetli etno-milliyetçi krizlerinden biri olan Kuzey İrlanda sorununu ve “The Troubles” dönemini uluslararası ilişkiler ve çatışma çözümü disiplinleri çerçevesinde ele almaktadır. Çalışmanın temel amacı, İrlanda Cumhuriyet Ordusu (IRA) tarafından yürütülen asimetrik silahlı mücadelenin, hangi sebeplerden dolayı demokratik siyasi uzlaşya evrildiğini incelemektedir. Kuzey İrlanda sorununun tarihsel arka planını ve nasıl oluştuğunu açıklayarak başlamaktadır. Çatışmanın anatomisi ve Barış inşası süreci; güvenlik ikilemi, temel insan gereksinimleri ve konvansiyonel (güç paylaşımcı) demokrasi teorileri ışığında analiz edilmektedir. Yirminci yüzyılın başlarındaki yapay bölünmenin ve İngiliz devletinin uyguladığı sert müdahalelerin, Katolik azınlıkta oluşturduğu güvensizlikle silahlı eylemlere zemin hazırlamasıyla ve zamanla her iki tarafında askeri bir çıkmazın kapsayıcı bir diplomasiye mecburen taşınması tartışılmaktadır. Bu bağlamda, 1998 Hayırlı Cuma Anlaşması’nın “yapıcı belirsizlik” stratejisi ve elit uzlaşısı üzerinden radikal grupların etkisinin nasıl azaltıldığını ortaya koymaktadır. Bununla birlikte, oluşturulan barış sürecinin bir Kuzey İrlandalı kimliği inşa etmedeki zorlukları ve özellikle Brexit sürecinin görünmez sınır üzerinden yarattığı endişe ve tarafların kırılmalıklarını vurgulamaktadır. Sonuç olarak Kuzey İrlanda vakasının çatışma çözümünün nihayetinde bitmiş bir olay olmaktan ziyade, halen arabuluculuk sistemleri ve toplumsal hafızanın yeniden inşasıyla sürdürülebilir bir süreç olduğu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: İrlanda Cumhuriyet Ordusu (IRA), The Troubles, Hayırlı Cuma Anlaşması (GFA), Çatışma Çözümü, Konsosiyonalizm, Etno-Milliyetçi Çatışma, Brexit

FROM ARMED STRUGGLE TO POLITICAL SETTLEMENT: THE IRA, THE TROUBLES, AND THE NORTHERN IRELAND PEACE PROCESS

ABSTRACT

This article examines the Northern Ireland conflict—one of the most protracted and violent ethno-nationalist crises of the modern era—and the period known as "The Troubles" within the framework of international relations and conflict resolution disciplines. The primary objective of the study is to investigate the underlying reasons why the asymmetric armed struggle waged by the Irish Republican Army (IRA) evolved into a democratic political

settlement. It begins by elucidating the historical background of the Northern Ireland conflict and its origins. The anatomy of the conflict and the peacebuilding process are analyzed considering the security dilemma, basic human needs, and consociational (power-sharing) democracy theories. The article discusses how the artificial partition in the early twentieth century and the harsh interventions by the British state bred insecurity within the Catholic minority, thereby paving the way for armed actions, and how a mutual military stalemate eventually compelled both sides toward inclusive diplomacy. In this context, it demonstrates how the influence of radical groups was mitigated through the strategy of "constructive ambiguity" and the elite accommodation of the 1998 Good Friday Agreement. Nevertheless, it highlights the challenges of the established peace process in forging a shared Northern Irish identity and emphasizes the anxieties and vulnerabilities of the parties, particularly those triggered by the Brexit process regarding the invisible border. Ultimately, the Northern Ireland case illustrates that conflict resolution is not a finalized event, but rather a dynamic process continuously sustained through mediation systems and the reconstruction of collective memory.

Keywords: Irish Republican Army (IRA), The Troubles, Good Friday Agreement (GFA), Conflict Resolution, Consociationalism, Ethno-Nationalist Conflict, Brexit

Silahlı Mücadeleden Siyasi Uzlaşıya: IRA, The Troubles ve Kuzey İrlanda Barış Süreci

Giriş

Silahlı bir örgüt nasıl meşru bir siyasi aktöre dönüşür? Yüzyıllık bir etnik-milliyetçi çatışma nasıl müzakere masasında çözüme kavuşturulabilir? Bu sorular, Kuzey İrlanda deneyimini çatışma çözümü literatürünün en önemli vaka çalışmalarından biri haline getirmektedir. Özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde etnik ve milliyetçi çatışmaların yükselmesi dikkat çekmiştir. Bu iç çatışmaların en başta gelen nedenlerinden biri zayıflayan krallıklar içerisindeki farklı etnik grupların güvenlik ikilemi açısından sömürü ve bastırılma duygusundan kurtulma çabası olarak görülmektedir (Jervis, 2013). Kuzey İrlanda örneği, Milliyetçiler ve Birlikçiler ya da Katolik ve Protestan grupların karşı karşıya gelmesi olarak görülmektedir. Milliyetçilerin Güney İrlanda Cumhuriyetiyle birlikte olmayı savunması, Birlikçilerin ise İngiltere'den ayrılmak istememesinin yarattığı çatışma ortamı olarak belirtilebilir. Posen'e göre bunu realist teori bağlamında da değerlendirdiğini görebiliriz. Anarşi durumunun güvenliği devletlerin birincil önceliği haline getirdiğini savunur... İşte güvenlik ikilemi budur: Kişinin kendi güvenliğini sağlamak için harekete geçirdiği eylemler, sonuçta onu daha güvensiz hale getirebilecek tepkilere yol açar (Posen, 1993).

Güvenlik ikileminin teşhisinden üç genel çözüm yolu ortaya çıkmaktadır. Birincisi Hobbes'un önerdiği çözüm olan: Korku içinde birbiriyle çatışan tüm tarafları hegemonik bir barışı dayatabilecek egemen bir otoritenin kurulmasıdır. İkinci çözüm, tarafların tamamen savunma amaçlı belirli önlemler alarak kendi güvenliklerini sağlayabilecekleri bir ortamın yaratılmasıdır. En iyi savunma, bir saldırı değildir. İki tarafında birbirlerini tehdit durumuna sokmayacak, güç dengelerinin korunacağı ve coğrafi

olarak daha kompakt hale getirmektir. Ancak bu tür çözümler ve politikaların sonucu olarak, toplumun bölünmesini ve parçalanması muhtemeldir. Üçüncü bir çözüm, çatışan tarafların silahlarını tamamen bırakması ve karşılıklı olarak itidarlı davranmalarını garanti edecek kurumsal bir çerçeve üstünde uzlaşmaları ve tarafların buna bağlanmalarıdır. Tüm gücü egemen bir otoriteye devretmek bu çözümün bir biçimidir, ancak çoğu vakada da görüleceği üzere bu kabul edilemez bir seçenek olarak görülmektedir. Kuzey İrlanda için üçüncü çözüm örneği olan, Hayırlı Cuma Anlaşması somut bir örnek olarak gösterilebilir (Jervis, 2013).

Bu makalede İrlanda Cumhuriyet Ordusu (IRA) neydi ve neden ortaya çıktı? The Troubles nasıl şekillendi? Kuzey İrlanda'nın Birleşik Krallık'ta kalmasını isteyen çoğunluğu Protestan olan Unionists (Birlikçiler) ve Kuzey İrlanda'nın İrlanda Cumhuriyeti ile birleşmesini isteyen çoğunluğu Katolik olan Nationalist / Republicans (Milliyetçiler / Cumhuriyetçiler) arasında geçen çatışmanın anatomisini, Barış süreci nasıl işledi? GFA ne getirdi, ne götürdü? ve son olarak Brexit ile birlikte bu denge nasıl sarsıldı? Başlıkları ve soruları incelenecektir.

Tarihsel Arka Plan

Kuzey İrlanda sorununun kökenlerini, 1921'de adanın bölünmesine ve tamamen zıt iki siyasi düşüncesinin yapay bir sınır içine hapsedilmesi gerçekliğine indirgeyebiliriz. Kuzey İrlanda çatışmasının kökleri, İngiliz devlet inşası yapılanmasının yirminci yüzyılın başlarında İrlanda'daki sömürgeleşme çıkarlarını pekiştirmeyi başaramamasında yatmaktadır. Ek olarak, İrlanda'nın bölünmesi, farklı düşüncelerden kaynaklanan tartışmalar sonucunda ortaya çıktı.

İrlandalı milliyetçilerin amacı ayrı bir bölgesel varlığa özerkliği geri kazandırmaktı. İrlandalı birlikçiler için amaç, İrlanda adasını bir arada tutmaktı ve Birleşik Krallık'tan ayrılmamaktı; çünkü özerkliği tam bir ayrılığa giden bir adım olarak görüyorlardı (Doyle & Connolly, 2019; Rankin, 2007). Kuzey İrlanda olarak adlandırılan bölge Ulster olarak geçiyor ve bu yaşanan bölünmeden sonra adanın kuzeyi Ulster bölgesinde Proteston nüfuzu fazlaydı. Çoğunluğu Katolik olan milliyetçiler azınlık durumunda olmasına rağmen, Tüm İrlanda adasında birlikçiler azınlık durumunda kalıyordu. Bu yeni siyasi coğrafyada, egemenliği elinde tutan Birleşikçiler kendi varlıklarını sürdürme ve ideolojik bir altyapı kurmaya yöneldiler.

Kuzey İrlanda'da kurulan yeni statüko, gücünü sadece inançtan değil aynı zamanda Kraliyete sadakat üzerinden şekillenen bir kimlik inşasından alıyordu. Merkezde, 'sadık Ulster halkının' haklarını koruyan bir Kraliçe'ye ve anayasaya sadakat vardı. Ortaya çıkışları yeni bir siyasi yapı dinamiği yarattığı ve bölgesel bir kimliğe sahip olduklarını iddia ettikleri ölçüde, Birlikçiler bir tür milliyetçilik yaratıyorlardı (Todd, 1987; Gibbon, 1975). Birlikçi elitler, Protestan işçi sınıfını yaratılan gurur çatısı altında birleştirirken, Katolik azınlığın sistemin dışında "ötekisi" ve potansiyel bir tehdit unsuru olarak kodlamıştır. Bu sağlanan ideolojik düzeydeki dışlayıcı tutum, Stormont Parlamentosu'nun açılmasıyla birlikte devletin pratik işleyişine yansımıştır.

Kuzey İrlanda'ya özerklik tanıyan Stormont parlamentosu, kapsayıcı bir yönetim uygulamak yerine bir topluluğun diğeri üzerinde hakimiyet kurması ve bu yönde kurumsallaşmış bir aygıt işlevi görmüştür. 1921'den 1972'ye kadar süren partizan Protestan Birleşikçi parlamentosu, Katolik Milliyetçi

azınlığın bağlılığını kazanamamış; bu durum Kuzey İrlanda'yı ülke inşası açısından bir başarısızlığa götürmüştür. Ayrıca, Kuzey İrlanda'nın Birleşikçileri, Kraliyet'e sadakatin bir göstergesi olarak yaptıkları 'fedakarlıkların' anısını tamamen sahiplendi (Tonge & Gomez, 2015; Poulter, 2018). Devletin, 1. Dünya Savaşı'ndaki kayıplar (Somme) gibi sembolleri bile tek taraflı üstlenmesi ve tüm vatandaşlarına eşit mesafede yaklaşamaması, kurumlara olan inancın bittiğinin göstergesidir. Siyasi ve kültürel hayattaki bu temsil eksikliği, kısa bir süre içinde somut bir yapısal şiddete dönüşmüştür.

Katolik azınlığın siyasi sistemden dışlanması, barınmadan istihdama ve seçim bölgelerinin ayarlanmasına kadar giden bir yapısal şiddetle pekiştirilmiştir. Derry'nin ikinci büyük şehir olmasına rağmen, seçim bölgesi sınırlarının hileli bir şekilde çizilmesinden dolayı nüfusun üçte ikisi Birleşikçi karşıtı olmasına rağmen meclisin üçte iki oranında Birleşikçilerden oluşuyordu. Ayrıca, azınlık Katoliklerin çoğunluk olan Protestanlara kıyasla daha çok işsizlik oranlarına maruz bırakılması, eğitimde eşitsiz erişim ve Katolikler için daha düşük kaliteli ve yetersiz konut koşulları yer almaktaydı (Munck, 1992; Cunningham, 2001). Çatışmanın salt teolojik bir sorun olmadığı; temel insan gereksinimleri, eşit yaşam ve siyasi temsil haklarının gasp edilmesinden doğan oldukça somut, maddi bir konuma oturtulduğu açıktır. Uzun yıllar boyunca oluşan bu adaletsizlik, 1960'ların sonunda barışçıl bir sivil haklar arayışı olarak sokaklara taşınacaktır.

Katolik topluluğunun ABD'deki hareketleri ilham kaynağı olarak eşitlik talepleri olarak başlattığı yürüyüşler, devletin orantısız şiddetiyle karşılaşmasıyla Kuzey İrlanda'yı geri dönülemez bir iç savaşa sürüklemiştir. Ekim 1968'de Derry'de bir

Silahlı Mücadeleden Siyasi Uzlaşıya: IRA, The Troubles ve Kuzey İrlanda Barış Süreci

medeni haklar yürüyüşü düzenlendi. Polisin sert müdahaleleri olmuştur. Devlet reformcu bir hareketi karşılayamayarak ya da karşılamayarak devrimciler yaratmaktaydı. Bu sivil haklar protesto hareketinin bastırılması, 3.000'den fazla ölüme yol açan şiddetli bir silahlı çatışmayı tetikledi (Munck, 1992; Doyle & Connolly, 2019). Demokratik katılım yollarının devletin kolluk kuvvetleri tarafından kapatılması, Katolikler arasında önemli bir güvenlik ikilemine sebep olmuş ve şiddeti tek çare olarak gören rasyonelleri arttırmıştır. Bu saldırılar karşısında savunmasız kalan milliyetçi mahallerde bir panik ve öfke havası yaratmasıyla, tarihi bir aktörün silahlanarak yeniden ortama çıkmasına neden olacaktır.

Toplumsal olayların “The Troubles” (Karanlık Dönem) olarak isimlendirilen büyük çaplı bir savaşa dönüşmesinde, 1972'deki Kanlı Pazar katliamı bardağı taşıran son damla olmuş ve İrlanda Cumhuriyet Ordusu'nu (IRA) tekrar sahneye çıkmasına sebep olmuştur. Milliyetçi topluluk, 30 Ocak 1972'deki Kanlı Pazar olayıyla büyük ölçüde olumsuz etkilendi; o gün Derry'de bir İngiliz Ordusu paraşüt alayı on üç silahsız sivil protestocuyu öldürdü. Townshend'e göre IRA'nın kampanyası, gerçek olduğu kadar mit meselesiydi. Halk imgesi, en küçük bir eyleme bile ‘kahramanca ve destansı’ bir nitelik kazandırabiliyordu (Cunningham, 2001; Townshend, 2017). Kanlı Pazar'ın yarattığı mesele, IRA'yı milliyetçi topluluğun savunma aygıtı konumuna getirmiş ve İngiliz devletine karşı asimetrik bir savaşın başlamasına sebep olmuştur. Tarihsel arka planında biriken ve sokağa taşan bu şiddet olaylarının, doğrudan silahlı mücadelenin anatomisini önemli bir derecede şekillendirecek ve çatışmayı uzun yıllar boyunca devam edecek bir şiddet sarmalına dönüştürecektir.

Çatışmanın Anatomisi

Kuzey İrlanda'da otuz yıl boyunca sürecektir olan çatışma ortamı, devlet aygıtı ile devlet dışı silahlı aktörler arasında şekillenen çok taraflı ve asimetrik bir savaş olarak tarihe geçmiştir. The Troubles, 1968'den 1998'e kadar süren ve üç farklı taraf ile oluşan bir çatışma dönemini ifade eder: İngiliz hükümeti, Cumhuriyetçi paramiliter güçler ve mevcut statükoyu ve İngiliz kontrolünü benimseyen Sadıkçı paramiliter güçler. Terörün amacı, hükümetin kontrolünü ve gücünü zayıflatarak otoritersiz bir ortam oluşturmaktır. IRA'nın amacı, İngilizlerin sonunda pes ederek çekilmek zorunda bırakmak için bölgeyi istikrarsızlaştırmaktır (Perkoski, 2019; Cunningham, 2001). İngiliz Ordusu'nu konvansiyonel bir savaşta yenemeyeceğini bilen IRA, bölgeyi yönetilemez bir kaos ortamına çevirerek siyasi bir taviz elde etmeyi koalamayı ana strateji olarak belirlemiştir.

Çatışmanın anatomisini daha iyi anlamak için, Katolik azınlığın karşı karşıya kaldığı söylenen yapısal eşitsizliklerin ve devlet şiddetinin nasıl bir isyan hareketini tetiklediğine bakmak gerekir. Medeni haklar literatürü bize, sonunda ‘ikinci sınıf’ bir vatandaşlığı çatışmaya götüren, gün geçtikçe üstüne eklenen şikayetlerin ana paradigmasını gün yüzüne çıkarmıştır. Ek olarak Burntollet yürüyüşü, medeni haklar hareketine karşı Birlikçilerin karşı tepkilerinin potansiyel şiddetini gün yüzüne çıkarmıştır. Munck'un ifadesiyle: “Devlet reformcu bir hareketi karşılayamayarak ya da karşılamayarak devrimciler yaratıyordu.” (Munck, 1992). Barışçıl ve demokratik kanalların devletin kolluk kuvvetleriyle kapatılması, Katolik toplum içinde bir şiddet savunma mekanizması olarak ortaya çıkmıştır. Bu oluşan ortamda, başlarda oldukça zayıf kalan bir

örgütün yeniden ortaya çıkmasına fırsat vermiştir.

1960'ların sonunda İrlanda Cumhuriyet Ordusu (IRA), askeri gücünü büyük oranda kaybetmiş ve kendi tabanında bile alay konusu olan bir durumdaydı. Sadıkçı milis saldırıları, Kuzey İrlanda'daki Katolik bölgelerin savunmasız kalmasıyla IRA'nın yetersizliğini ortaya koymuştur. Bu yetersizlikten dolayı Katolikler IRA'ya cephe aldı; hatta çizdikleri grafitilerde IRA harflerinin 'Kaçtım' anlamına geldiğini yazıyorlardı. Örgütü tekrar ayağa kaldıran kırılmalar ise: Kasım 1971'de yargısız tutuklama ve gözaltı tedbirlerinin uygulamaya konulması, öfkeli gençlerin ise PIRA'ya üyelik başvurularının artmasına yol açtı. İkinci olay ise Kanlı Pazar'dı (Kenny, 2010). İngiliz güvenlik güçlerinin orantısız müdahaleleri ve kısıtlamaları, IRA'nın en büyük askere alma kampanyasını oluşturmaya destek olmuştur. Örgüte yeni katılan profiller ise daha çok sosyolojik olmuştur.

The Troubles döneminde silahlanan bireyler, geleneksel ideolojiden ziyade gündelik hayatın getirdiği travmalar ve işsizlik gibi sosyo-ekonomik sorunlarla motive olmuşlardı. Yeni üyeler geleneksel Cumhuriyetçiler değildi; onun aksine, sokaklardaki İngiliz tanklarının saldırılarından duydukları günlük sinirle harekete geçmişlerdi. Çoğu terörist, normalde şiddetli bir çatışmaya sürüklenmeyi tercih etmeyecek insanlardır. Kronik olarak işsiz olanlar IRA, UDA ve iç savaştan dolayı oluşmuş olan grupları tamamen doldurmuştu. Örgütsel parçalanma Kuzey İrlanda çatışmasında kritik bir öneme sahip olmakla beraber silahlı gruplarının çoğunun bir yerde parçalanmıştır (Kenny, 2010; Cunningham, 2001; Perkoski, 2019). Kontrolsüzce büyüme ve üyelerinin ideolojik açıdan inançlarının olmaması, IRA içinde önemli derecelerde soruna yol açmıştır. Tüm bu örgütsel zaafılara rağmen IRA, gerilla tecrübesi ve dış destekle

savaşma gücünü tekrar sağlamayı başarmıştır.

IRA'nın İngiliz ordusu karşısında bu kadar uzun yıllar boyunca ayakta kalmasının en önemli sebeplerinde, ademi merkeziyetçi bir yapı ile güçlü bir istihbarat ağı ve diasporanın sağladığı uluslararası finansman desteği yatıyordu. IRA'nın yapısında en belirgin olan özellik birimlerinin düzensizliği ve birbirinden kopukluğuydu. Ayrıca IRA'nın kampanyası, gerçek olduğu kadar mit meselesiydi; sonunda bu mit tüm pratikte başarısızlıkları aştı. IRA, Amerika Birleşik Devletleri'nde uzun yıllar boyunca neredeyse açık bir şekilde bağış toplayabilmiştir (Townshend, 2017; Lutz & Lutz, 2013). ABD'deki İrlanda diasporasının siyasi ve maddi gücü ile mit anlayışının birleşmesiyle, örgütün askeri hataları olsa bile örtbas edilerek lojistik destek akışını sürekli devam etmesini sağlamıştır. Ancak bu uzun soluklu savaş sadece askeri olarak kalmamış, toplumların hafızasını ve sembollerini de hedef alan kanlı bir kıyıma dönüşmüştür.

Çatışma derinleştikçe şiddet sarmalı gerçekçi sınırlarını aşarak, karşı tarafın kutsallarını, anma törenlerini ve toplumsal hatıralarını yok etmeyi hedefleyen katliamlara evrilmiştir. Bu katliamlara örnek olabilecek en önemli olay: Haşhaş Günü Katliamı olmuştur. IRA'nın 1987'de Enniskillen'deki bir Anma Pazarı töreninde bomba patlatması ve 11 sivil öldürmesi, Kuzey İrlanda'daki Anma törenlerinin sadıkçılık ve İngiliz sembolizminin bir parçası olarak görüldüğünü gözler önüne serdi (Poulter, 2018). Sivillerin ve kültürel anımların bile hedef olması, toplumlar arasındaki güveni tamamen yok etmiş ve kutuplaşmayı en üst düzeye tırmandırmıştır. Ne İngiliz devletinin askeri operasyonları ne de IRA'nın bombalamaları kesin bir zafer getirmeyince, taraflar silahlı mücadeleden siyasi müzakere masasına doğru zorunlu bir ortama

Silahlı Mücadeleden Siyasi Uzlaşıya: IRA, The Troubles ve Kuzey İrlanda Barış Süreci

gidecektir.

Barış Süreci

Kuzey İrlanda'daki barış süreci, tarafların otuz yıllık şiddetin yarattığı askeri tıkanmışlık ve sivil halktaki tükenmişlik duygusu açısından filizlenmiştir. 1990'ların sonlarında bazı gelişmeler PIRA liderlerinin ateşkesi düşünmesine itti. PIRA askerî açıdan çıkmaza girdiğini fark ediyordu; liderler şiddeti sona erdirmenin ve 'parya statüsünden' kurtulmanın somut yararlarını artık görebiliyorlardı. Aynı zamanda silahlı mücadeleyi terk etmek yerine Adams ve kuzey liderliği, 'oy pusulası ve Armalite' şeklinde ifade edilen, kendi içinde çelişkiler barındırsa da bu politikayı gündeme taşıdı. Artık hem Katolik hem de Protestan kamuoyu şiddetten bıkmıştı (Perkoski, 2019; Kenny, 2010). İngiliz devletini askerî açıdan yenemeyeceğini fark eden Cumhuriyetçi liderlik, halkın şiddet yorgunluğunu da görerek, örgütün hedeflerini devam ettirmek için demokratik siyaseti zorunlu bir yol olarak değerlendirmek zorunda kalmıştı. Cumhuriyetçi hareketin içindeki bu zorunlu durum, tesadüfî bir şekilde İngiliz hükümetinin de çatışma çözümü stratejisinin benzer bir değerlendirme olan döneme denk gelmiştir.

Londra ve Dublin yönetimleri, silahlı aktörleri görmezden gelerek veya sadece ılımlı partilerle anlaşarak kalıcı bir barışın tesis edilemeyeceğini acı deneyimlerle öğrenmiştir. Londra ve Dublin'nin 1990'ların başında takip ettikleri yaklaşımda büyük bir değişim yaşandı: Kuzey İrlanda'nın ana anayasal partileri arasında uzlaşma arayışında tarafları şiddetle dize getirme stratejisini terk ederek, bu tarafları siyasi sürece çekme politikasını uyguladılar. İşin en

önemli kısmını ise Cumhuriyetçilerin sürece dahil edilmesindeki kilit sorun olan bir kez kabul ettikten sonra 'kabul edilebilir' biçimde hareket etmelerine güvence sağlamaktı. Bu ikna sürecinde özellikle Mitchell İlkeleri'ne imza zorunluluğu aracılığıyla denenmiştir (O'Kane, 2010). Devlet, silahlı örgütü diplomatik sürece entegre etmeyi bir taviz olarak görmeyip aksine onları kurallara (Mitchell İlkeleri) uymaya yönlendirmek ve şiddeti azaltmak için stratejik bir araç olarak kullanmıştır. Devletin riskli denebilecek bu pragmatik hamlesi, 1998'de tarihi olan Hayırlı Cuma Anlaşması (Good Friday Agreement) ile sonuçlanacaktır.

1998 Hayırlı Cuma (Belfast) Anlaşması, bölgenin siyasi sitemini tekrardan düzenleyerek birbirine düşman grupları aynı yönetimde birlikte çalışmaya iten bir güç paylaşımı sistemi kurmuştur. Hayırlı Cuma Anlaşması (GFA) üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm, güç paylaşımına dayalı yönetim kurumlarının nasıl oluşturulacağını ele almaktadır. İkinci bölüm ise Kuzey İrlanda ile İrlanda Cumhuriyeti arasındaki iş birliğini geliştirmek için sınır ötesi düzenlemeler kurmaktadır. Daha önceki güç paylaşımı hükümetleri kurma girişimleri, sertlik yanlılarını dışarıda bırakarak, ılımlı kesimleri bir araya toplamayı amaçlıyordu. GFA ise farkı bir mantığı ve çözümü getirmişti: hem ılımlı tarafları hem de sertlik yanlılarını tek bir ortak noktada toplamak ve kapsayıcılığı sağlamaktı (Nagle, 2018). Bu sistemle birlikte, radikal gruplar siyasi sürece dahil olan ve sorumluluk verilmiş yapılara dönüşmüş ve hiçbir grubun diğerine herhangi bir üstünlük kurmasını engelleyen veto haklarına dayalı bir sistemi oluşturmuştur. Ancak bu anlaşma sadece siyasi açıdan güç paylaşımını belirlemekle kalmıyordu. Aynı zamanda geçmişteki şiddetin temel

nedenlerini ortadan kaldırmaya yönelik bir reform hareketiydi.

Anlaşmanın en önemli boyutlarından biri, devletin kimlik olarak Protestan/Birleşikçi açısından çıkarılıp, her iki toplum içinde eşit mesafede duran tarafsız bir insan hakları ve güvenlik yapısı oluşturmaya idi. Bu anlaşma, Kuzey İrlanda için yeni bir İnsan Hakları Komisyonu kurulmasını öngörmüştür. Ayrıca toplumun her kesiminin desteğini alabilecek ve siyasi etkiden bağımsız yeni bir polis teşkilatının kurulmasını sağlamıştır (Mageean & O'Brien, 1998). Ayrıca, GFA'nın önemli başarılarından biri, Katolik İrlandalıların Kuzey İrlanda'da İngiliz yönetimi altında yaşarken kendilerini özgürce İrlandalı olarak görebilmelerini sağlamasıdır. Bu, anlaşmanın en önemli başarılarından biridir (Tonge & Gomez, 2015). Kolluk kuvvetlerinin (RUC'nin feshedilerek PSNI'nin kurulması) ve hukukun tarafsız kalması, Katoliklerin yaşadığı tarihi güvenlik ikileminin ortadan kalkmış ve şiddet ortamı tamamen yok edilmiştir. Bu tarafsızlık ve eşitlik anlayışı, anlaşmanın diplomatik yöntemi olan “yapıcı belirsizlik” ile desteklenmiştir.

GFA'nın her iki tarafa da bunu kabul ettirmesindeki en önemli sır, nihai statükoyu net bir şekilde belirlemek yerine, açık uçlu bir diplomatik dil (yapıcı belirsizlik) kullanmasıdır. Bununla birlikte, İrlanda hükümeti toprak üzerindeki anayasal taleplerinden vazgeçerken İngiliz hükümeti ise Kuzey İrlanda'daki çoğunluğun isteği halinde gelecekte birleşik bir İrlanda'ya destek vereceğini açıkladı. Bu anlaşma, iki ayrı ama eşit topluluğu bütünleştirmekten ziyade, siyasi ve kültürel açıdan bölünmüş kalmaya devam eden iki topluluğu saygınlığı öncelik olarak benimsetmiştir (Doyle & Connolly, 2019; Tonge & Gomez, 2015). Vatandaşlık ile egemenlik kavramlarının birbirlerinden ayrılması ile

Birleşikçilerin İngiliz topraklarında kalma güvencesi sağlanırken, Milliyetçilerin ise İrlandalı kimliklerini yasal bir şekilde kullanmaları sunulmuştur. Ne var ki, kâğıt üzerindeki bu başarı, sahadaki paramiliter grupların silahsızlandırılması ve siyasi kutuplaşma gibi önemli sorunlarla yüzleşmek zorunda kalınmıştır. Barış süreci kolay ve sorunsuz ilerlememiştir. IRA'nın silah bırakma süreci, anlaşmayı reddeden grupların saldırıları ve sertlik yanlılarının seçimlerde güç kazanması süreci sürekli zorlamıştır. GFA'nın imzalamasından yalnızca birkaç ay sonra gerçekleşen Omagh şehir merkezindeki bombalı araç saldırısında 29 kişi öldü ve 200'den fazla kişi yaralandı. IRA, Kanadalı General Jhon de Chastelain'in ve uluslararası bir komisyonun gözetiminde silahlarını tamamını imha etti. Fakat Anlaşma sonrası seçimler ve siyasi tablo şöyleydi, topluluklar arasındaki ayrılıkların halen devam ettiği görülmüyordu. Anlaşmayı reddeden DUP, 2003'te en büyük Birlikçi parti oldu. IRA'nın silahlı mücadelesini destekleyen Sinn Féin ise ılımlı SDLP'yi geride bıraktı (Poulter, 2018; Doyle & Connolly, 2019). Silahlar susmuş ve barış sağlanmış olsa da, Kuzey İrlanda halkı seçimlerde ılımlı gruplar yerine çatışmanın ana tarafı olan sertlik yanlılarını desteklemiştir. Bu durum, barışın hâlâ kırılgan olduğunu göstermiştir. Ateşkes ile mezhepsel siyasetin güçlenmesi arasındaki bu ilişki, uluslararası ilişkiler ve çatışma çözümü teorileri açısından ayrıca incelenmelidir.

Teorik Çerçeve

Kuzey İrlanda çatışmasının rasyonel bir toprak anlaşmazlığının ötesine taşıyıp ontolojik bir varoluşsal krizine iten ana sebep, tarafların kimlik ve güvenlik gibi temel insan haklarının karşılanmamasıdır. Temel İnsan Gereksinimleri Teorisi'nin kayda değer katkılarından biri, insanların

Silahlı Mücadeleden Siyasi Uzlaşıya: IRA, The Troubles ve Kuzey İrlanda Barış Süreci

her koşulda ihtiyaçları olan ontolojik gereksinimlere sahip olduğunu vurgulamasıdır. Bu bağlamda Kuzey İrlanda'da bir "üçlü azınlık" senaryosu vardır: İrlandalı milliyetçiler Kuzey İrlanda'da, Ulster Birlikçileri İrlanda Adası'nda ve İrlandalılar Britanya Adaları'nda azınlıktır (Cunningham, 2001). Her iki toplumunda bu zemindeki ortamda kendilerini azınlık ve mağdur hissetmesi, şiddeti bir şekilde meşrulaştıran psikolojik bir savunma yaratmış ve taviz vermeyi uzun süre boyunca neredeyse imkânsız hale getirmiştir. Bu derin ontolojik güvensizlik ortamı, şiddetin bir gerilla savaşına dönüşmesine ve paramiliter yapıların örgütlenmesinin oluşumunu da kolaylaştırmıştır.

Çatışmanın askeri boyutu, düzenli orduların savaşının aksine, sivil halkın içine karışan gerilla planları ve paramiliter grupların kendi içindeki sosyalizasyon dinamikleriyle açıklanabilir. Gerilla savaşının askeri etkileri, genellikle siyasi ve psikolojik etkilerinin arkasında kalır. Gerilla hareketlerinin en önemli sınavı ise sıradan halkla kurduğu yakın ilişkidir. IRA'nın iç yapısına odaklanıldığında ise uyum ve bütünlük zorunlu olarak birlikte değişmez. Sosyalizasyon, 1980'ler boyunca özellikle örgüt üyelerinin kaçak yaşamak gibi ortak fedakarlıklar üzerinden güçlendirildi (Townshend, 2017; Kenny, 2010). IRA'nın dayanaklılığının en önemli unsurları örgüt içindeki belirli fedakarlıklarla birbirlerine olan uyumu ve halk tabanından gelen destektir. Silahlı örgütleri besleyen bu gibi sosyolojik ve psikolojik direnci kırmak için, çatışma çözümü literatüründe tarafların uzlaşısına dayanan radikal bir siyasi mühendisliğe ihtiyaç vardır.

Kuzey İrlanda barış süreci, etno-ulusal çatışmaları çözmek için tarafları asimile etmek yerine, elit

düzeyinde güç paylaşımına iten konsosiyonalizm teorisinin en gelişmiş örneklerinden biridir. GFA'nın çerçevesine bakıldığında iki birbiriyle bağlantılı dinamik ortaya çıkmaktadır: liberal konsosiyonalizm ve Avrupa entegrasyonu ürünü olmasıdır. GFA, bölünmüş toplumlardaki çatışmaların, etnik veya etno-ulusal grupları temsil eden siyasi elitlerin uzlaşmasıyla çözülebileceği düşüncesi olan konsosiyonal güç paylaşımı çerçevesinde oluşmuştur. GFA ayrıca "yapıcı belirsizlik" temelinde şekillenmiştir (Nagle, 2018). Bu çatışmayı çözüm yoluna götüren en önemli faktör, tarafları şiddet sarmalından çıkarmak ve anayasal bir güç paylaşımı planıyla masaya oturtmak olmuştur. Bu kurumsal başarı, sahadaki entegrasyon konusunda bazı eleştirilere maruz kalmaktadır.

Konsosiyonel anlaşmalar şiddeti durdurmada etkili olsalar bile, kimliklerin birleştirici bir vatandaşlık algısı yerine, anayasal çerçevede kutuplaştırmayı artırdığı yönüne eleştirilmektedir. Konsosiyonel bir uzlaşma olan Hayırlı Cuma Anlaşması, kimlik farklılıklarını ortadan kaldırmak yerine, ayrı ama eşit topluluklar arasında saygılı eşitliği sağlamıştır. Ancak çift-toplumsal kimlik modeli, farklılıkları göz önüne çıkararak ayrılmasına sebep olabilir. Nitekim en büyük siyasi partiler ortak bir Kuzey İrlandalı kimliği etrafında mutabık olmamaktadır (Tonge & Gomez, 2015). Sistemi ayakta tutan ana unsur etnik temsil durumunun olması, siyasetin mezhepsel sınırların ötesine çıkmasını engellemekte ve ortak bir çerçevede yani "Kuzey İrlandalı" üst kimliğinde buluşmasına izin vermemektedir. Ancak teorik düzeyde incelenen ve Avrupa entegrasyonu temeline yerleştirilen bu karmaşık barış denklemi, İngiltere'nin AB'den ayrılma (Brexit) süreciyle birlikte yeni bir sınava tabi tutulacaktı.

Brexit Boyutu

Hayırlı Cuma Anlaşması (GFA), yalnızca tarafların uzlaşmasına değil, aynı zamanda Birleşik Krallık ve İrlanda Cumhuriyeti'nin ortak Avrupa Birliğinin sağladığı “post-egemen” yapıya da dayanıyordu. Brexit ise bu anlaşmayı varoluşsal bir krize sürüklemiştir. GFA, bu denklemde çok katmanlı bir sistem üzerine kurulmasını sağlamıştır. AB ise Birleşik Krallık ile İrlanda Cumhuriyeti arasındaki iş birliğini sağlamlaştırmış ve GFA'nın temelini oluşturmuştur (Nagle, 2018). 1998 Hayırlı Cuma Anlaşması, her iki imzacı devletin de AB üyesi olma ön koşuluyla kabul edilmişti. Özellikle GFA, devredilmiş meclisin yetkilerini sınırlandırmak için Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ni (AİHS) kullanmaktadır. Birleşik Krallık hükümetinin Brexit ile birlikte bu sözleşmeden taviz vermesi durumunda, anlaşmanın bu hükmünün işlevsiz kılmasına sebep olacaktır (Doyle & Connolly, 2019). Brexit sürecinde öne çıkan ‘Kontrolü geri alma’ söylemi, Brexit'in Kuzey İrlanda barış anlaşmasının temel ilkeleriyle bağdaşmayan egemenlik anlayışlı köklü bir dönüşümü işaret etmektedir (Murphy, 2021). Brexit'in savunduğu “mutlak ulusal egemenlik” anlayışı, GFA'nın temelindeki “paylaşılmış egemenlik” anlayışıyla ters düşmektedir. Bu durum, barışın dayanağı olan anayasal ve kurumsal yapıyı ciddi bir şekilde zayıflatmıştır. Bu tehlikeyle birlikte çıkan tartışmalar teorik çerçeveden çıkarak hassas bir mesele olan “fiziki sınır sorununu geri getirmiştir. Brexit sürecinin Kuzey İrlanda'da ortaya çıkardığı tehdit, “Görünmez Sınır”ın ortadan kalkması ve bölgede yeniden fiziki kontrol noktalarının kurulması ihtimaliydi. Brexit'in olumsuz etkileri en çok Kuzey İrlanda'da görülmüştür. Brexit'in Kuzey İrlanda bütçesine 300 milyon sterlinlik bir açığa neden olabileceği ve Kuzey ile Güney arasında gümrük ve güvenlik kontrollerinin olduğu sert bir

yeni sınır sorunu oluşturulabileceği belirtiliyor (Nagle, 2018). Sınırın açık tutulması barış sürecinin en güçlü özelliklerinden biriydi. Ancak gümrük noktalarının tekrar inşa edilmesi demek büyük bir geri adım ve başarısızlık olarak algılanacaktı. Cumhuriyetçilerin ise sınırdaki herhangi bir yapılanmayı hedef alacağı ve barış sürecinin zeminini sert bir şekilde sarsarak ciddi bir güvenlik tehdidinin yaşanması demekti (Doyle & Connolly, 2019). Görünmez sınır, özellikle milliyetçilerin “İrlandalı” kimliklerini sorunsuz yaşamalarına olanak sağlıyordu. Bu sınıra konulacak tek bir gümrük direği bile, barışı baltalamak isteyenler için potansiyel oluştuyordu. Sınır meselesinin yarattığı bu kayı, 2016 referandumunda Kuzey İrlanda halkının Birleşik Krallık'tan tamamen farklı tepki geliştirmesine ve toplumun kendi için kutuplaşmasına sebep olmuştur.

2016 Referandumu ve sonrasındaki süreçte bir mesele oldukça gözler önüne sergilenmişti, İngiliz siyasi aklının Kuzey İrlanda gerçekliğinden ne kadar uzak olduğu durumuydu. Kuzey İrlanda'nın AB referandumundaki tutumu ise Birleşik Krallık'ın geri kalanından farklıydı. İngiltere'de göç tartışmaları öne çıkarken, Kuzey İrlanda'da sınırın geleceği ve barış süreci durumu ön plandaydı. Referandum öncesinde İngiltere'de fazla tartışılmayan İrlanda meselesi, Brexit sonrasında ise İngiltere-AB müzakerelerinde önemli konularından biri haine geldi (Murphy, 2021). Referandum verilerinde ise Kuzey İrlanda'da seçmenlerin %55,78'i Brexit'e karşı çıkarak AB 'de kalmayı destekledi. Ancak bu sonuç, iki ana siyasi grup arasındaki farkları da ortaya koydu çünkü İrlandalı Birlikçilerin %66'sı ayrılmayı destekledi. Brexit sonrasında İrlanda'nın birleşmesi, yalnızca

Silahlı Mücadeleden Siyasi Uzlaşıya: IRA, The Troubles ve Kuzey İrlanda Barış Süreci

uzun vadeli bir hedef olmaktan çıkıp, kısa vadede gerçekleştirilebilecek bir tartışma olarak konuşulmaya başlandı. Ayrıca Kuzey İrlanda Protokolü, İrlanda Denizi'nde fiilen bir gümrük ve düzenleyici sınır oluşturdu. Bu gelişmeler, GFA'nın ve genel olarak barış süreci üzerinde yeni siyasi çözümlerin geliştirilmesini gerekli kıldı (Murphy, 2021; Nagle, 2018; Doyle & Connolly, 2019). Referandum oylarının ise bölgedeki yaratılan kimliğin ne kadar kırılgan olduğunu göstermiştir. Brexit örneğinde de görüldüğü üzere, Kuzey İrlanda barış süreci, başarıyla tamamlanmış bir süreçten ziyade, sürekli bakım ve uluslararası diplomatik koruma gerektiren canlı ve kırılgan bir yapıdır.

Sonuç

Çatışmanın anatomisi geriye dönük incelendiğinde, IRA'nın askeri kapasitesinden ziyade gerilla miti ve tabandaki halk ile kurmuş olduğu ilişkinin örgütü ayakta tuttuğunu ve askeri gücün tek başına siyasi bir çözüm getiremediğini belirtmek mümkündür. Silahlı grupların askeri olarak yok edilememesinin, onları siyasi ortama çekmenin bir tercihten ziyade “zorunluluk” olduğu görülmektedir. Barışın sağlanmasında öne çıkan kısım devlet stratejisinin silahlı grupları dışlamak yerine “ılımlıları” siyasi arenaya dahil ederek radikal gruplarının etkisini azaltmak olmuştur. İlimlileşme ve uzlaşma çoğunlukla diyalog sayesinde gelişir. Buna karşılık, grupları dışlamak, onların daha radikalleşmesini ve uzlaşmaz tutumlarını devam ettirmelerine neden olabilir (Dudouet, 2010). Hükümetlerin sunduğu tavizleri kabul etmeye en yakın gruplar genellikle ılımlılardır. Kuzey İrlanda örneği ise çatışmanın çıkışının hem terörle mücadeleye hem de siyasi kapsayıcılığa gidebileceğini göstermektedir. İlimli grupların sisteme dahil edilmesi, aşırılık yanlısı

grupların etkisini kaybetmesine neden olmuştur (Mesquita, 2003). Sinn Féin'in masaya oturması ve barış anlaşmasından kısa bir süre sonrasında gerçekleşen Omagh gibi saldırılara rağmen barışın çökmemesinin sebebi her iki tarafında çatışmadan ve sert müdahaleden bir sonuç alamayıp zorunluluk halinde masada buluşmasıdır.

Kuzey İrlanda'da sağlanan barışın, uluslararası müdahalelerde sıkça görülen “dayatmacı” barışların aksine, sürece yayılan ve tabanın da ihtiyaçlarını ve düşüncelerini gözetten bir arabuluculukla mümkün olduğu görülmüştür. Örneğin Holbrooke'un Bosna'daki yaklaşımı anlaşma odaklı, özsel ve işlemseldi; Mitchell'in Kuzey İrlanda'daki yaklaşımı ise süreç odaklı ve dönüşümseldi. Dayton Anlaşması'nda, Bosnalı heyetin başkanı anlaşmayı ‘acı ve haksız bir barış’ olarak nitelendirmişti. Buna karşılık Hayırlı Cuma Anlaşması'nda sekiz siyasi partinin temsilcileri imzaladı (Curran vd, 2004). Ancak bu başarılı örneğin, her coğrafyaya “kopyala yapıştır” yapılabilecek kusursuz bir model olmadığı belirtilmelidir.

Barış sürecinin küresel çapta bir “ilham kaynağı” olmakla birlikte, farklı tarihsel olgular, demografik ve uluslararası bağlamı nedeniyle diğer çatışmalara “model” olamayacağı bir gerçektir. Kuzey İrlanda vakası başarılı bir örnek olarak görülebilir. Ancak onu “yol gösterici” bir model olarak görmek için daha fazla kanıt gereklidir. Çünkü ortaya çıktıkları bağlamı dikkate almadan değerlendirmek sorun oluşturmaktadır. İrlanda vakası kendine özgü bir ortamda ortaya çıkmıştır ve başka bölgelerde doğrudan uygulanamaz (O'Kane, 2010; Poulter, 2018). Kuzey İrlanda örneğinde görüldüğü üzere mezhepsel ayrışmalar ve şiddet olaylarının uzun yıllar boyunca devam etmesi ve sonunda tarafların

süreci siyasi ortama çekecek iradeyi göstermeleri kendine has olduğu gibi, Ortadoğu veya Balkanlar gibi bölgelerdeki terör gruplarının dayatmacı dış müdahalelerle başarıya ulaşması zor bir ihtimaldir. Sürece yayılan ve bölgenin demografik, dini ve etnik yapıları göz ardı edilmeden tabanı göz ardı etmeden bir çözüm süreci aranmalıdır. Hayırlı Cuma Anlaşması'nın ise şiddeti bitirme konusunda başarılı olduğu, ancak ortak bir kimlik yaratmakta başarısız olduğunu ve hala dış etkenlere (Brexit) açık olduğunu vurgulamak gerekir. Kuzey İrlanda'daki silahlı bir mücadelenin siyasi uzlaşya taşınmasının önemli bir başarı olduğunu ancak bitmiş bir olay değil, sürekli devam eden, Brexit gibi krizlerle sarsılsa da kurumlar ve diplomasi yoluyla yenilenip ayakta tutulması gereken "hayati bir süreç" olduğunu belirtebiliriz.

Kaynakça

Cunningham, W. (2001, June). Violent conflict in Northern Ireland: Complex life at the edge of chaos. In 2001 National Conference on Peacemaking and Conflict Resolution (NCPCR) Research and Higher Education Symposium.

Mitchell in Northern Ireland with Richard Holbrooke in Bosnia-Herzegovina. *Negotiation Journal*, 20(4), 513-537.

de Mesquita, E. B. (2003, April). Conciliation, counter-terrorism, and patterns of terrorist violence: a comparative study of five cases. In Annual Meeting of the Midwest Political Science Foundation.

Doyle, J., & Connolly, E. (2019). The effects of Brexit on the Good Friday Agreement and the Northern Ireland peace process. In *Peace, security and defence cooperation in post-Brexit Europe: Risks and opportunities* (pp. 79-95). Cham: Springer International Publishing.

Dudouet, V. (2010). *Mediating peace with proscribed armed groups*. Washington, DC: United States Institute of Peace.

Gibbon, P. (1975). *The origins of Ulster unionism: the formation of popular Protestant politics and ideology in nineteenth-century Ireland*. Manchester University Press.

Jervis, R. (2013). Civil war and the security dilemma. In *Power and progress* (pp. 76-87). Routledge.

Kenny, P. D. (2010). Structural integrity and cohesion in insurgent organizations: Evidence from protracted conflicts in Ireland and Burma. *International Studies Review*, 12(4), 533-555.

Lutz, J., & Lutz, B. (2013). *Global terrorism* (Vol. 16). Routledge.

Mageean, P., & O'Brien, M. (1998). From the margins to the mainstream: Human rights and the Good Friday Agreement. *Fordham Int'l LJ*, 22, 1499.

Munck, R. (1992). The making of the troubles in Northern Ireland. *Journal of Contemporary History*, 27(2), 211-229.

Murphy, M. C. (2021). Northern Ireland and Brexit: where sovereignty and stability collide?. *Journal of Contemporary European Studies*, 29(3), 405-418.

Silahlı Mücadeleden Siyasi Uzlaşıya: IRA, The Troubles ve Kuzey İrlanda Barış Süreci

Nagle, J. (2018). Between conflict and peace: An analysis of the complex consequences of the Good Friday Agreement. *Parliamentary Affairs*, 71(2), 395-416.

O'Kane, E. (2010). Learning from Northern Ireland? The uses and abuses of the Irish 'model'. *The British Journal of Politics and International Relations*, 12(2), 239-256.

Perkoski, E. (2019). Internal politics and the fragmentation of armed groups. *International Studies Quarterly*, 63(4), 876-889.

Posen, B. R. (1993). The security dilemma and ethnic conflict. *Survival*, 35(1), 27-47.

Poulter, J. (2018). The discursive reconstruction of memory and national identity: The anti war memorial the Island of Ireland Peace Park. *Memory Studies*, 11(2), 191-208.

Rankin, K. J. (2007). Deducing rationales and political tactics in the partitioning of Ireland, 1912–1925. *Political geography*, 26(8), 909-933.

Todd, J. (1987). Two traditions in unionist political culture. *Irish political studies*, 2(1), 1-26.

Tonge, J., & Gomez, R. (2015). Shared identity and the end of conflict? How far has a common sense of 'Northern Irishness' replaced British or Irish allegiances since the 1998 Good Friday Agreement?. *Irish Political Studies*, 30(2), 276-298.

Townshend, C. (2017). The Irish Republican Army and the development of guerrilla warfare, 1916-1921. In *Warfare in Europe 1919–1938* (pp. 393-420). Routledge.

BARIŞIN GÖLGESİNDE ÇATIŞMA: MOĞOL BOZGUNU VE RUSLARIN HAYATTA KALMA ÇABASI

ÖZ

Bu makalede barışın her zaman huzur getirip getirmediği sorusuna 13. ve 15. yüzyıllar arasında Moğol İmparatorluğu (Altın Orda) ve Rus prenslikleri arasında yaşananlar üzerinden cevap vermek hedeflenmektedir. Bu soruya cevap verirken I. Dünya Savaşı gibi alışılmış örneklerle de yer vermekle birlikte, metin içinde bunlar haricinde bir vaka da kullanılmıştır. Johan Galtung'un Negatif Barış'ı (negative peace), Realist teorinin özellikle Kenneth N. Waltz tarafından ortaya atılan Hayatta Kalma (survival) ilkesi ve Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından eski Sovyet coğrafyasında yaşanan krizlerden hareketle geliştirilen Dondurulmuş Çatışma (frozen conflict) kavramı ise vakanın analizinde kullanılmıştır. 13.yüzyılın başlarında Kievan Rus'un zayıflaması ve düşmesinden sonra Moğol Barışı (Pax Mongolica) adı verilen 240 yıllık esaret dönemi Rus topraklarına hakim olmuştur. Bu süreçte Rusların Yarlık Sistemi ve ağır vergilendirmeler üzerinden maruz kaldığı sistematik şiddet ve sömürü sorulan soruya cevap vermiştir. Yine bu dönemde Aleksandr Nevski'nin liderliğinde Novgorod Cumhuriyeti, Ivan Kalita, Dimitri Donskoi ve III. Ivan'ın önderliğinde de Moskova Knezliği hem Moğollara karşı tutumuyla hem de aralarındaki rekabetle ön plana çıkmıştır. Moskova Knezliği mevcut olumsuzluğu kendi lehine kullanarak Rusların lideri haline gelmiştir. Novgorod Cumhuriyeti de Moskova Knezliği de Moğol baskısına başkaldırmayı faydasız görerek, pragmatik bir tutum sergilemiş ve Moğollar ile iyi geçinerek hayatta kalmayı amaçlamıştır. Makale, savaşa sebep olan durumların çözülmeden sağlanmaya çalışılan barışın kalıcı bir huzur yerine daha büyük bir çatışma ortamı yaratacağını tarihteki 240 yıllık bir tecrübeyle ortaya koymuştur. Bununla birlikte, böyle bir dönemin bir ülke ve millet için nasıl hem bir kamçı olup devletin yükselişini tetikleyebileceğini hem de bir travma olup ülkeyi ve insanlarını yapısal değişikliklere zorlayabileceğini göstermektedir.

Anahtar kelimeler: Negatif Barış, Johan Galtung, Dondurulmuş Çatışma, Realizm, Hayatta Kalma, Moskova Knezliği, Novgorod Cumhuriyeti, Moğol Barışı, Altın Orda

CONFLICT UNDER THE SHADOW OF PEACE: RUSSIANS' DEFEAT AGAINST THE MONGOLS AND THE RISE OF RUSSIA

ABSTRACT

This article aims to reply to “whether peace always guarantees tranquillity” with a historical case between the Mongol Empire (Golden Horde) and the Russian principalities between the 13th and 15th centuries. While including common examples such as the First World War to answer this question, a historical case is analyzed within the text other than these. Johan Galtung’s negative peace, Realist theory’s survival principle, which was claimed by Kenneth N. Waltz, and the frozen conflict term, which was developed based on the crisis in the post-Soviet geography after the collapse of the Soviet Union, were used in the analysis of the case. Following the downfall of Kyivan Rus’ in the early 13th century, a 240-year period of subjugation known as the Pax Mongolica dominated the Russian lands. During this process, the systematic violence and exploitation through which the Russians were ruled through the Yarlik System and heavy taxation provided an answer to the question period. Also during this period, the Republic of Novgorod under the leadership of Aleksandr Nevski and the Principality of Moscow, which was led by Ivan Kalita, Dimitri Donskoi and Ivan the Third, came to the forefront both through their attitude against the Mongols and the rivalry between them. The Principality of Moscow exploited the current negativity and turned into the Russians’ leader. Republic of Novgorod and the Principality of Moscow both avoided a revolt against the Mongols’ oppression, adopted a pragmatic attitude and aimed to survive by getting along with the Mongols. This paper suggested that peace, without the solution of the war’s reasons, would create greater chaos instead of a permanent peace through a 240-year historical experience. Nevertheless, this article shows how a period like this both triggers the rise of a power and forces structural changes in the country and the nation because of the trauma.

Keywords: Negative Peace, Johan Galtung, Frozen Conflict, Realism, Survival, Principality of Moscow, Republic of Novgorod, Pax Mongolica, Golden Horde

Barışın Gölgesinde Çatışma: Moğol Bozgunu ve Rusların Hayatta Kalma Çabası

Giriş

Barış denen şey her zaman gönüllü mü olmalı, yoksa bazen barış içinde yaşamak zorunlu hale gelebilir mi? Ya da barış her zaman huzur mu getirir, yoksa bazen gerginliği de artırabilir mi? Bu metinde, tıpkı Johan Galtung'un da belirttiği gibi, barışın yalnızca savaşın olmaması anlamına gelmediğini, bazen sadece savaşın olamadığı anlamına da geldiğinden bahsedeceğiz. Bunu yaparken de 13. ve 15. yüzyıllar aralığındaki Rus prenslikleri ile Moğollar arasındaki ilişkileri, Johan Galtung'un “Negatif Barış” (negative peace) kavramı, Realist teorinin “hayatta kalma” (survival) ilkesi ve “donmuş çatışma” (frozen conflict) tanımı üzerinden ele alacağız.

1206 yılında Cengiz Han'ın (1162-1227) vizyonu ile kendilerini gösteren Moğollar ile dağınık haldeki Ruslar, ilk kez 1223 yılında Kalka Nehri'nde karşılaştılar. Moğolların zaferiyle sonuçlanan bu savaştan sonra Moğollar geri çekildiler. Rusların kontrol altına alınması ise 1240 yılında Kiev'in düşürülmesiyle gerçekleşti. Yaşanan yıkımdan hareketle Ruslar, Moğollara karşı koymanın yararsız olduğuna inandılar ve hayatta kalabilmek için Moğollara boyun eğdiler ve Rusya'nın güneyinde kurulan Altın Orda (1225-1502) devletine ağır vergiler ödediler, hatta parayla prenslik unvanı aldılar. Bu durum ayrıca yaşanan çatışmayı bitirmedi, ancak fiilen bir ateşkes sağlandı. Buna karşılık ateşkes zaman zaman Rus prenslikleri tarafından bozuldu, fakat Moğollar düzeni sağlamayı ve sürdürmeyi başardı. Rus topraklarında 240 yıl boyunca “Moğol Barışı” (Pax Mongolica) adı verilen bir çağ yaşandı. İki tarafın da durumu, birbirine saldırmak isteyen ama zincirlere bağlı, birbirine havlayıp duran iki köpeği andırıyordu. Şiddet yok değildi ama görünmez hale gelmişti.

Ruslar ise itiraz edebilecek güce henüz erişmemişti.

Fakat bu dönemde iki farklı karakterde prenslik ön plana çıkmaya başladı: Novgorod Cumhuriyeti (1136-1478) ve Moskova Knezliği (1282-1547). Novgorod, zengin bir Rus prensliğiyken, Moskova ise yavaş yavaş bir merkez haline gelmekteydi. En sonunda 1380 yılındaki Kulikovo Savaşı ile Ruslar ilk gerçek başkaldırışını sergiledi, ancak resmî bir bağımsızlık için 100 yıl daha geçmesi gerekmişti. İşte bu süreç, barışın her zaman çatışmasızlık olmadığını, bazen barış ve çatışmanın pasif bir şekilde de olsa birlikte yaşayabileceğini göstermiştir.

Rusların Moğol İstilasından Önceki Durumu

Moğollar gelmeden önce Ruslar bölünmüş prensliklere sahipti ve Kievan Rus (882-1240) çöküş sürecindeydi. Kiev'in ağırlığını kaybetmesiyle birlikte prenslikler Vladimir-Suzdal (1157-1331) Galiciya-Volinya (1199-1349) ve Novgorod gibi apanajlara bölünmüş, kuzeydoğu/güneybatı ayrımı ortaya çıkmıştı. Kuzeydoğu'daki Vladimir-Suzdal'da daha otokratik bir yönetim söz konusuyken, Güneybatı'daki Galiciya-Volinya'da tarımsal zenginlikle birlikte boyar adı verilen soylu sınıfı hakimdi ve merkezi bir otorite yoktu. Bu da Rusya'nın işgalini ve kontrol edilmesini kolaylaştıracaktı. Bunlardan farklı olarak, Novgorod bir tüccar cumhuriyetiydi ve zengindi. Demokratik sayılabilecek veche (halk meclisi) adlı kültürle birlikte otonom kurumlara ve geniş ticari bağlantılara sahipti. Ancak Novgorod'da da yine boyarlar yönetimde söz sahibiydi.

Moğolların Tarih Sahnesine Çıkışı

“...Sürüleriyle çok ilgilidirler, etrafta dolaşırlar, ne

şehirleri, ne duvarları, ne yazıları, ne kitapları vardır; bütün anlaşmaları sözlü olarak yaparlar. Çocukluktan itibaren at binip ok atarlar... Böylece yağma ve savaş için gerekli cesareti elde ederler. Başarı umutları olduğu sürece bir ileri bir geri hareket ederler; umut olmadığında ise zamanında yapılan bir kaçış ayıp karşılanmaz. Dini ayin ve yasal kurum bilmezler... Sadece öldürdükleri hayvanların etleriyle beslenirler, onların deri ve kürklerini giyerler. Aralarında en güçlü olan en büyük parçayı alır; diğer yandan yaşlılar geriye ne kalırsa onu yer ve içerler. Sadece en cesur olana saygı duyarlar, yaşlılık ve dermansızlık küçümser.” [Steinberg, Mark D. & Riasanovsky, Nicholas V., Rusya Tarihi, syf. 64]

Çinliler yukarıdaki cümlelerden ziyade Moğolları göçebe, savaşçı ve acımasız olarak da tasvir etmiştir. Bu ifadeler dikkat çekici, hayranlık uyandırıcı ama aynı zamanda da ürperticidir. Moğolların kökeni Moğolistan-Mançurya-Sibirya çevresine dayanmaktadır. Rus kaynaklarında ise “Tatarlar” olarak belirtilen Moğollar, Rusların karşısına hiç beklenmedik bir anda çıkmıştı. 1206 yılında Cengiz Han unvanını alan Temuçin, Moğolları birleştirmiş ve daha sonra dünya üzerinde adaleti sağlamak istemişti.

Moğolların birleşmesiyle steplerde bir Leviathan ortaya çıkmıştı. Bu Leviathan’ın gazabı ilk önce Çin’e ulaşacak ve sonra Polonya’ya kadar varacaktı. Moğollar o dönem bilinen dünyanın üçte ikisini yönetecek, dünyayı kasıp kavuracaktı. Avrupa’nın hantal ordusunun aksine, Moğol ordusu döneminin üstünde bir kurmay zekasına, casusluk ve terör yöntemlerine, hareketli süvari birliklerine ve Çin’in kuşatma teknolojilerine sahipti.

Moğolların Rus İstilas

“...Rusya’ya karşı ilerleyip Rus topraklarında büyük katliamlar yaptılar; şehirleri ve ormanları yıkıp insanları öldürdüler. Rusya’nın başkenti olan Kiev’i kuşattılar ve uzun bir kuşatmanın ardından şehri ele geçirerek şehrin bütün sakinlerini öldürdüler; bu nedenle biz o topraklarda ilerlerken ölmüş insanların sayısız kafa ve kemiğinin yerlerde olduğunu gördük. Bu şehir son derece büyük ve kalabalıktı ama şimdi bir hiçliğe indirgenmişti: iki yüz ev ya var ya yoktu ve kalan insanlar en kötü kölelik koşullarında tutuluyorlardı.” - Başpsikopos John (Piano Carpinili Keşiş) [Steinberg, Mark D. & Riasanovsky, Nicholas V., Rusya Tarihi, syf. 69]

Moğollar ve Ruslar ilk kez 1223 yılında Kalka Nehri’nde karşılaşmış ve sonuç Rusların ve Kıpçakların bozguna uğraması olmuştu. 1227 yılında Cengiz Han’ın ölümüyle birlikte tahta geçen oğlu ve ikinci büyük han olan Ögeday Han (1186-1241), Cengiz’in cihan hâkimiyeti idealini sürdürmüştü. Bundan hareketle, 1237 yılında, Batu Han (1207-1255) siyasi ve Subutay’ın (1175-1248) askeri liderliğindeki ordu İsveç İmparatoru XII.Charles’in (1682-1718) Büyük Kuzey Savaşında (1700-1721), Fransız komutan ve imparator Napolyon Bonaparte’ın Napolyon Savaşlarında (1792-1815) ve III.Reich’in Führeri Adolf Hitler’in (1889-1945) II.Dünya Savaşı’nda (1939-1945) yapamadığını yapmış, Rusya’ya yönelik tek başarılı kış harekâtını gerçekleştirmişti. Batu Han’ın komutanlığındaki ordu 1237-1240 yılları arasında Riazan’ı (1078-1237/1237-1501) haritadan silmiş, Riazan’ın nüfusunu katletmiş, Vladimir-Suzdal’ı da kontrol altına almıştı. 1240 yılında ise Kiev’i düşürmüş, yerle bir etmiş, Kiev’in nüfusunu tamamen yok etmişti. Novgorod’u ise bu akıbetten bahar koşulları dolayısıyla Moğol ordusunun geri çekilmesi kurtarmıştı. Bu süreçte şehir nüfusları yok edildi, tarım alanları zarar gördü ve Rusya Batı’daki Rönesans ve Reform gibi

Barışın Gölgesinde Çatışma: Moğol Bozgunu ve Rusların Hayatta Kalma Çabası

gelişmelerden geri kaldı. Kiev'in düşüşünün ardından Galıçya-Volinya, Polonya, Almanya ve Macaristan da Moğol ordusundan nasibini aldı. Bütün bunların ardından Batu Han tarafından Aşağı Volga (Eski Saray) bölgesinde Rus topraklarını kontrol etmesi için Altın Orda (Golden Horde) devleti kuruldu.

Novgorod Cumhuriyeti ve Aleksandr Nevski

“Novgorod’un Rusya’nın kuzeybatı köşesindeki konumu nedeniyle Rus topraklarını yabancı istilacılardan savunması, tarihi anlamda diğer prensliklere karşı yürüttüğü savaşlardan daha büyük bir öneme sahip olabilir. Bu savunmanın en ünlüsü Neva Nehri kıyılarında İsveçlilere karşı kazandığı zafer nedeniyle Aleksandr Nevski olarak bilinen Nevalı Prens Aleksandr ile bağlantılıdır.” [Steinberg, Mark D. & Riasanovsky, Nicholas V., Rusya Tarihi, syf. 76]

Novgorod, coğrafi konumu sayesinde Moğolların gazabından kurtulmuş, Rusya’nın kuzeybatısında yer alan zengin bir tüccar cumhuriyetiydi. Veche (halk meclisi) adında bir yönetim organına ve yüksek okuma-yazma oranına sahipti. Novgorod prensinin sınırsız bir otoritesi yoktu. Prens şehir tarafından belirli yetkilerle kiralanan bir memurdu. Prensler ve halk arasında prensin faaliyetine ve gücüne kısıtlamalar getiren sözleşmeler yapıldı. Bu sözleşmelerin en eskisi, Aleksandr Nevski’nin (1221-1263) kardeşi Yaroslav (1230-1271) ile 1265 yılında yapılmıştı. Sözleşmeye göre prens şehrin içinde toprak sahibi olamaz, Almanlarla kişisel olarak ticaret yapamaz ve mahkemeleri ancak posadnik adı verilen seçilmiş yerel yetkililer aracılığıyla kurabilirdi. Novgorod, Gotland ve Alman şehirleriyle ticaret yaparak Rusya’ya Avrupa’nın

gümüşünün girmesini sağlamıştır. İlerleyen dönemlerde, Moğol tehdidi zayıfladığında ve hatta sona erdiğinde, Moskova Knezliği (Muscovy) ile Rusya’nın siyasi birliğini sağlamak için liderlik rekabetine girecek, zengin boyarlar ile yoksul halk arasındaki çatışmalar gibi iç karışıklıklar, veche’nin karar almadaki hantallığı ve Litvanya (1236-1795) ile müttefik olmaları 1478’de bu rekabetin Moskova lehine bitmesine zemin hazırlayacaktı.

Novgorod’un Büyük Prens ve Ortodoks Kilisesi tarafından Aziz ilan edilen Aleksandr Nevski ise hem metinde bahsi geçen Moğol istilas dönemi hem de Novgorod Cumhuriyeti açısından önemli izler bırakmıştı. İstilanın getirdiği kargaşa döneminde Aleksandr, Novgorod’un prensiydi ve Rus topraklarını İsveçlilerin, Litvanyalıların ve Almanların (Töton Şövalyeleri) işgalinden korumuştur. İlk önce 1240 yılında Neva Nehri kıyılarında İsveç ordularını mağlup eden ve bu yüzden “Nevalı” anlamına gelen “Nevski” lakabını alan Büyük Prens Aleksandr, 1242’de ise Çud Gölü’nün buzları üzerinde Töton Şövalyeleri’ne (Teutonic Orders) karşı zafer kazanmıştır. Böylece, Aleksandr Nevski Rus topraklarının Batılı güçlerin hâkimiyetine girmesini engellemiş, hem de Rus tarihinin en büyük kahramanlarından biri olmuştur. Ancak her ne kadar Batı’ya karşı böylesine güçlü ve dirençli olsa da, Moğollara boyun eğmeyi tercih etmişti.

Moskova Knezliği ve Ivan Kalita

Suzdal prenslerinden Yuri Dolgoruki’nin, müttefiki Doğu Ukrayna prensliği Novgorod-Seversk’ten Prens Sviatoslav’a gönderdiği bir davette görülmektedir:

“Bana, Moskova’ya gel kardeşim” [Steinberg, Mark D. & Riasanovsky, Nicholas V., Rusya Tarihi, syf. 93]

Moskova, ilk başta, adı ilk kez 1147'de yukarıda ifade edildiği gibi bir davette görülen önemsiz bir sınır kasabasıyken daha sonra Rusya'ya liderlik edecek bir knezlik haline gelmiş ve en sondaysa Rus siyasî birliğini sağlamıştır. Bu yükselişin ise dört tane sebebi vardır. İlk olarak, Moskova coğrafi ve ekonomik anlamda şanslıydı. Çünkü Oka, Volga, Don ve Dinyeper adlı dört büyük nehrin kesişiminde yer alıyordu. Böylece tüccarların ve yerleşimcilerin ilgisini çekerken, ormanlık iç bölgede olması da Moskova'yı istila edilmekten koruyordu. İkinci olarak ise, Moskova prensleri Moğollara itaat etmeyi ve onlar için vergi toplamayı seçmişti. Moğol gücünü de böylece Tver (1246-1485) gibi güçlü rakiplerine karşı kendi yararına kullanmıştır. Üçüncü sebep, Ortodoks Kilisesi'nin bahsettiği meşruiyetti. Ortodoks Kilisesi'nin başı olan metropolitin merkezini Moskova'ya taşımasıyla hem Moskova Rusya'nın ruhanî ve siyasî başkenti olmuş hem de Moskova prenslerinin meşruiyeti ve prestiji artmıştı. Son olarak, Moskova erkekler üzerinden ilerleyen sabit bir veraset sistemine sahipti. Bundan dolayı hem taht kavgaları daha geç yaşanmış, hem bölünme engellenmiş, hem de prensler devleti kendi özel mülkleri gibi yöneterek katı bir otokrasi kültürü oluşturmuştu. III. Ivan (1440-1505) döneminde de Moskova, Bizans'ın mirası olarak çift başlı kartalı ve çar unvanını devralarak tek millî devlet haline gelmişti.

Moğol istilası döneminde, yani 1328/1332-1341 yılları arasında, Moskova'nın prensi olan I. Ivan (1288-1340), yetenekli, tutumlu ve akılcı stratejilerinden hareketle "Para Babası" (Kalita) lakabını alarak Ivan Kalita olmuştu. Ruslar üzerindeki Moğol hâkimiyeti devam ederken, Altın Orda ile ilişkilerini olumlu yönde geliştiren ve bu konuda dikkatli davranan Ivan Kalita, hanın sadık müttefikiydi. Moğollar adına Rusya'da vergi

topluyordu ve bu devasa gücü kullanarak iflas etmiş Rus prenslerinin topraklarını satın alarak Moskova'nın sınırlarını genişletiyordu. Aynı zamanda Moğollara esir düşen Rusları kurtararak Moskova'nın vatandaşları yapmıştı. Rus Ortodoks Kilisesi'nin metropolitinin Moskova'ya yerleşmesi de Ivan Kalita döneminde gerçekleşmiş, Moskova'yı ekonomik ve ruhanî bir merkez haline getirmekle birlikte Moskova Knezliği'nin gelecekteki bağımsızlığının altyapısını hazırlamıştı.

Negatif Barış'ın (Negative Peace) Tanımı ve 13. ve 15. Yüzyıllar Arasında Moğol-Rus İlişkileri

Normalde, uluslararası alanda ve tarih sahnesinde, barış dediğimizde aklımıza iki devlet arasındaki savaşın ve gerginlik durumunun sona ermesi gelir. Ancak barış ve çatışma çalışmalarının kurucusu sayılan Johan Galtung'a göre mesele bu kadar basit değildir; ona göre bu ifade bir eksiklik barındırır. Bundan hareketle, negatif barış (negative peace) ve pozitif barış (positive peace) ayırımından bahsetmiştir.

İlk olarak, pozitif barış hem doğrudan şiddetin hem de siyasi baskı ve sömürü gibi yapısal şiddetin söz konusu olmaması anlamına gelir. Metnin konusu olan negatif barış ise doğrudan şiddetin ol(a)maması, baskı ve caydırıcılığın barışın sürdürülmesi için uygulanmasıdır. Şiddet durmuş, çatışma devam etmiyor, ancak adaletsizlik hüküm sürüyordur. Galtung'a göre böyle bir düzende gerçek bir barıştan değil, barışın çıkarlar uğruna bir kılıf olarak kullanılmasından söz edilebilir.

1240 yılından 1400'lü yıllara kadar Ruslar Moğolların tahakküm, yapısal şiddet ve zorunlu askerlik uygulamalarına maruz kalmıştı. Tahakküm kapsamında Moğollar, "Yarlık Sistemi" uygulayarak

Barişın Gölgesinde Çatışma: Moğol Bozgunu ve Rusların Hayatta Kalma Çabası

Rus prensliklerini kukla devlet (puppet state) haline getirip kontrol altında tutuyordu. Yarlık Sistemine göre, Rus prenslerinin makam sahibi olabilmek veya prens unvanı alabilmek için Altın Orda'nın başkentine giderek vekâlet almak zorundaydı. Prenslikler ise rüşveti en çok veren kişiye satılıyordu ve bu durum uzun vadede Moğol hâkimiyetinin sonunu hazırlıyacaktı.

Moğollar, yapısal şiddet çerçevesinde ise Ruslara tütün ve saban vergisi gibi ağır vergilendirmeler uyguluyordu. Yeni yollar, kurye sistemleri ve ilkel bir nüfus sayımı dolayısıyla kurgulanan ve insanların ödeyip ödeyemeyeceğini dikkate almadan uygulanan finansal zorlamalar, Rusların fakirleşmesine ve Rus ekonomisinin 150-200 yıl gerilemesine sebep olmuştu. Bunlarla birlikte Ruslar, Moğol ordusu bünyesinde, Doğu seferlerinde ve Çin'e karşı savaşarak Moğollara zorunlu askerlik hizmeti sağlıyordu. Ruslar hem ekonomik hem de insani açıdan sömürülüyordu.

Realizmin Hayatta Kalma (Survival) Tanımı ve 13. ve 15. Yüzyıllar Moğol-Rus İlişkileri

Realizme göre, devletin eylemleri uluslararası sistemdeki anarşi ortamında ve otorite yoksunluğunda hükümdarın insanlarını, otoritesini ve devletini koruma içgüdüsünden kaynaklanır. Bunun için de kendi kendine yardım (self-help) ve hayatta kalma (survival) ilkelerini dikkate alır. Çünkü dünyada güçlü olmak, güvensizlik ortamında varlığını sürdürmek esastır. Kendi kendine yardım ilkesi, devletlerin uluslararası bir otorite boşluğu ortamında kendi güvenliklerini sağlamak konusunda başkalarına güvenemeyeceğini ve herkesin kendi başının çaresine bakmak zorunda olduğunu öngörür. Kenneth Waltz gibi teorisyenlerin ortaya

attığı yapısal realizme (structural realism) göre devletlerin anarşik bir düzende en büyük önceliği hayatta kalmak ve güvenliğini sağlamaktır. Devletin bekası söz konusu olduğunda, ahlak ikinci plana atılır ve varlığını sürdürmek için her şey yapılabilir. Bu durum, Fransız komutan ve imparator Napolyon Bonaparte'ın (1769-1821) "*Savaşta ahlak olmaz*" şeklindeki ifadesini akıllara getirir.

Hayatta kalma ilkesi, bu dönemin ve Moğol-Rus ilişkilerinin merkezinde yer almış ve o döneme hâkim olmuş anlayışlardan biridir. Bu dönemde iki prenslik ve iki lider ön plana çıkar: Novgorod Cumhuriyeti ve Aleksandr Nevski, Moskova Knezliği ve Ivan Kalita. Hatta yine bu dönemde Moskova Prensi Yuri (1281-1325) ve Tver Prensi Mihail (1271-1318) arasında yaşanan bir vaka, hayatta kalma içgüdüsünün bir lidere neler yaptırabileceğinin bir göstergesi olmuştu. Novgorod'un Büyük Prensi Aleksandr Nevski büyük bir savaşçı olup Neva Nehri'nde İsveçlileri, 1242 yılındaki Buz Üstünde Savaş'ta ise Töton Şövalyelerini yendiyse de Moğollara karşı koymanın faydasız ve sonuçlarının da ağır olacağını biliyordu. Bu sebeple de hayatta kalmak ve insanlarını korumak için pragmatik bir yol izleyerek Moğollara boyun eğmeyi ve onlarla işbirliği yapmayı tercih etti.

Moskova Knezi Para Babası Ivan veya Ivan Kalita ise yine aynı nedenlerden dolayı Moğollarla işbirliği yapmayı ve diğer Rus prensliklerinden vergi toplayarak Moğolların güvenliğini kazandı. Moğollardan elde ettiği güçle Tver gibi rakiplerine üstünlük sağlamış, iflas etmiş Rus hükümdarların topraklarını satın alarak Moskova Knezliğini güçlendirmişti. Dimitri Donskoi dahi güçlenene kadar bastırıldığı paraların bir yüzüne kendi adını, diğer yüzüne ise Moğol Hanı Toktamış'ın adını

yazdırmıştı.

Moskova Prensi Yuri ile Tver Prensi Mihail arasında yaşanan skandal ise ibretliktir. Altın Orda Hanı'nın kız kardeşiyle evlenen Yuri, Tver Prensi Mihail'i entrikalarla suçlamış, Moğol sarayında idam edilmesini sağlamıştı. Nevski'nin soyuna dayanan Daniilovich (Daniloviç) Hanedanı'na mensup olan Ivan Kalita ve Yüce Prens Dimitri gibi liderler Moğollara itaat ederek hayatta kalmış, düşmanı kullanarak büyümüş ve kiliseyi Moskova'ya taşıyarak ruhani bir merkez yaratmıştı. Aleksandr Nevski de Ivan Kalita da hayatta kalmak için Moğollara boyun eğmeyi ve onlarla işbirliği yapmayı seçti. Ancak Ivan Kalita krizi fırsata çevirerek Moskova Knezliği'ni güçlendirmişti.

Dondurulmuş Çatışmanın (Frozen Conflict) Tanımı ve 13. ve 15. Yüzyıllar Arasında Moğol-Rus İlişkisinde Yeri

Soğuk Savaş'ın ardından, özellikle de Dağlık Karabağ ve Transdinyester gibi bölgelerde çözümsüz krizler yaşanmıştı. Eski Sovyet coğrafyasında oluşan bu enkazın üstüne Dov Lynch ve Nina Caspersen gibi teorisyenlerin geliştirdiği dondurulmuş çatışma (frozen conflict) kavramına göre, doğrudan bir şiddet olmasa da istikrarlı bir barış (stable peace) ortamı da söz konusu değildi. Bu kavram aslında Johan Galtung'un negatif barış (negative peace) kavramının bir parçası veya kavramın kökeni olan bir süreçtir. Dondurulmuş çatışmanın özelliklerinden ilki, çatışmaya neden olan sorunların hala bir çözüme kavuşmamış olmasıdır. Bu da bir kısır döngü yaratarak şiddetin her an kaldığı yerden devam edebileceği potansiyelini oluşturur, bir başka deyişle, durağanlık bir yanılsamadır ve bir gün sona erebilir. Çünkü diplomatik manevralar ile şiddetin alevlenmesi arasında bir döngü yaşanır. İkinci özellik

olarak da, doğrudan şiddet, yani savaş, olmasa da, baskı ve caydırıcılık üzerinden yapısal şiddet uygulanır. Bundan hareketle, bir taraf ağır vergilendirmelere veya günümüz söylemiyle ağır yaptırımlara maruz kalır. Son olarak, kırılmamış bir statüko hâkimdir. Aslında bu, ikinci özellikle bağlantılıdır ve yapısal şiddet zayıf yapıları fiili (de facto) rejimlere dönüştürür. Yapısal şiddetin yarattığı bunalım, baskı altındaki tarafın gücünün baskıyı uygulayan tarafa yetmeyeceği dolayısıyla mevcut durumu değiştirecek bir harekete dönüşmez.

Rusların 240 yıl boyunca etkisi altında kaldığı Moğol Barışı (Pax Mongolica) döneminde ise şiddet dondurulmuştu, ancak sömürü devam etmekteydi. İstilanın ardından savaş durmuş, ancak Batu Han'ın Rusya'nın güney sınırlarında kurduğu Altın Orda üzerinden durağan bir dönem başlamış, nüfus sayımı dolayısıyla ödetilen ağır haraç ve vergiler, Rusların Moğol ordusuna zorunlu askerlik hizmeti sağlamaları dolayısıyla doğrudan şiddetin yerini yapısal şiddet almıştı. Moğol gözetmenler (daruga) de Rusların kontrol edilmesi ve vergilendirilmesinde rol oynuyordu. Haraç ve Yarlık Sistemi dolayısıyla Rus prensleri de egemenliklerini sürdürmek için Moğol Hanlarından icazet almak ve ağır vergiler ödemek zorundaydı. Yüce prensler, Moğol hanlarının izin verdiği kadar kendi devletleri üzerinde söz sahibiydi. Prenslik en çok parayı veren kişiye Moğol Hanı tarafından bahşediliyordu. Yeni baskılar ve cezaların ne zaman geleceği belli olmayan, barışın baskı ve tehdit altında olduğu zorlayıcı bir düzen söz konusuydu. Şiddet kaldığı yerden devam edebilmek için tek bir kıvılcımı bekliyordu.

1327 Tver İsyanı ve 1380 Kulikovo Savaşı gibi hamleleri olsa da, Ruslar mevcut durumu tam olarak kırabilmek için yüz yıl daha beklemek zorunda kalmıştı. Tarafların güçlendiğinde statükoyu yıkmak

Barışın Gölgesinde Çatışma: Moğol Bozgunu ve Rusların Hayatta Kalma Çabası

veya korumak için şiddete başvurduğunu 1380'deki Kulikovo Savaşı'nda ve 1382'de Toktamış Han'ın (? -1405) Moskova'yı yakıp yıkarak Kulikovo'daki yenilginin intikamını almasıyla görüyoruz. En son 15. yüzyılda Altın Orda'nın Kırım (1430), Kazan (1436) ve Astrahan hanlıklarına (1466) bölünmesiyle, 1480'de Ugra Nehri'nde Ruslar nihai bir zafer kazansa da zayıflayan otoriteye rağmen Moğollar tam iki yüzyıl boyunca Rus toprakları üzerindeki kontrolünü devam ettirmişti.

Rusların Enkazdan Yükselişi

“Tanrı'ya, bize ve şimdi olduğumuz gibi çocuklarımıza kendi topraklarımızın efendisi olma olanağı vermesi için dua ederiz; tayin edilmeye gelince, daha önce hiç arzu etmediğimiz gibi şimdi de arzu etmiyoruz.” – III. Ivan (Büyük Ivan) [Steinberg, Mark D. & Riasanovsky, Nicholas V., Rusya Tarihi, syf. 105]

Güneydoğudan gelen göçler ve ticaret yollarının kesişiminde yer alması dolayısıyla Moskova jeopolitik olarak güçlüydü. Moğol Barışı (Pax Mongolica) dönemini de kendi yararına kullanarak gücünü artırmayı başarmıştı. Bu da daha önce de belirttiğimiz gibi Novgorod Cumhuriyeti ve Moskova Knezliği (Muscovy) arasında bir liderlik yarışına yol açmıştı. Rus tarihçi Vasili Klyuçevski'ye göre Moskova toprak elde etmek için satın alma, silahla ele geçirme, Altın Orda'nın yardımıyla diplomatik olarak ele geçirme, apanaj prenslerle hizmet anlaşmaları yaparak ele geçirme ve son olarak Volga ötesindeki toprakları Moskovalı nüfusun yerleşmesi yoluyla elde etmek olmak üzere beş ana yöntem uygulamıştı. İlk olarak Altın Orda için vergi toplamayı üstlenen Moskova, haraç toplarken biriken finansal gücü iflas eden Rus prenslerinin topraklarını satın almak için kullandı.

İkinci ve silahla ele geçirme yöntemiyle de bağlantılı olarak Altın Orda'nın yardımıyla Tver gibi rakiplerini elediler. Üçüncü olarak, apanaj prensleri hizmet anlaşmalarıyla boyar sınıflarına dahil ettiler. Son olarak da Moğollardan miras kalan posta ve nüfus sayım sistemlerini merkezî devlet inşasında kullandılar. İstiladan sonra Rus şehirleri yeniden inşa edildi ve yeni ticarî/idarî merkezler ortaya çıktı.

Ruslar Moğol boyunduruğuna ilk kez 1327 yılındaki Tver İsyanı ile başkaldırmıştı ancak isyanın başarısız olması yetmiyormuş gibi bir de dönemin Moğol Hanı Özbek Han'ın gönderdiği ceza ordusu ile I. Ivan (Ivan Kalita) liderliğindeki Moskova birlikleri Tver'i yakıp yıkmıştı. 1380 yılında ise Don Nehri yakınlarında Moğolları mağlup etmesinden dolayı “Donskoi” lakabını alan Dimitri Donskoi, Kulikovo Tarlası'ndaki savaşta da Moğolları yenerek hem çatışmayı büyük bir askerî boyuta taşımış hem de Moğolların yenilmez olmadığını kanıtlamıştı. Ancak bunun intikamı olarak da 1382 yılında Moğol Hanı Toktamış Han Moskova'yı harap ederek Moğol otoritesini yeniden kurmuştu. Buna rağmen Kulikovo Savaşı Rusların ilk gerçek ve başarılı başkaldırısı olmuştu. Son olarak 1480 yılında Ahmet Han liderliğindeki Moğol İmparatorluğu'nun (1206-1368) boyunduruğunu sona erdirmiş, Rusları bağımsızlığına kavuşturmuştu. Ugra Nehri'nde Moğol ordusu ve Moskova ordusu karşı karşıya gelmiş, ancak Moğolların geri çekilmesiyle çatışma fiilen, Moğol boyunduruğu da resmen sona ermişti. Öncesinde Ahmet Han (?-1481) 1451'de, 1455'te ve 1461'de olmak üzere Moskova'ya üç kere sefer düzenlediyse de kalıcı bir sonuç elde edemedi. Bundan dolayı Moskova Knezliği'nin ve Rusya'nın fiilen 1452'de bağımsız olduğu da söylenebilir, ancak resmî bağımsızlık 1480 yılında kazanılmıştır.

Bu sırada Para Babası Ivan veya Ivan Kalita olarak da bilinen I. Ivan döneminde metropolitliğin Moskova'ya taşınmasıyla, Moskova bir dinî merkez haline gelmişti. III. Ivan (Büyük Ivan) ise Rus topraklarını bir araya getirmiş (sobiranie russkikh zemel), önce Tver'i, sonra da Rusya'nın liderlik rekabetindeki rakibi olan Novgorod Cumhuriyeti'ni 1471 ve 1478'deki seferleriyle yenmiş ve şehri Moskova'ya ilhak etmişti. Halk meclisi (veche) yasaklanmış, Novgorod'un bağımsızlık sembolü olan çan ise Moskova'ya götürülüp eritilmişti. III. Ivan aynı zamanda Bizans prensesi Sophia Paleologue ile evlenmiş, Bizans mirası olan çift başlı kartal ile "Çar" (Tsar) unvanını benimsemiş, "Üçüncü Roma" (Third Rome) fikrini inşa etmişti. Ancak yukarıdaki alıntıda geçen cümlesiyle de Kutsal Roma İmparatorluğu tarafından teklif edilen krallık tacını da reddetmişti. Devamında ise Rusya, 1552'de Kazan Hanlığı'nı (1438-1552), 1556'da Astrahan'ı (1466-1556) ve son olarak 1783 yılında da Kırım Hanlığı'nı (1441-1783) topraklarına katacaktı.

Moğol İstilasının Rus Tarihine Etkileri

Moğolların Ruslarda yarattığı etkiler olumlu ve olumsuz yönleriyle ele alınıyor. Moğol istilası bir yıkım ve katliamlar silsilesiydi, dolayısıyla, Rusya'yı hem ekonomik, hem kültürel hem de toplumsal olarak etkiledi. Buna rağmen, özellikle Avrasya Okulu ve George Vernadski tarafından sayılan olumlu etkiler arasında Moğollardan alınan ve Rusya'nın idarî yapısını ve gelecek vizyonunu etkileyen askerî taktikler, silahlar, posta teşkilatı, nüfus sayımı, vergi sistemi ve Moğollardan kalan yeni uluslararası ticaret rotaları yer alıyor. Olumsuz etkiler arasında ise şehirlerin yakılması, kitlesel katliamlar, ekonomik çöküş, kültürel ve etik anlamda gerileme ve bazı tarihçilere göre 150-200 yıllık bir geri kalmadan bahsediliyor. Rönesans ve Reform'u

kaçıran Rusya'nın Bizans İmparatorluğu (330-1453) ve kısmen Batı ile de bağları zayıflamıştı. Güneydeki işgal sebebiyle insanlar kuzeydoğuya yönelmişti çünkü verimli topraklar Moğolların kontrolü altındaydı.

Bunların dışında, Moğolların yarattığı travma ve ardında bıraktığı mirasın Rusya'nın merkezîleşme sürecinin temelini oluşturmakla birlikte Rus otokrasisini de beslediği ifade ediliyor. Bu durumun Moğolların bir mirası mı yoksa Moskova prenslerinin ve gelecekteki Rus liderlerin hayatta kalmak için kendi yarattıkları bir savunma mekanizması mı olduğu tartışmalıdır. Özellikle daha sonra Rus tarihinde adından söz ettirecek olan IV. Ivan (1530-1584) (Ivan the Terrible) gibi otoriter liderlerin veya Aydınlanmacı Despotizm (Enlightened Despotism) döneminin Moğolların yarattığı travmanın bir sonucu ve bunun gelecekte yine aynı duruma düşmemek için geliştirilen bir savunma mekanizması olduğu söylenebilir. Ancak Mark D. Steinberg ve Nicholas V. Riasanovsky'ye göre, Moğollar Moskova'nın ve Rusya'nın değişimini kolaylaştırdı ama tek başına bu değişimin bir nedeni de değildi.

Sonuç

"Bu bir barış değil, 20 yıllık ateşkes." – Fransız Mareşal Ferdinand Foch
[<https://www.history.com/articles/ferdinand-foch>]

Hatırlarsınız ki metnin başında iki soru sormuştuk: Barış her zaman gönüllü mü olur, yoksa bazen zorla da olabilir mi? Barış her zaman huzur mu getirir, yoksa bazen sadece öyle mi görünür? Bu iki soruya da cevap verebilmek için Rusların Moğol Barışı (Pax Mongolica) döneminde, 240 yıl boyunca, nasıl yaşadığını ele aldık. Bunu yaparken Rusların barışa gerçekten inanmadıklarından, ama inanmak zorunda

Barişın Gölgesinde Çatışma: Moğol Bozgunu ve Rusların Hayatta Kalma Çabası

Barişın savaşı başlatan sorunların çözülmeden sağlanamayacağını, zor kullanarak sağlanan barişın bariş değil, sadece bir gün daha güçlü bir şekilde ortaya çıkmayı bekleyen öfke dolu bir canavarın üzerindeki baskı olduğunu göstermeye çalıştık. Tabii, bu döngü defalarca kez yaşandı ve 13.ve 15. yüzyıllar aralığında Moğol Hanları ve Ruslar arasında yaşanan bu kısır döngü sadece çok eskide kalmış ve bu gözle bakılmamış örneklerden yalnızca biri. Burada, yanlış anlaşılmasın ki, tarihi veya tarihçileri suçlamıyoruz, çünkü tarihte gözyaşlarına pek yer yoktur, kazananlar ve kaybedenler vardır. Dolayısıyla o dönemin koşullarına da baktığımızda, mevzubahis yılların bu metindeki gibi değerlendirilmemiş olması normaldir. Bu metnin amacı, bir soruya klasik örneklerin dışına çıkarak cevap vermektir. Tam 240 yıl boyunca bir Leviathan'ın nasıl bir Frankenstein yarattığını, bu Frankenstein'in başkaldırana kadar nasıl bir gerçekçilikle hayatta kalmaya çalıştığını, barişın bazen nasıl bir tiyatro olabileceğini, perde arkasında yaşananları nasıl sakladığını ve daha sonra yaşanacak patlamayı nasıl beslediğini ifade ettik.

Yukarıda da dediğimiz gibi, bu dönem ilk ve tek örnek değildi. Belki başka bir yöntem bilinmediğinden veya kazanan tarafın hırs ve öfkeye kapılmasından dolayı yaşanmıştı. Diğer bir örnek olarak 1792 yılından 1815 yılına kadar süren ve Fransız İmparatorluğu'nun yenilgisiyle sonuçlanan Napolyon Savaşları'ydı (Napoleonic Wars). Savaşın ardından içinde Prusya, Rusya, Avusturya ve İngiltere'nin bulunduğu bir kazananlar koalisyonu olarak Dörtlü İttifak (Quadruple Alliance). Bu, 1815'te yapılan Viyana Kongresi'nin bir sonucuydu. Viyana Kongresi, Avrupa'da savaşların çıkmamasını istemiş, bir bariş ortamı oluşturmayı amaçlamıştı. Tabii bir diğer amaç da imparatorlukları Fransız

İhtilali'nin bir sonucu olan ulus-devlet anlayışından ve dağılmaktan korumaktı. Ancak bu dileği yalnızca 100 yıl boyunca geçerli olmuş, 1918 yılında, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun (Austro-Hungarian Empire) veliahtı Franz Ferdinand (1863-1914) ve eşi Sophie'nin Sırp milliyetçisi Gavrilo Princip tarafından öldürülmesiyle I. Dünya Savaşı başlamıştı.

Zaten bölgedeki mevcut ittifaklar ve gerilimler varken, yaşanan bu olay da büyük savaşın çıkması için gereken o tek kıvılcım olmuştu. Batı ve Doğu Cephelelerinde verilen savaşlar sonucunda Almanya, 11 Kasım 1918 tarihinde ateşkes isteyerek teslim olmuş ve I. Dünya Savaşı sona ermişti. Temmuz 1918'de İkinci Marne Muharebesi'nde yenilen Almanya'nın artık daha fazla gücü kalmamış, rüzgar Müttefiklerden yana esiyordu. Yaklaşık 9 milyon asker ve 10 milyon sivilin canına mal olan, tüm savaşları sona erdirecek olması hayal edilen I. Dünya Savaşının bitiminde herkesin aklında aynı soru vardı: Barişın bedeli ne olacak? İşte bu soru bile daha sonra Edward H. Carr'ın da değineceği gibi yaşanacak olan 20 yıl krizinin, Fransız Mareşal Ferdinand Foch'un (1851-1929) da deyimiyle 20 yıllık ateşkesin habercisiydi. Savaşın sonra sırasıyla 28 Haziran 1919'da Almanya ile Versay, Eylül 1919'da Avusturya-Macaristan ile Saint-Germain, Kasım 1919'da Bulgaristan ile Neuilly, Haziran 1920'de Macaristan ile Trianon ve son olarak da Ağustos 1920'de Osmanlı Devleti ile Sevr Bariş Antlaşmaları imzalanmıştı. Ancak Sevr, Ankara'daki Büyük Millet Meclisi tarafından reddedilerek Kurtuluş Savaşı'nın kilometre taşı olmuştu. İmzalanan tüm bu antlaşmalar ağır şartlar içeriyordu. Örneğin Macaristan topraklarının üçte ikisini kaybederken Almanya'nın da askerî gücü ciddi anlamda kısıtlanmıştı. Topraklarının %15'ini

ve nüfusunun %10'unu kaybeden Almanya'ya ayrıca 132 milyar altın mark savaş tazminatı ödemesi dikte edildi.

Dönemin Amerikan başkanı Woodrow Wilson'ın (1856-1924) “zafersiz bir barış” vaadi yerini cezalandırıcı barış ve kazananlar koalisyonu olan Milletler Cemiyeti almıştı. Kandırıldığını hisseden Almanya, aşağılanmanın ve hırpalanmanın da etkisiyle II. Dünya Savaşı'nı çıkaracaktı. Sorunları çözmeyen ve zorla yapılan barış sadece sorunları halının altına süpürecek ve o problemler daha sonra bir canavar olarak ortaya çıkıp intikamını almak isteyecekti.

Kaynakça

Bartolucci, V. (2024). Peace conceptualizations: From Galtung to Sen and beyond. *Revista de Cultura de Paz*, 8, 268–283. <https://doi.org/10.58508/cultpaz.v8.236>

Borelli, P. C., Rinaldi, P. N., Machado, R. S., & Pinotti, T. M. (2019). Living together in peace: Negative vs. positive peace in the United Nations. P. N. Rinaldi, R. S. Machado, T. M. Pinotti, & P. C. Borelli (Ed.), *Study Guide FACAMP Model United Nations 2019 içinde* (s. 9-18). FACAMP.

Broers, L. (2019). *Armenia and Azerbaijan: Anatomy of a rivalry*. Edinburgh University Press.

Chuguy, T. O. [Чугуй, Т. О.]. (2019). King Danylo Romanovich in Rus'-Mongolian relations: Debatable questions of historiography [Король Данило Романович у русько-монгольських відносинах: дискусійні питання історіографії]. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*, 29, 6-24. <https://doi.org/10.26565/2227-6505-2019-29-01>

Conforti, O. D. F. (2019). Education for peace: What building peace means. *Budapest International Research and Critics in Linguistics and Education (BirLE) Journal*, 2(4), 20-26. <https://doi.org/10.33258/birle.v2i4.490>

Ercoşkun, B. (2021). On Galtung's approach to peace studies. *Lectio Socialis*, 5(1), 1-7. <https://doi.org/10.47478/lectio.792847>

Ersoy, E. (2019). *Realizm. R. Gözen içinde, Uluslararası İlişkiler Teorileri* (s. 165-195). İstanbul: İletişim Yayınları.

Euronews. (2018, 11 10). *I. Dünya Savaşı ardından imzalanan barış anlaşmaları: Sadece Sevr değişti*. Euronews.: <https://tr.euronews.com/2018/11/10/i-dunya-savasi-ardindan-imzalanan-baris-anlasmalari-sadece-sevr-degisti> adresinden alındı

Gündoğdu, A. (2024). Some opinions on the influence of the steppe peoples on the development of Russian history. [Dergi Adı Belirtilmemiş], 83(4). <https://doi.org/10.51889/2959-6017.2024.83.4.008>

Grewal, B. S. (2003, Ağustos 23). Johan Galtung: Positive and Negative Peace. *School of Social Science, Auckland University of Technology*, s. 1-7.

Barışın Gölgesinde Çatışma: Moğol Bozgunu ve Rusların Hayatta Kalma Çabası

HISTORY. (2009, Ekim 29). *World War I*. HISTORY: <https://www.history.com/articles/world-war-i-history> adresinden alındı

HISTORY. (2023, Eylül 7). *Ferdinand Foch*. HISTORY: <https://www.history.com/articles/ferdinand-foch> adresinden alındı

Kafinga, A. S. (2025). The positive-negative conflict paradigm: Rethinking the moral dynamics of peace and transformation. Centre for Peace and Security Studies, Modibbo Adama University.

Kafinga, A. S. (2026). The Positive-Negative Poles Diagnostic Framework: A quantum-cosmic lens for measuring systemic coherence in peace research. *Journal of Transdisciplinary Peace Praxis*, 8(1), 65-87.

Ledger, R. (2015). Power, corruption and lies: The vortex of 'frozen conflict'. [İnternet makalesi].

Ludvik, J. (2026). Victory or frozen conflict? Assessing the feasibility of Ukraine's victory-oriented strategy to conflict termination. *European Journal of International Security*, 1-18. <https://doi.org/10.1017/eis.2026.10041>

Perry, V. (2018). Frozen, stalled, stuck, or just muddling through: The post-Dayton frozen conflict in Bosnia and Herzegovina. *Asia Europe Journal*, 17(1), 1-14. <https://doi.org/10.1007/s10308-018-0525-6>

Shields, P. M. (2017). Limits of negative peace, faces of positive peace. *Parameters*, 47(3), 5-12.

Steinberg, Mark D. & Riasanovsky, N. V. (2016). Büyük Novgorod, *Rusya Tarihi* (s. 73-84). İstanbul: İnkılap Yayınları.

Steinberg, Mark D. & Riasanovsky, N. V. (2016). Güneybatı ve Kuzeydoğu, *Rusya Tarihi* (s. 85-91). İstanbul: İnkılap Yayınları.

Steinberg, Mark D. & Riasanovsky, N. V. (2016). Moğollar ve Rusya, *Rusya Tarihi* (s. 63-71). İstanbul: İnkılap Yayınları.

Steinberg, Mark D. & Riasanovsky, N. V. (2016). Moskova'nın Yükselişi. N. V. Steinberg içinde, *Rusya Tarihi* (s. 92-110). İstanbul: İnkılap Yayınları.

ULUSLARARASI CEZA HUKUKUNDA
ÇEVRESEL SAVAŞ SUÇLARI: ROMA STATÜSÜ
M. 8(2)(B)(IV)’İN UYGULANABİLİRLİĞİ
SORUNU

ÖZ

Uluslararası savaş suçları, Rome Statüsü madde 8 kapsamında düzenlenmektedir. Maddenin 2. fıkrasının (b) bendinin (iv) alt bendine göre, tahmin edilen somut ve doğrudan askeri avantajlara kıyasla açıkça aşırı olacak şekilde sivillerin yaralanmasına, ölmesine veya sivil nesnelerin zarar görmesine yol açacağı veya geniş çapta, uzun vadeli ve ağır biçimde doğal çevreye zarar vereceğinin bilincinde olarak bir saldırının başlatılması, savaş suçu olarak kabul edilmektedir. Bu çalışmada, Roma Statüsü madde 8(2)(b)(iv) metni hukuki açıdan irdelenerek madde kapsamında öngörülen zarar eşiğinin ve orantılılık testinin uygulamadaki konumu incelenecek; özellikle “geniş çapta, uzun vadeli ve ağır” zarar kriterlerinin muğlaklığı ve birlikte uygulanmasının doğurduğu sorunlar ile mens rea problemi güncel olaylarla birlikte uluslararası insancıl hukuk çerçevesinde eleştirel bir bakış açısıyla değerlendirilecek ve çözüm önerileri tartışılacaktır.

Anahtar kelimeler: Uluslararası hukuk, uluslararası ceza hukuku, uluslararası çevre hukuku, insancıl hukuk, roma statüsü, çevre suçları, orantılılık ilkesi

ENVIRONMENTAL WAR CRIMES IN INTERNATIONAL CRIMINAL LAW: THE APPLICABILITY OF ARTICLE 8(2)(B)(IV) OF THE ROME STATUTE

ABSTRACT

International war crimes are regulated under Article 8 of the Rome Statute. According to subparagraph (iv) of paragraph (b) of the second clause of the article, launching an attack knowing that it will cause injury, death, or damage to civilians or civilian objects in a manner that is clearly excessive compared to the anticipated overall and direct military advantages, or that it will cause widespread, long-term, and severe damage to the natural environment, is

considered a war crime. This study will examine the legal aspects of Article 8(2)(b)(iv) of the Rome Statute, investigating the practical application of the damage threshold and the proportionality test stipulated within the scope of the article; in particular, the ambiguity of the “widespread, long-term, and severe” damage criteria and the problems arising from their simultaneous application, as well as the mens rea problem, will be critically evaluated within the framework of international humanitarian law, along with current events, and solutions will be discussed.

Keywords: International law, international criminal law, international environmental law, humanitarian law, Rome Statute, environmental crimes, principle of proportionality

Uluslararası Ceza Hukukunda Çevresel Savaş Suçları: Roma Statüsü m. 8(2)(b)(iv)'in Uygulanabilirliği Sorunu

Giriş

Roma Statüsü Madde 8(2)(b)(iv) ekosentrik yani çevre merkezci bir anlayışla düzenlenen ilk savaş suçu olma niteliği taşımaktadır. Söz konusu düzenleme, çevreye verilen zararın cezalandırılmasında, verilen zarar kapsamına insan unsurlarının da dahil olması şartını aramaması dolayısıyla önem arz etmektedir (Heller & Lawrence, 2007). Maddenin getirmiş olduğu bir diğer önemli düzenleme ise devlet sorumluluğu kavramı yerine bireysel sorumluluk kavramını kullanmasıdır. Bilindiği üzere devletin sorumluluğu uygulamada çeşitli sorunlara yol açmaktadır. Uluslararası silahlı çatışmalarda özellikle savaşın “kazanani” konumunda olan devletin neden olduğu zararı tazmin etmemesiyle sıklıkla karşılaşılmaktadır. Bu nedenle ilgili suçun cezalandırılmasında bireysel sorumluluğun tercih edilmesi tazminat talebinin yöneltilebilmesi açısından daha etkilidir. 8(2)(b)(iv) madde metninde ilgili savaş suçu “Tahmin edilen somut ve doğrudan askeri avantajlara kıyasla, aşırı olacak şekilde, sivillerin yaralanmasına veya ölmesine veya sivil nesnelerin zarar görmesine yol açacağı veya geniş çapta, uzun vadeli ve ağır bir biçimde doğal çevreye zarar vereceğinin bilincinde olarak saldırı başlatılması;”(Rome Statute of the International Criminal Court, 2002). 8. Maddenin b bendi yalnızca uluslararası silahlı çatışmalarda uygulanabilmektedir. Bir silahlı çatışmanın uluslararası nitelikte kabul edilebilmesi için bir zarar eşiği şartı bulunmamaktadır. Ancak 1949 Cenevre Sözleşmeleri Ortak 2. maddesinde, “İki veya daha fazla Yüksek Akit Taraf arasında ilan edilen savaş durumları veya herhangi bir başka silahlı çatışma durumu, savaş durumu taraflardan biri tarafından tanınmasa bile” uluslararası silahlı çatışma olarak

tanımlanır. Uluslararası çatışma kapsamına ayrıca ulusal kurtuluş savaşları da girmektedir(Kecskés, 2025). Bunun yanında, söz konusu saldırı sonucunda beklenen somut ve doğrudan askerî avantaja kıyasla sivillerin ölümü veya zarar görmesi gibi “açıkça aşırı” bir zararın ortaya çıkması, failin bu sonucu kasten veya en azından olası kastla öngörerek hareket etmesi ve nihayetinde çevreye geniş çapta, uzun vadeli ve ağır biçimde zarar verilmesi şartlarının birlikte gerçekleşmesi de madde sebebiyle cezalandırma şartlarındandır. Sivil halkın korunmasını amaçlayan temel insancıl hukuk ilkelerinden biri olan orantılılık ilkesinin ihlalini cezalandıran bu hüküm, çevreye verilen zararın “geniş çapta, uzun vadeli ve ağır” nitelikte olmasını birlikte araması nedeniyle yüksek bir zarar eşiği öngörmektedir. Bu durum, söz konusu düzenlemenin uygulama alanını daraltmakta ve hükmün pratikte işletilmesini güçleştirerek sembolik bir norm hâline getirmektedir. Bu çalışmada, Roma Statüsü madde 8(2)(b)(iv) kapsamında öngörülen zarar eşiğinin uygulanabilirliği incelenecek; özellikle “geniş çapta, uzun vadeli ve ağır” zarar kriterlerinin yorumu ve birlikte uygulanmasının doğurduğu sorunlar, uluslararası insancıl hukuk çerçevesinde eleştirel bir bakış açısıyla değerlendirilecek ve çözüm önerileri tartışılacaktır.

Suçun Unsurları

Öncelikle objektif unsurlardan suçun failini incelediğimizde, saldırı suçlarının yalnızca “bir devletin siyasi ya da askeri eylemlerini etkili biçimde yönetebilme konumunda olan” bir kişi tarafından işlenebildiği görülmektedir(Gürleyen, 2025). İlgili suçun mağduru olarak ise çevreyi kabul etmemiz mümkün değildir. Doktrinde “ekokırım” tartışmaları

ile çevrenin de bir temsilci atanarak mahkemede temsil edilebileceği yönünde görüşler bulunsa da bu maddede çevre, "insandan bağımsız olarak korunan suçun maddi konusu" haline getirilmiştir. Hareketin tipte düzenleniş şekline göre incelendiğinde madde 8(2)(b)(iv) düzenlemesinde çevreye zarar suçunu oluşturan hareketin şekli, yani nasıl işleneceği konusunda bir özelleştirme yapılmadığından serbest hareketli bir suçtur. Suçun maddi unsurlarından bir diğeri olan netice, hareketin dış dünyada getirdiği değişikliği ifade etmektedir. (Koca & Üzülmez, 2023). 8(2)(b)(iv)'te düzenlenen çevreye zarar suçunda, yalnızca çevreye zarar verilmesi yeterli görülmemekte, ayrıca bu zararın hem "uzun vadeli, geniş çapta ve ağır" nitelikte olması gerekmekte hem de beklenen askeri avantaja kıyasla aşırı nitelikte olması gerekmektedir. Suçun oluşması tipe uygun neticeye bağlı olduğundan neticeli bir suç olduğu söylenebilir. Kimsenin sebep olmadığı bir suçtan dolayı cezalandırılması düşünülemez. Bu nedenle kimse objektif olarak kendisine isnat edilemeyen bir suçtan sorumlu tutulamaz. Failin cezalandırılabilmesi için yapmış olduğu eylem ile, çevresel suçlar bakımından, çevreye verilen zarar arasında bir nedensellik bağı bulunması gereklidir. Tipikliği oluşturan maddi unsurların yanında bir de manevi unsurlar bulunmaktadır. Kural olarak kast, istisnai olarak da taksir manevi unsurun iki şeklini oluşturmaktadır.(Koca & Üzülmez, 2023). 8(2)(b)(iv) düzenlemesi bakımından taksirli fiiller cezalandırılmamaktadır. Bu sonuca madde metnindeki "... çevreye zarar vereceğinin bilincinde olarak saldırı başlatılması" şeklindeki düzenlemeden ulaşılmaktadır. Madde metninden hareketle saldırganın bilmesi gereken 3 unsur bulunmaktadır. Bunlardan birincisi saldırının uzun vadeli, geniş çapta ve ağır bir zarara sebep olması, ikincisi meydana gelen çevresel zararın saldırı sonucunda

beklenen somut ve askeri avantaja kıyasla daha fazla olacağı ve son olarak da saldırının açıkça aşırı olacağıdır (Gürleyen, 2025). Belirtilen suçun manevi unsurunun oluşabilmesi için failin en azından olası kastla hareket etmesi aranmaktadır.

8(2)(b)(iv) Düzenlenmesi İle İlgili Problemler

Madde 8(2)(b)(iv) her ne kadar ekosentrik bir düzenleme olması, devletin sorumluluğu yerine bireysel sorumluluk öngörmesi ve UCM savcılığının politik eğilimlerden bağımsız bir soruşturma sunabilmesi açısından önemli bir düzenleme niteliği arz etse de özellikle ilgili madde metninin uygulanmasında ciddi sorunlarla karşılaşmaktadır. Maddenin uygulanması ile ilgili 4 büyük problem tartışılmaktadır.

Uzun Vadeli, Ağır, Geniş Çapta Zarar

8(2)(b)(iv)'ün aradığı uzun vadeli, geniş çapta ve ağır zarar kriterleri Roma Statüsünde tanımlanmamıştır. Roma Statüsü'nün tamamlayıcı bir belgesi niteliğinde olan "Elements of Crimes", bir savcının her bir suç için tam olarak neleri kanıtlaması gerektiğini adım adım ortaya koymaktadır (International Criminal Court, 2002). Ancak bu terimlerin açıklaması bu belgede de bulunmamaktadır. Roma Statüsü madde 22 hükümlerine göre, "Suç tarifinin belirsiz olması halinde; bu tarif, soruşturulan, yargılanan veya mahkûm edilen şahıs lehine yorumlanır." İlgili tanımlamanın belirsizliği, lehe yorumlama ilkesinin kapsamının da genişlemesine neden olmaktadır (Heller & Lawrence, 2007). Cenevre Sözleşmeleri'ne 1977 yılında eklenen ve devletlerarası silahlı çatışmalarda savaş kurbanlarını korumayı amaçlayan I. Ek Protokol hükümlerine göre uzun vadeli şartından anlaşılması gereken on yıllardır

Uluslararası Ceza Hukukunda Çevresel Savaş Suçları: Roma Statüsü m. 8(2)(b)(iv)'in Uygulanabilirliği Sorunu

(Yamaner, t.y.). BM Silahsızlanma Komisyonu, "yaygın" ifadesini "birkaç yüz kilometrekarelik bir alanı kapsayan" şeklinde; "uzun süreli" ifadesini "aylarca veya yaklaşık bir mevsim boyunca devam eden" şeklinde ve "şiddetli" ifadesini ise "insan yaşamında, insan dışı varlıklarda, ekonomik kaynaklarda veya diğer varlıklarda ciddi ya da önemli ölçüde aksamaya veya zarara yol açan" şeklinde tanımlar (United Nations, 1976). ENMOD Silahsızlanma Komitesi, tanımlarının "başka bir anlamda kullanılması durumunda benzer terimlerin yorumlanmasına hanel getirme amacı taşımadığını" açıkça belirtmiştir (Heller & Lawrence, 2007). Uluslararası Ceza Mahkemesi somut olayda ilgili düzenlemeleri göz önünde bulundurabilecek olsa da bunlarla bağlı değildir.

Tipikliğin Manevi Unsuru ve Orantılılık İlkesi

Tipikliğin manevi unsuru ve orantılılık ilkesi problemleri birlikte değerlendirildiğinde yukarıda da belirttiğimiz üzere failin ilgili düzenlemede sorumlu tutulabilmesi için bilmesi gereken üç unsur bulunmaktadır. Bunlardan birincisi saldırının çevreye ağır, uzun vadeli ve geniş çapta bir zarar vereceğinin bilincinde olarak saldırıyı başlatmasıdır. Düzenlemenin problemleri yönlerinden birisi öncelikle çevreye verilen zarar boyutunun bazı durumlarda saldırıdan çok sonra ortaya çıkabilmesidir. Bu durumda çevreye vermiş olduğu zarar ne kadar büyük olursa olsun saldırıyı planlayan bunu öngöremediğini ileriye sürerek sorumluluktan kurtulabilecektir. Diğer bir problem de yine verilen zararın hesaplanmasındaki zorluklardan kaynaklanmaktadır. Bazı çevre suçlarının neden oldukları zarar alanında uzman bilim adamları tarafından bile tam olarak hesaplanamamaktadır. Örneğin Körfez Savaşı'nda Irak'ın Kuveyt

petrol kuyularını yakması ve Basra Körfezi'ne milyonlarca varil petrol dökmesi olayında da çevreye verilen zararın gerçek boyutu uzmanlar tarafından tam olarak hesaplanamamıştı (Heller & Lawrence, 2007). Bu problemler, saldırıya karar veren failin kastını ortadan kaldırarak ceza verilmesini zorlaştırmaktadır. Failin kastının olduğundan söz edebilmemiz için ikinci olarak meydana gelen çevresel zararın saldırı sonucunda beklenen somut ve askeri avantaja kıyasla daha fazla olacağını bilerek hareket etmiş olmasıdır. Bu koşul, insancıl hukuktaki orantılılık ve gereklilik ilkelerine dayanmaktadır (Gürleyen, 2025). Orantılılık ilkesinin insancıl hukuktaki görünümü, saldırıdan beklenen askeri avantaj ile verilen zarar arasında orantı bulunması şeklindedir. 8(2)(b)(iv) madde metninde orantılılık ilkesine, "Tahmin edilen somut ve doğrudan askeri avantajlara kıyasla, aşırı olacak şekilde..." yer verilmiştir. İlgili maddede Roma Statüsü askeri avantajın somut ve doğrudan olmasını aramış, dolaylı yoldan elde edilen askeri avantajı orantılılık ilkesi dışarısında bırakmıştır. Roma Statüsü madde metninde de Ek Protokol I metninde de saldırganın orantılılık ilkesini aştığının bilincinde olup olmadığının değerlendirmesinin objektif olması gerektiği hakkında bir ibare bulunmamaktadır. Saldırganın kast araştırması tamamen subjektif olarak yapılmaktadır. Bu da kastın varlığının tespitini neredeyse imkânsız hale getirmektedir.

Uluslararası Olmayan Silahlı Çatışmalar

Daha önce belirttiğimiz üzere bir silahlı çatışmaya Roma Statüsü hükümlerinin uygulanarak UCM tarafından yargılanmasının yapılabilmesi için ilgili silahlı çatışmanın uluslararası nitelikte olması gerekmektedir. Madde 8(2)(b)(iv) metninde hükmün uluslararası nitelikte olmayan uyuşmazlıklara da

uygulanabilmesi yönünde bir ibare bulunmadığından uluslararası nitelik taşımayan silahlı çatışmalar sonucu meydana gelen çevresel zararın yargılaması iç hukuk hükümlerine bırakılmıştır. Bu da uygulamada özellikle devletin sebep olduğu çevresel zararların yargılamasında zorluklar meydana getirmektedir.

Kakhovka Barajı'na Verilen Zararda Madde 8(2)(b) (iv)'ün Uygulanması

Ukrayna'nın güneyinde, Herson bölgesindeki Dinyeper Nehri üzerinde yer alan Kahovka Barajı, 1950-1956 yılları arasında inşa edilmiş kritik bir hidroelektrik tesisidir(Tignino vd., 2023). Baraj, 6 Haziran 2023 tarihinde Rusya-Ukrayna Savaşı sırasında şiddetli bir patlamayla yıkılmış, büyük bir insani ve ekolojik felakete yol açmıştır. Avrupa'da meydana gelen en büyük ekolojik saldırılardan biri olarak görülen Kakhovka Barajı saldırısının Uluslararası Ceza Mahkemesi tarafından incelenebilecek ilk çevresel suç olma niteliği öğretilmektedir. Araştırmanın bu bölümünde Roma Statüsü'ndeki düzenlemenin neden olduğu sonuçlar Kakhovka Barajı örneği üzerinden incelenecektir. 6 Haziran 2023 tarihinde Ukrayna'daki Kakhovka hidroelektrik santrali, savak barajı ve bitişik yapılar, Rusya-Ukrayna Savaşı sırasında tamamen yıkıldı(Vyshnevskiy vd., 2023). Söz konusu yıkım geniş bir ekolojik zarara yol açmış, birçok yerin sular altında kalmasına sebep olmuş, aynı zamanda 84 kişinin ölümü 31 kişinin kaybolmasına neden olmuştur (Niranjan, 2025). Öncelikle Kahovka Barajı'nın patlatılması fiilinin maddi unsurlarının (actus reus) incelenmesi gerekmektedir. Failin tespiti bakımından ise, madde 8(2)(b)(iv)'ün bireysel sorumluluk esasına dayanması nedeniyle sorumluluk doğrudan "Rusya Hükümeti"ne değil, saldırı emrini fiilen veren veya emir zincirinde md. 25/28

kapsamında üst sorumluluğu (command responsibility) taşıyan belirli kişi(ler)e yöneltilecektir. Suçun mağduru ise barajın kendisi ve barajın yıkımı nedeniyle zarar gören insanlar şeklinde ayrı ayrı incelenecektir. Nitekim madde 8(2)(b)(iv)'ün insan zararı unsurunu ayrı bir alternatif olarak düzenlemiş olması ("sivilin yaralanmasına veya ölmesine... yol açacağı veya ... doğal çevreye zarar vereceği"), Kahovka örneğinde hem sivil mağduriyetin hem de çevresel zararın birbirinden bağımsız olarak değerlendirilebileceğini göstermektedir. Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin Kakhovka saldırısı hakkında yapacağı soruşturma temel olarak bölgeye kasten bir askeri saldırıda bulunup bulunulmadığı, saldırının elde edilecek askeri avantaja kıyasla orantılılığı, verilen çevresel zararın uzun vadeli, geniş çapta ve ağır kriterlerini karşılayıp karşılamadığı ve son olarak failin saldırı sonucu bu boyutta bir çevresel felakete yol açacağını öngörüp öngöremediği veya öngörülebilir durumda olup olmadığı şeklinde olacaktır (Maruf, 2024). Tipikliğin manevi unsurlarına geçtiğimizde Rusya hükümetinin kastını aramamız gerekmektedir. Manevi unsur Roma Statüsü madde 30 (2)(a)'da düzenlenmiştir. Buna göre; "(a) hareketle ilgili olarak, şahsın hareket içinde olmayı amaçlaması; (b) netice ile ilgili olarak, şahsın o neticeye sebep olmayı amaçlaması veya neticenin hareketin olağan sonucu olarak gerçekleşeceğinin farkında olması" aranmalıdır. Rusya Hükümeti'nin, Ekim 2022 tarihinde barajın içine mayın döşediği ve saldırı fiilini o dönemde planladığı bilinmektedir (Maruf, 2024). Bunun doğru olduğu kabul edildiğinde, önceden planlanmış bir eylem için taksirden söz edilemeyeceğinden kast unsurunun varlığı kabul edilmelidir. Madde 8(2)(b)(iv)'e göre cezalandırma yapılabilmesi için öncelikle "tahmin edilen somut ve doğrudan askeri avantajlara kıyasla, aşırı olacak şekilde"(Rome Statute of the International Criminal Court, 2002) bir zarar

Uluslararası Ceza Hukukunda Çevresel Savaş Suçları: Roma Statüsü m. 8(2)(b)(iv)'in Uygulanabilirliği Sorunu

meydana gelmesi gerekmektedir. Saldırının konusunu oluşturan baraj sivillerin su ihtiyacını karşıladığından hayati öneme sahip bir unsurdur. Ek Protokol I madde 54(2) hükümleriyle de “halkın yaşamını sürdürmesi için vazgeçilmez olan mallara saldırmak, bunları yok etmek, ortadan kaldırmak ya da kullanılamaz hale getirmek” yasaklanmıştır. Saldırıyı haklı gösterecek bir askeri avantajın bulunup bulunmadığının ayrıca araştırılması gerekmektedir. Kakhovka Barajı, Dinyeper Nehri üzerindeki konumuyla askeri açıdan birlik hareketlerini engelleme, savunma hattı oluşturma ve lojistiği kontrol etme gibi stratejik etkilere sahiptir (McCabe vd., t.y.). Baraja yapılan saldırı sonucu Ukrayna ordusunu tamamen durdurmaya yetmese de ulaşımdaki gecikmeler sebebiyle savaşta Rusya avantaj kazanmıştır. Verilen zararın boyutunun askeri avantaja göre daha fazla olduğu görülebilmekteyse de ayrıca saldırı komutunu verirken bunun değerlendirilip değerlendirilemediği de inceleme konusu yapılmaktadır. Rusya, Kakhovka barajını yıkmadan önce zaten ele geçirmişti ve 1 yıldan uzun süredir bölge Rus kontrolü altındaydı. Bir görüş bu nedenle bu boyuttaki bir barajın yıkımının nasıl bir çevresel yıkıma yol açabileceğinin en azından bilinebilecek durumda olması gerektiğini ve bilinçli körlüğün de cezalandırılması gerektiğini savunmaktadır (Maruf, 2024). Madde 8(2)(b)(iv)'te uygulanan orantılılık ilkesi ile ilgili problemlerden birisi de çevresel zararların boyutunun hesaplanmasındaki zorluktur. Örneğin saldırı fiilinden yıllar sonra ortaya çıkan çevresel zararlardan bunları öngörmesi kendisinden beklenemeyeceği için fail sorumlu tutulamayacaktır. Aynı şekilde çevresel zararın hesaplanmasında bilimsel ve teknik verilerin kullanılmasının gerektiği durumlarda da fail bu bilgilere sahip olmadığını öne sürerek sorumluluktan kurtulabilecektir. Kakhovka

barajı gibi büyük çapta yıkıma sebep olacak bir saldırı için bir uzmana danışılması, beklenebilecek bir harekettir. Rusya burada ancak zarar açısından iyi niyetle hareket edildiğinin ispatı ile sorumluluktan kurtulabilecektir. İncelenmesi gereken bir diğer unsur da “geniş çapta, uzun vadeli ve ağır bir biçimde doğal çevreye zarar vereceğinin bilincinde olarak” saldırı başlatılmasıdır. Roma Statüsünde, Elements of Crimes ya da Ek Protokollerde “geniş çapta” kıstasından ne anlaşılması gerektiği hakkında bir bilgi bulunmamaktadır. Bu nedenle mahkeme bu değerlendirmeyi kendisi yapmalıdır. Bazı yazarlar bunun birkaç bin kilometrekareye yayılması gerektiğine inanırken, diğerleri birkaç yüz kilometrekarelik bir alanın yeterli olabileceğine inanmaktadır. Bazı yazarlar ise “geniş çap” eşiğinin yüksek tutulmasının Lihtenştayn gibi küçük yüzölçümüne sahip ülkelerde yargılamada ciddi sorunlar yaratabileceği ve bu nedenle subjektif bir değerlendirme yapılması gerektiği savunulmaktadır (Maruf, 2024). Kakhovka patlamasının 620km²'lik bir alana zarar verdiği bilinmektedir (United Nations, 2024). Bu boyutta bir zararın geniş çapta kabul edilmesi mümkündür. “Uzun vadeli zarar” dan anlaşılması gereken şey hakkında da belirli bir ölçüt öngörülmemiştir ancak Protokol kabul edilirken devletlerin üzerinde uzlaştığı resmi diplomatik yorumlarda, “uzun vadeli” eşiğinin asgari 20 ila 30 yıllık (on yıllar süren) bir zaman dilimini kapsamaması gerektiği kayda geçirilmiştir (Carter, t.y.). Her ne kadar barajın patlatılması nedeniyle yaşanan sel kısa vadede kontrol altına alınabilse de biyoçeşitliliğe etkileri on yıllar boyunca devam edecektir. Bu noktada Roma Statüsü madde 8(2)(b)(iv)'ün de temel aldığı Ek Protokol I ile “geniş çapta, uzun vadeli ve ağır” zarar kriterlerinin ilk defa ortaya konduğu ENMOD Sözleşmesi arasındaki

eşik farkına da değinmek gerekmektedir(Dörmann, 2003). Yukarıda belirtildiği üzere, ENMOD Sözleşmesi'nin müzakeresi sırasında BM Silahsızlanma Komitesi'nin kabul ettiği resmi anlayışa (understandings) göre "uzun süreli" zarar, aylarca veya yaklaşık bir mevsim boyunca devam eden bir süreyi ifade etmektedir (United Nations, 1976) . Buna karşılık I'in "uzun vadeli" kriterine ilişkin müzakerelerde bu eşiğin çok daha yüksek tutulduğu, asgari 20-30 yıllık bir süreyi kapsamı gerektiğinin kabul edildiği ifade edilmektedir (Sandoz vd., 1987). Roma Statüsü'nün madde 8(2)(b) (iv) hükmü, lafzen Ek Protokol I'deki "uzun vadeli" ifadesini benimsemiş olduğundan, öğretide bu maddenin ENMOD'daki değil Ek Protokol I'deki eşiği esas alması gerektiği çoğunlukla kabul edilmektedir. Bu durum, ENMOD Sözleşmesi'nin kendi "anlayışlarının" başka bir antlaşmada kullanılan benzer terimlerin yorumuna halel getirmeyeceğini açıkça belirtmiş olmasıyla da örtüşmektedir. Sonuç olarak, Kakhovka Barajı saldırısının etkilerinin ENMOD ölçütüyle kolaylıkla "uzun süreli" sayılabilesine rağmen Roma Statüsü'nün esas aldığı Ek Protokol I ölçütüyle bu eşiğin karşılanıp karşılanmadığının ayrıca ispatlanması gerekmektedir. Somut olayda bölgedeki endemik bitki ve kuş türlerine verilen geri dönüşü olmayan zararlar, etkinin on yıllar boyunca süreceğini göstermesi bakımından bu daha yüksek eşiği de karşılar niteliktedir(Jiang vd., 2025). Bu nedenle uzun vadeli kıstasının da gerçekleşmiş olduğunu söylemek mümkündür. Son olarak incelenmesi gereken unsur çevreye ağır bir zarar verilmiş olmasıdır. Yukarıda bahsettiğimiz üzere Kakhovka saldırısında, saldırının konusunu oluşturan unsurun su barajı olması sebebiyle “içme suyu tesisleri ve depoları ve sulama kanalları gibi halkın yaşamını sürdürmesi için vazgeçilmez olan mallara saldırmak, bunları yok etmek, ortadan

kaldırmak ya da kullanılamaz hale getirmek yasaktır.” şeklindeki Ek Protokol I m.54(2) hükümleri ihlal edilmiştir. Somut olayda “uzun vadeli, geniş çapta ve ağır” bir çevresel zarara sebebiyet verildiği söylenebilir.

Uluslararası Ceza Mahkemesinin yukarıda verilen bilgiler ışığında yapacağı soruşturmada karşılaşılabileceği problemler özellikle failin bu seviyede bir çevresel felaketi öngörüp öngöremediğinin tayini ve “uzun süreli” çevresel zararın tespitinde gündeme gelecektir. Örneğin fail, Roma Statüsü ve UCM'nin yararlandığı hukuki düzenlemelerin belirsizliği, Kakhovka saldırısı gibi bir çevresel felakette bile hukuki organların faaliyete geçirilememesine neden olmaktadır. Özellikle “uzun vadeli, geniş çapta ve ağır” kıstaslarının belirsizliği, uygulamada failin kast sorumluluğundan kurtulmasını kolaylaştırmaktadır.

8(2)(b)(iv) Çözüm Önerileri

1-Uzun Vadeli, Geniş Çapta, Ağır

Değindiğimiz üzere uzun vadeli, geniş çapta ve ağır tanımlamalarının yapılmamış olması, failin sorumlu tutulmasında ciddi problemlere yol açmaktadır. Akademisyenler bile tanımlamalar konusunda farklı görüşlere sahipken failin bunların bilince hareket etmiş olduğunun tespiti oldukça zor olacaktır. Bununla ilgili doktrinde tartışılan ilk çözüm önerisi ilgili tanımlamaların netleştirilmesi şeklindedir. Ayrıca Mark Drumbl sorumluluk eşiğinin “uzun vadeli, geniş çapta ve ağır” yerine yalnızca “zarar” olarak düzenlenmesini ve zararın ağırlığının yalnızca cezalandırmada göz önüne alınması fikrini ileri sürmüştür (Drumbl, 2000). Verilen zararın uzun vadeli olup olmadığının belirlenmesi ve failin neden olduğu zararın uzun vadeli olduğunun bilince olduğunun tayini aşılması gereken en zor

Uluslararası Ceza Hukukunda Çevresel Savaş Suçları: Roma Statüsü m. 8(2)(b)(iv)'in Uygulanabilirliği Sorunu

problemdir. Roma Statüsü madde 22(2) hükmünde de geçen ve temel ceza hukuku ilkelerinden olan şahıs lehine yorumlama ilkesi sebebiyle zaten belirsiz olan tanımlamalar ile cezalandırma yapılması epey zordur.

2- Askeri Orantılılık Testi

8(2)(b)(iv) metninde aranan askeri avantaj, “somut ve doğrudan askeri avantaj” dır. Bu nedenle saldırı sonrasında dolaylı yoldan ortaya çıkan zararlar madde hükmüyle korunamamaktadır. Çoğunluk görüşü maddenin bir saldırıyı orantısız olarak nitelendirmeye ilişkin ölçütünün düşürülmesi gerektiğini savunmaktadır (Heller & Lawrence, 2007). Bunun yapılması için ise askeri avantajın “somut” ve “doğrudan” olmasının aranmaması gerektiği ve bu şekilde madde metninin çevreyi koruma adına daha kapsamlı hale geleceği savunulmaktadır. Ek Protokol I’nin 35(3) ve 55(1) hükümlerinde askeri orantılılık testine yer verilmemiştir (Freeland, 2015). Bazı yazarlar, 8(2)(b)(iv) maddesinden de askeri orantılılık testinin çıkarılarak Ek Protokol hükümlerine yakınlştırılmasını savunmaktadırlar. Colombia Ceza Kanunu madde 164 hükümlerinde “bir silahlı çatışma esnasında veya bu çatışmanın etkisiyle” işlenmek kaydıyla doğal çevreye verilen “uzun süreli, geniş çapta ve ağır” zararlar cezalandırılmakta, askeri orantılılık aranmamaktadır (Maruf, 2024).

3-Mens Rea

8(2)(b)(iv) düzenlemesi ile ilgili yazarlarca en çok tartışılan mesele tipikliğin manevi unsuru yani mens rea’dır. Madde hükmü tipikliğin manevi unsuru bakımından en azından olası kast aramaktadır. Failin hem “Tahmin edilen somut ve doğrudan askeri avantajlara kıyasla, aşırı olacak şekilde” hem de “geniş çapta, uzun vadeli ve ağır bir biçimde

doğal çevreye zarar vereceğinin” bilincinde olarak saldırı fiilini gerçekleştirmiş olması gerekmektedir. Failin yaptığı değerlendirme, mahkeme tarafından ilgili zamanda elinde bulunan bilgilere dayanarak değerlendirilecektir (Maruf, 2024). Düzenleme, askeri komutanların ihmal veya dikkatsizliklerinden sorumlu tutulamayacağını, mutlak surette bilerek ve farkında olarak hareket etmiş olmalarını aramaktadır. Manevi unsurun tamamen öznel bir temele oturtulması, yargılamalarda failin zihnindeki orantılılık bilincini kanıtlamayı neredeyse imkânsız hale getirmektedir.

4-Uluslararası Olmayan Silahlı Çatışmalar

8(2)(b)(iv) hükmünün uygulama alanı, uluslararası silahlı çatışmalarla sınırlıdır. Modern silahlı çatışmaların büyük çoğunluğunun uluslararası olmayan bir nitelik taşıması ve uluslararası olmayan silahlı çatışmalarda özellikle devlet tarafından verilen çevresel zararın genellikle tazmin edilmemesi sebebiyle bu hüküm öğretilde oldukça eleştirilmektedir. Başta Carl Bruch olmak üzere bazı yazarlar, Roma Statüsü madde 8(2)(c) ve 8(2)(e) maddelerinin uluslararası olmayan nitelikte silahlı çatışmaları da kapsamasını öne sürerek 8(2)(b)(iv)’te de böyle bir değişiklik yapılmasını önermektedir (Heller & Lawrence, 2007).

Sonuç

Milletlerarası toplumu bütünsel olarak etkileyen en ağır suçlarla ilgili yargılama yetkisini içeren Roma Statüsü’nün 8(2)(b)(iv) maddesi, çevrenin korunması açısından dikkate değer bir düzenleme olsa da uygulanmasındaki zorluklar yargılamayı imkânsız kılmaktadır. Uluslararası Ceza Mahkemesi’nin kuruluşundan itibaren madde 8(2)(b)(iv) sebebiyle verilen hiçbir yargı kararı bulunmamaktadır.

Maddede belirlenen zarar eşiğinin çok yüksek olması, suçun maddi unsurundaki belirsizlikler ve manevi unsurunun da subjektif bir nitelikte olması ile çevreye verilen zararın askeri hedeflere göre ikinci planda kalması ilgili düzenlemeye getirilen temel eleştirilerdir (Yılmaz, 2025). Bu problemler sebebiyle ilgili düzenleme uygulamada sembolik kalmaktadır. Bu sorunların aşılması adına öğretilerde tartışılan çözüm önerileri "geniş çapta, uzun vadeli ve ağır" kriterlerinin somutlaştırılması, askeri orantılılık testinin madde metninden çıkarılarak Ek Protokol I'de öngörülen modele yaklaştırılması ve hükmün uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışmaları da kapsayacak hale getirilmesi madde 8(2)(b)(iv)'ün pratikte işlerlik kazanabilmesi için önem arz etmektedir. Kakhovka Baraj patlaması üzerinden yapılan incelemede de görülebileceği üzere zarar boyutunun objektif olarak "geniş çapta ve uzun vadeli" sayılabileceği son derece açık bir olayda dahi, failin bu sonucu öngördüğünün ispatlanması ve askeri orantılılık testinin uygulanması ciddi güçlükler barındırmaktadır. Bununla birlikte, Kakhovka Barajı gibi somut ve büyük ölçekli bir çevresel felaketin UCM önüne taşınması, mahkemeye maddenin belirsiz kavramlarını netleştirme ve bu alandaki ilk emsal kararı oluşturma fırsatı sunabilir. Bu bakımdan madde 8(2)(b)(iv), her ne kadar şimdiye dek sembolik kalmış olsa da uluslararası ceza hukukunun çevresel zararları da kapsayacak şekilde gelişiminde önemli bir başlangıç noktası olma potansiyelini barındırmaktadır.

Kaynakça

Carter, G. (t.y.). Do Articles 35 and 55 of Additional Protocol I to the 1949 Geneva

Convention Effectively Protect the Environment During an Armed Conflict? | Bristol Law School blog. Geliş tarihi 02 Ağustos 2026, gönderen <https://blogs.uwe.ac.uk/bristol-law-school/do-articles-35-and-55-of-additional-protocol-i-to-the-1949-geneva-convention-effectively-protect-the-environment-during-an-armed-conflict/>

Dörmann, K. (2003). War Crimes Under the Rome Statute of the International Criminal Court, With a Special Focus on the Negotiations on the Elements of Crimes. Max Planck Yearbook of United Nations Law, 7, 341-407.

Drumbl, M. A. (2000). Waging War Against the World: The Need to Move From War Crimes to Environmental Crimes. İçinde J. E. Austin & C. E. Bruch (Ed.), The Environmental Consequences of War (1. bs., ss. 620-646). Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511522321.034>

Freeland, S. (2015). Addressing the Intentional Destruction of the Environment During Warfare Under the Rome Statute of the International Criminal Court [Maastricht University]. <https://doi.org/10.26481/dis.20150610sf>

Gürleyen, B. (2025). Uluslararası Ceza Mahkemesi Kapsamında Çevresel Zararların Değerlendirilmesi: Mevcut Suçlar ve Genişleme İhtimali. Kırıkkale Hukuk Mecmuası, 5(2), 727-749. <https://doi.org/10.59909/khm.05.02.010>

Heller, K. J., & Lawrence, J. C. (2007). The Limits of Article 8(2)(b)(iv) of the Rome Statute, the First Ecocentric Environmental War Crime. Georgetown International Environmental Law Review (GIELR), 20, 1-40.

Uluslararası Ceza Hukukunda Çevresel Savaş Suçları: Roma Statüsü m. 8(2)(b)(iv)'in Uygulanabilirliği Sorunu

International Criminal Court (Ed.). (2002). Elements of Crimes. International Criminal Court

Jiang, D., Khokhlov, V., Tuchkovenko, Y., Kushnir, D., Ovcharuk, V., Spyrakos, E., Stanica, A., Slabakova, V., & Tyler, A. (2025). The Biogeochemical Response of the North-Western Black Sea to the Kakhovka Dam Breach. *Communications Earth & Environment*, 6(1), 185. <https://doi.org/10.1038/s43247-025-02153-z>

Kecskés, G. (2025). The Protection of the Environment under the Rome Statute. İçinde N. Béres (Ed.), *Studies Of The Central European Professors' Network* (ss. 375-388). Central European Academic Publishing. https://doi.org/10.54237/profnet.2025.nbicc_17

Koca, M., & Üzülmüş, İ. (2023). Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler (Gözden geçirilmiş ve güncellenmiş, 16. baskı). Seçkin.

Maruf, S. (2024). Environmental Damage in Ukraine as Environmental War Crime under the Rome Statute. *Journal of International Criminal Justice*, 22(1), 99-126. <https://doi.org/10.1093/jicj/mqae004>

McCabe, R., Palmer, A., & Bermudez Jr. (t.y.). The Impact of the Kakhovka Dam Breach on the New Ukrainian Counteroffensive. Geliş tarihi 30 Temmuz 2026, gönderen <https://www.csis.org/analysis/impact-kakhovka-dam-breach-new-ukrainian-counteroffensive>

Niranjan, A. (2025, Mart 13). Destruction of Ukraine Dam Caused 'Toxic Timebomb' of Heavy Metals, Study Finds. *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/world/2025/mar/13/destruction-of-ukraine-kakhovka-dam-caused-toxic-timebomb-in-rivers-study-finds>

Rome Statute of the International Criminal Court. (2002). International Criminal Court.

Sandoz, Y., Swinarski, C., & Zimmermann, B. (Ed.). (1987). *Commentary on the Additional Protocols of 8 June 1977 to the Geneva Conventions of 12 August 1949*. International Committee of the Red Cross / Martinus Nijhoff Publishers. <https://www.icrc.org/en/publication/0421-commentary-additional-protocols-8-june-1977-geneva-conventions-12-august-1949>

Tignino, M., Kebebew, T., & Pellaton. (2023, Temmuz 13). *International Law and Accountability for the Nova Kakhovka Dam Disaster*. Lieber Institute West Point. <https://lieber.westpoint.edu/international-law-accountability-nova-kakhovka-dam-disaster/>

United Nations. (1976). *Report of the Conference of the Committee on Disarmament, Volume I (Conference report A/31/27)*. United Nations General Assembly.

United Nations. (2024). *Post-disaster Needs Assessment: 2023 Kakhovka Dam Disaster, Ukraine* (B. Balachandran, Ed.). United Nations. <https://doi.org/10.18356/9789210029308>

Vyshnevskiy, V., Shevchuk, S., Komorin, V., Oleynik, Y., & Gleick, P. (2023). The Destruction of the Kakhovka Dam and Its Consequences. *Water International*, 48(5), 631-647. <https://doi.org/10.1080/02508060.2023.2247679>

Yamaner, M. B. (Ed.). (t.y.). 12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokolleri. Galatasaray Üniversitesi.

Yılmaz, E. (2025). Çevrenin Uluslararası Ceza Hukuku Bağlamında Korunması: Uluslararası Bir Suç Olarak Ekokırım [Doktora tezi]. Selçuk Üniversitesi. (Ulusal Tez Merkezi).

KÜRESEL TİCARET SAVAŞLARI BARIŞI TEHDİT EDİYOR MU?

ÖZ

Bu çalışma, küresel ticaret savaşlarının uluslararası barış üzerindeki etkisini liberalizm ve realizm yaklaşımları çerçevesinde incelemektedir. Çalışmada öncelikle küresel ticaretin tarihsel gelişimi ele alınarak, ilk ticaret yollarından günümüzdeki küresel tedarik zincirlerine uzanan dönüşüm incelenmiştir. Küresel ticaretin zaman içerisinde yalnızca ekonomik bir faaliyet olmaktan çıkarak devletlerin siyasi, teknolojik ve stratejik çıkarlarını etkileyen çok boyutlu bir

yapıya dönüştüğü ortaya konulmuştur. Liberal yaklaşım açısından ekonomik karşılıklı bağımlılığın devletler arasındaki çatışma maliyetlerini artırarak iş birliğini ve barışı destekleyebileceği değerlendirilirken, realist yaklaşım ekonomik ilişkilerin devletlerin güvenlik ve güç mücadelesinden bağımsız düşünölmeyeceğini savunmaktadır. Bu teorik ayrım doğrultusunda çalışmada özellikle ABD ile Çin arasında yaşanan ticaret ve teknoloji rekabeti incelenmiştir. Gümrük tarifeleriyle başlayan rekabetin zaman içerisinde yarı iletkenler, yapay zeka teknolojileri, kritik mineraller, ihracat kontrolleri ve stratejik tedarik zincirleri gibi alanlarda genişlediği görölmektedir. Çalışmanın sonucunda, ticaret savaşlarının tek başına doğrudan silahlı çatışmaya yol açtığını söylemenin mümkün olmadığı; ancak ekonomik yaptırımların, teknoloji kısıtlamalarının ve korumacı politikaların devletler arasındaki güveni zayıflatabileceği, ekonomik iş birliğini sınırlandırabileceği ve küresel sistemdeki kırılganlığı artırabileceği sonucuna ulaşılmıştır. Bu nedenle küresel ticaret, bir yandan karşılıklı bağımlılık yoluyla barışı desteklerken, diğer yandan özellikle büyük güçler arasındaki stratejik rekabet nedeniyle yeni gerilim alanları oluşturabilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Küresel ticaret, ticaret savaşları, uluslararası barış, ekonomik karşılıklı bağımlılık, realizm, liberalizm, ABD-Çin rekabeti, küresel tedarik zincirleri

DO GLOBAL TRADE WARS THREATEN PEACE?

ABSTRACT

This study examines the impact of global trade wars on international peace within the framework of liberalism and realism approaches. In the study, first of all, the historical development of global trade is discussed and the transformation from the first trade lines to today's global supply chains is examined. It has been revealed that global trade has ceased to be only an economic activity over time and has turned into a multidimensional structure that

affects the political, technological and strategic interests of states. In terms of the liberal approach, it is evaluated that economic interdependence can support cooperation and peace by increasing the costs of conflict between states, while the realist approach argues that economic relations cannot be considered independently of the security and power struggle of states. In line with this theoretical distinction, the study examines the trade and technology competition between the USA and China. It is seen that the competition, which started with customs tariffs, has expanded over time in areas such as semiconductors, artificial intelligence technologies, critical minerals, export controls and strategic supply chains. As a result of the study, it is not possible to say that trade wars alone directly lead to armed conflict; however, it has been concluded that economic sanctions, technology restrictions and protectionist policies can weaken trust between states, limit economic cooperation and increase vulnerability in the global system. Therefore, while global trade promotes peace through interdependence on the one hand, it can also create new areas of tension, especially due to strategic competition between great powers.

Keywords: Global trade, trade wars, international peace, economic interdependence, realism, liberalism, US-China rivalry, global supply chains

Giriş

Günümüzde devletler arasındaki rekabet yalnızca askeri güç veya diplomatik girişimler üzerinden değil, ekonomik araçlar üzerinden de yürütülmektedir. Özellikle son yıllarda artan ticaret savaşları, küresel ticaretin yalnızca ekonomik büyümeyi destekleyen bir faaliyet olmadığını, aynı zamanda devletlerin stratejik çıkarlarını korumada kullandıkları önemli bir politika aracı haline geldiğini göstermektedir. Bu durum, ekonomik rekabetin uluslararası barış üzerindeki etkisini yeniden tartışmaya açmış ve “ticaret savaşları barışı tehdit ediyor mu?” sorusunu günümüzün en dikkat çeken tartışmalarından biri haline gelmiştir. İnsan toplulukları uzunca bir süre sadece günlük ihtiyaçlarını karşılamak ve hayatta kalmak üzerine kurulu bir düzende yaşamıştır. Bugün gelinen noktada ise bu karşılıklı bağımlılık düzeni, sadece bir ticari faaliyet olmaktan çıkıp devletlerin güç gösterisi yaptığı devasa bir satranç tahtasına dönüşmüştür. Küresel ticaretin tarihsel gelişimi sonucunda oluşan karşılıklı bağımlılık ağı, günümüzde ekonomik ilişkilerin yalnızca iş birliğini değil, rekabeti de şekillendirdi yeni bir döneme işaret etmektedir. (Rodrik, 2017). İnsan toplulukları uzunca bir süre sadece günlük ihtiyaçlarını karşılamak ve hayatta kalmak üzerine kurulu bir düzende yaşamıştır. Avcı-toplayıcı dönemde herkes kendi tüketeceği kadarını bulmaktadır ya da üretmektedir. Ancak Neolitik Dönem ile yerleşik hayata geçilmesi bu yapıda köklü değişimlere yol açmıştır. Tarım faaliyetlerinin başlaması, insanların ilk defa tüketeceklerinden daha fazlasını üretmesine imkan sağlamıştır. Ortaya çıkan bu artı ürün, toplumsal yapıda ciddi bir iş bölümü ve

uzmanlaşmayı beraberinde getirmiştir. (Uyanık & Berk, 2016) Bu süreçte artık toplumun tüm üyelerinin doğrudan üretim faaliyetleriyle meşgul olması gerekmemiştir. Bu durum, herkesin ihtiyaçları doğrultusunda kendi ürettiği farklı ürünleri birbiriyle değiştirmesini, yani ilk takas ilişkilerini ortaya çıkarmıştır. Fakat takas sistemi, pratik ve uygulaması kolay değildir. Takas sistemi ihtiyaçların aynı anda örtüşmesini gerektirdiğinden zamanla yetersiz kalmış ve ortak bir değişim aracına duyulan ihtiyaç meta paranın ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bu gibi lojistik zorluklar, insanlığı herkesin kabul edeceği ortak bir araç bulmaya zorlamıştır. Böylece tuz, tahıl, demir veya toprak gibi kendi içinde somut bir karşılığı olan “meta para” kavramı ortaya çıkmıştır. Özetle ticaret; bir gün birilerinin aniden karar vermesiyle değil, insanın yerleşik hayata geçmesinin, uzmanlaşmasının ve toplumsal gelişiminin çok doğal bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır (Ateş, 2015). Bu yerel ve kısıtlı ticaret ağları, aslında yüzyıllar boyunca çok büyük bir değişim göstermeden kendi döngüsünde devam etmiştir. Ancak asıl büyük sıçrama Sanayi Devrimi ile olmuştur. Fabrikaların kurulması, makineleşme ve seri üretime geçilmesiyle birlikte, üretilen ürün miktarı kısa bir süre içerisinde önemli ölçüde artış göstermektedir. Üretim miktarı iç pazardaki tüketicilerin ihtiyacını aşıp mevcut pazar bu üretimi tüketmeye yetemeyince devletler hem mallarını satacak hem de fabrikaları için ham madde bulabilecekleri yeni coğrafyalar aramaya yönelmiştir. Bu arayış, ticareti ulusal sınırları aşarak küresel bir nitelik kazanmasına zemin hazırlamıştır. Demiryolları, buharlı gemiler ve ardından gelen telgraf gibi teknolojiler, mesafeleri kısaltırken ülkeler arasında da kaçınılmaz bir bağın oluşmasına sebep olmuştur. Bugün “küreselleşme” dediğimiz ve tüm

dünyanın tek bir pazar gibi hareket ettiği bu düzen, yani dünyayı birbirine eklemlenmiş devasa bir pazara çeviren bu sistem, temellerini sınır ötesi ticaretin ve karşılıklı bağımlılık ilişkilerinin derinleşmesi üzerine kurmuştur (Keohane ve Nye, 1977; Rodrik, 2011). Günümüz ekonomik hamleler, basit bir pazar rekabetinin ötesine geçmiş; jeopolitik üstünlük sağlamaya çalıştığı stratejik mücadele alanlarına dönüşmüştür. Bu dönüşümün en belirgin örneği, ABD ile Çin arasında giderek derinleşen ekonomik ve teknolojik rekabettir. Taraflar arasındaki mücadele yalnızca iki ülkeyi değil, küresel üretim ağlarını, tedarik zincirlerini ve ekonomik istikrarı da etkilemektedir. Bu nedenle ticaret savaşlarının uluslararası barış üzerindeki etkisinin değerlendirilmesi günümüzde daha da önemli hale gelmiştir. Bu çalışma boyunca konu, liberalizm ve realizmin sunduğu farklı bakış açıları çerçevesinde ele alınacak; ekonomik ilişkilerin devletler arasında bir iş birliği köprüsü mü, yoksa giderek güçlenen bir rekabet aracına mı dönüştüğü sorusuna yanıt aranacaktır. (Gilpin, 2001).

Küresel Ticaretin Anatomisi ve Sistemik İşleyişi

İnsanoğlunun ilk takas ilişkilerinden günümüzün çok katmanlı küresel tedarik zincirlerine uzanan süreç, ticareti yalnızca ekonomik bir faaliyet olmaktan çıkararak devletler arasındaki ilişkileri şekillendiren küresel bir sisteme dönüşmüştür. Günümüzde yaşanan ticaret savaşlarını ve bunların uluslararası barış üzerindeki etkilerini anlayabilmek için öncelikle bu sistemin nasıl ortaya çıktığını ve nasıl işlediğini incelemek gerekmektedir. Washington ve Pekin arasında giderek derinleşen ekonomik ve teknolojik rekabet, küresel ticaret sisteminin yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda siyasi ve stratejik sonuçlar doğurduğunu göstermektedir. Bu nedenle çalışmanın ilerleyen bölümlerinde ayrıntılı olarak ele alınacak

ABD-Çin ticaret savaşı, kürese ticaretin barış üzerindeki etkilerini değerlendirmek açısından temel olay olarak kullanılacaktır. Bugün sıkça gündeme gelen ticaret savaşları, aniden ortaya çıkan gelişmeler değil; küresel ticaret sisteminin tarihsel dönüşümün bir sonucudur. Benzer şekilde, barış ortamında yaşanan kırılganlıklar da bu ekonomik dönüşümden bağımsız değildir. Bu bölümde ticaretin sadece bir malı alıp satmaktan ibaret olmadığını, aksine dünyayı birbirine bağlayan küresel bir ağ niteliği taşıdığı ortaya konulacaktır. Söz konusu bu sistematik işleyiş, uluslararası ekonomi ve politik teorilerinde radikal bir fikir ayrılığını barındırır. Piyasayı devletler arasında refah ve iş birliğini artıran bir mekanizma olarak değerlendiren liberal yaklaşım ile ekonomik ilişkileri devletlerin güvenlik ve güç mücadelesinin bir uzantısı olarak ele alan realist yaklaşım, küresel ticaretin anatomisini tamamen farklı bakış açılarıyla açıklamaktadır (Ateş,2015). Bu çerçevede küresel ticaretin tarihsel gelişimi ve günümüzdeki işleyişinin anlaşılması, ilerleyen bölümlerde ele alınacak olan küresel ticaret savaşları, uluslararası barış ve ABD-Çin rekabetinin daha sağlıklı değerlendirilmesine katkı sağlayacaktır. Liberal ve realizm kuramlarının ticaret ile barış arasındaki ilişkiye yönelik yaklaşımları ise çalışmanın ikinci bölümünde ayrıntılı olarak incelenecektir. Bu nedenle, küresel ticaret sisteminin tarihsel gelişimi ve işleyişi açıklanmadan, günümüzde ABD ile Çin arasında yaşanan ticaret savaşlarının uluslararası barış üzerindeki etkisini sağlıklı biçimde değerlendirmek mümkün değildir.

Küresel Ticaretin Tanımı, Kökenleri ve Tarihsel Gelişimi

Küresel ticaret, en geniş akademik tanımıyla; mal, hizmet, sermaye, iş gücü ve teknolojinin ulusal sınırları aşarak, dünya genelinde entegre olmuş çok uluslu mekanizmalar ve kurumsal ağlar üzerinden

Küresel Ticaret Savaşları Barışı Tehdit Ediyor Mu?

dolaşıma girmesidir. Ancak küresel ticareti yalnızca ekonomik bir değişim mekanizması olarak değerlendirmek, onun devletler arasındaki güç dengeleri, siyasi ilişkiler ve uluslararası barış üzerindeki etkisini göz ardı etmek anlamına gelecektir. Ticaret, insanlık tarihi boyunca devletlerin yükselişinde, toplumların dönüşümünde ve ekonomik yapıların şekillenmesinde önemli bir rol oynamıştır (Gilpin, 1981). Liberal yaklaşım, ticareti devletler arasında karşılıklı refah ve iş birliğini artıran bir mekanizma olarak değerlendirilirken, realizm yaklaşımı ticareti devletlerin zenginlik ve güç elde etmek amacıyla kullandıkları stratejik bir araç olarak görmektedir (Waltz, 1979). Bu serüvenin tarihsel köklerine ve ilk filizlendiği zamanlara bakıldığında zaman karşımıza antik dünyanın en önemli iki ticaret yolu olan İpek ve Baharat Yolları çıkmaktadır. İlkçağ ve Ortaçağ boyunca Asya ile Avrupa arasında kurulmuş olan bu ticaret ağları sadece ekonomik değil aynı zamanda kültürel etkileşimin de taşıyıcısı haline gelmiştir. İpek, porselen, baharat ve değerli taşlar gibi yüksek değerli ürünlerin taşıdığı bu yollar üzerinde hakimiyet kurmak, dönemin devleri açısından bakıldığında ekonomik avantajının yanı sıra siyasi nüfuz da sağlamaktaydı (Findlay & O'Rourke, 2007). Dolayısıyla ticaret yolları yalnızca ekonomik faaliyetlerin yürütüldüğü güzergahlar değil, aynı zamanda devletlerin güç mücadelesinin şekillendirdiği stratejik alanlar olarak öne çıkmıştır. Küresel ticaretin yönünü değiştiren en önemli gelişmelerden biri ise 15. ve 16. yüzyıllarda gerçekleşen Coğrafi Keşifler olmuştur. Okyanus aşırı ticaret yollarının açılmasıyla birlikte dünya ticaretinin ağırlık merkezi Akdeniz'den Atlantik ve Hint Okyanusu'na kaymıştır. Bu süreç aynı zamanda merkantilist düşüncenin yükselişine zemin

hazırlamıştır. Merkantilist anlayışa göre devletin gücü sahip oldukları altın ve gümüş gibi değerli maden miktarıyla ölçülmektedir. Bu nedenle ihracat teşvik edilirken ithalat çeşitli kısıtlamalarla sınırlandırılmıştır (Ateş, 2015). Merkantilizm, ticareti bir tarafın kazancının diğerinin kaybı olduğu sıfır toplam oyunu olarak değerlendirmektedir. Buna karşılık Adam Smith ve David Ricardo gibi klasik liberal düşünürler, ticareti sıfır toplamı bir savaş değil, “mutlak kazanç” üreten ve serbest bırakıldığında tüm insanlığın refahını artıran, tüm taraflara kazanç sağlayabilecek bir sistem olduğunu savunmuşlardır (Smith, 1776/2007; Ricardo, 1817/2008). Ancak ticaretin bugünkü çok katmanlı yapısını oluşturan asıl kırılma noktası 19. yüzyıldaki Sanayi Devrimi olmuştur. Buhar gücünün üretim süreçlerine entegre edilmesiyle birlikte demiryolu ağlarının genişlemesi ve telgraf teknolojisinin ortaya çıkması uluslararası ticaretin hızını da önemli ölçüde artırmıştır. (Çetiner & Sever, 2019) Böylece üretim kapasitesi yükselmiş, maliyetler düşmüş ve ticaret hacmi daha önce görülmemiş ölçüde büyümüştür (Hobsbawm, 1996). Liberal düşünürler bu dönemi serbest piyasa mekanizmalarının güçlendiği ve ekonomik ilişkilerin uluslararası iş birliğini teşvik ettiği bir dönem olarak değerlendirmektedir. Bu dönüşüm, ülkeler arasındaki ekonomik bağların güçlenmesine ve karşılıklı bağımlılık ilişkilerinin gelişmesine zemin hazırlamıştır. Böylece ticaret, yalnızca ekonomik kazanç sağlayan bir faaliyet olmaktan çıkarak devletler arasındaki ilişkileri etkileyen daha geniş bir yapının parçası haline gelmiştir.

Ticaret Sistemleri Nasıl İşliyor ve Günümüz Ekonomisini Nasıl Etkiliyor?

Küresel ticaretin tarihsel gelişimi incelendiğinde, sistemin yalnızca devletler arasında gerçekleşen basit bir mal alverişinden ibaret olmadığı; günümüzde ekonomik, teknolojik ve stratejik ilişkileri şekillendiren çok katmanlı bir yapıya dönüştüğü görülmektedir. Özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren yaşanan teknolojik gelişmeler, ulaşım maliyetlerinin düşmesi ve finansal piyasaların uluslararasılaşması sonucunda ticaret çok daha karmaşık ve birbirine bağlı bir yapıya dönüşmüştür. Bugün birçok ürünün üretim süreci tek bir ülkenin sınırları içerisinde tamamlanamamakta; ham maddeden tasarıma, üretimden lojistiğe kadar uzanan süreç farklı ülkeler arasında paylaşılmaktadır. Bu yapı, devletler arasındaki ekonomik karşılıklı bağımlılığı önemli ölçüde artırmıştır (Keohane & Nye, 1977). Üretim süreçlerinin farklı ülkelere yayılmış olması, küresel ticaret sistemini aynı zamanda oldukça kırılgan hale getirmektedir. Zincirin herhangi bir halkasında yaşanabilecek ekonomik, siyasi veya jeopolitik bir kriz, yalnızca ilgili ülkeyi değil, üretim sürecine dahil olan tüm ekonomileri etkileyebilmektedir (IMF, 2026). COVID-19 salgını sırasında yaşanan tedarik zinciri aksaklıkları ile son yıllarda ABD ve Çin arasında yarı iletken üretimi üzerinden yaşanan gerilim, bu kırılgan yapının güncel örnekleri arasında gösterilmektedir (OECD, 2023; WTO, 2023). Örneğin günümüzde kullanılan sıradan bir akıllı telefon bile bu yapının ne kadar karmaşık olduğunu gözler önüne sermektedir. Bir telefonun işlemcisi Tayvan'da üretilirken, ekranı Güney Kore'den gelebilmekte, yazılım geliştirme süreçleri Amerika Birleşik Devletleri'nde yürütülmekte ve son montaj işlemleri Çin'de gerçekleştirilebilmektedir. Bu süreçten dolayı artık uluslararası ticaret yalnızca devletlerin değil; çok uluslu şirketlerin, uluslararası finans kuruluşlarının ve küresel tedarik ağlarının da şekillendirdiği çok katmanlı bir sistem olarak

görünmektedir (Keohane & Nye, 1977). Liberal yaklaşım bu tabloyu devletler arasındaki karşılıklı bağımlılığın doğal sonucu olarak değerlendirmektedir. Liberal düşünürlere göre ticaret hacmi arttıkça ülkeler arasındaki ekonomik bağlar güçlenmekte ve bu durum çatışma maliyetlerini yükselterek iş birliğini teşvik etmektedir (Keohane & Nye, 1977). Diğer bir ifadeyle, ekonomik karşılıklı bağımlılık arttıkça çatışmanın maliyeti de yükselmekte; bu durum devletleri sorunlarını askeri yöntemlerden ziyade diplomatik ve ekonomik yollarla çözmeye yöneltmektedir (Doyle, 1986). Buna karşılık realist yaklaşım aynı gelişmeleri daha farklı yorumlanmaktadır. Realistlere göre ticaret her ne kadar ekonomik kazanç sağlıyor gibi görünse de devletler açısından asıl mesele görece güç kazanımıdır. Bir devletin ekonomik olarak güçlenmesi, uzun vadede askeri ve siyasi kapasitesini de artıracığından diğer devletler tarafından potansiyel bir tehdit olarak algılanabilmektedir. Bu nedenle realizm, ekonomik ilişkilerin her zaman barış üretemeyeceğini; aksine bazı durumlarda rekabet ve güvensizliği derinleştirebileceğini savunmaktadır (Waltz, 1979). Bu yaklaşımın günümüzdeki en belirgin örneklerinden biri ABD ile Çin arasında yaşanan ticaret ve teknoloji rekabetidir. Özellikle yarı iletkenler, yapay zeka teknolojileri ve kritik tedarik zincirleri üzerinde yaşanan mücadele, ekonomik ilişkilerin yalnızca ticari kazanç sağlamaya değil, aynı zamanda stratejik üstünlük elde etmeye yönelik bir araç olarak da kullanılabildiğini göstermektedir. ABD-Çin arasında giderek derinleşen ticaret ve teknoloji rekabeti, realizmin ekonomik ilişkileri güç mücadelesinin bir parçası olarak değerlendiren yaklaşımını destekleyen güncel örneklerden biri olarak öne çıkmaktadır. Bu nedenle çalışmanın ilerleyen bölümlerinde realizm yaklaşımının öngörülleri çerçevesinde ayrıntılı biçimde incelenecektir. (Mearsheimer, 2001; Gilpin, 1981).

II. Uluslararası Barışın Teorik Süzgeci ve Antlaşmalar

Küresel ticaretin gelişimi ve günümüzde ulaştığı karmaşık yapı incelendiğinde ekonomik ilişkilerin artık mal ve hizmet değişiminden ibaret olmadığı açıkça görülmektedir. Devletler arasındaki ticaret hacminin büyümesi, sermaye hareketlerinin hızlanması ve küresel tedarik zincirlerinin birbirine bağımlı hale gelmesi, uluslararası sistemde yeni iş birliği alanlarını oluştururken aynı zamanda yeni rekabet dinamiklerini de getirmiştir. Bu durum, “Ekonomik karşılıklı bağımlılık gerçekten kalıcı barışı sağlayabilir mi, yoksa devletler arasındaki güç mücadelesi farklı araçlarla devam mı etmektedir?” sorusunu beraberinde getirmiştir. Bu soruya sağlıklı bir yanıt verebilmek için öncelikle uluslararası barış kavramının teorik çerçevesinin ortaya konulması gerekmektedir. Nitekim barış, yalnızca savaşın bulunmadığı bir ortamı ifade eden dar bir kavram değildir. Aynı zamanda uluslararası hukukun işlediği, diplomatik mekanizmaların etkili olduğu devletler arasında ortak kuralların benimsendiği ve ekonomik ile siyasal istikrarın sürdürülebildiği çok boyutlu bir düzeni ifade etmektedir. (Galtung, 1969).

Uluslararası Barış Nedir ve Nasıl Temin Edilebilir?

Uluslararası barış, en genel anlamıyla devletler arasında silahlı çatışmaların bulunmadığı bir ortam olarak tanımlanmaktadır. Ancak günümüzde bu tanımın tek başına yeterli olmadığı düşünürler tarafından kabul edilmektedir. Küreselleşmenin hız kazanmasıyla birlikte devletler arasındaki ilişkiler yalnızca askeri ve siyasi boyutla sınırlı kalmamış; ekonomik, teknolojik ve diplomatik alanlarda da

yoğun bir karşılıklı etkileşim ortaya çıkmıştır. Bu nedenle uluslararası barış yalnızca savaşın olmaması değil, aynı zamanda devletler arasında istikrarlı ilişkilerin sürdürülebilmesi, uluslararası hukukun uygulanabilmesi ve ekonomik iş birliğinin devam ettirilebilmesi olarak değerlendirilmektedir (Galtung, 1969). Barışın sağlanmasına ilişkin yaklaşımlar uluslararası ilişkiler literatüründe farklı teorik çerçeveler içerisinde ele alınmaktadır. Bu yaklaşımlar arasında özellikle liberalizm ve realizm, uluslararası barışın nasıl korunabileceği konusunda birbirinden oldukça farklı görüşler ileri sürülmektedir. Barışın sağlanmasına ilişkin yaklaşımlar farklı teorik çerçeveler içerisinde ele alınmaktadır. Özellikle liberalizm ve realizm, devletlerin davranışlarını ve çatışma ihtimalini farklı varsayımlar üzerinden açıklamaktadır (Ateş, 2009). Liberal bakış açısına göre, devletlerin ekonomik ilişkiler geliştirmesi, uluslararası örgütlere katılması ve ortak kurumlar aracılığıyla iş birliği yapmasının çatışma riskini azaltacağını savunurken; realist yaklaşım devletlerin öncelikli amacının güvenlik olduğunu ve uluslararası sistemde kalıcı bir barışın sağlanmasının zor olduğunu ileri sürmektedir (Waltz, 1979). Liberal yaklaşımın temel dayanaklarından biri ekonomik karşılıklı bağımlılık kavramıdır. Robert Keohane ve Joseph Nye tarafından geliştirilen bu yaklaşıma göre küreselleşme sonucunda devletler ekonomik açıdan birbirlerine bağımlı hale gelmiştir. Ticaretin hacminin artması, uluslararası yatırımların yaygınlaşması ve üretim süreçlerinin birçok ülkeye dağılması nedeniyle devletler arasında çıkabilecek olası bir savaş yalnızca taraf ülkeye değil, küresel ekonominin tamamını olumsuz etkilemektedir. Bu nedenle ekonomik bağımlılık arttıkça savaşın maliyeti de yükselmekte devlet anlaşmazlıklarını

diplomasi ve uluslararası kurumlar aracılığıyla çözmeye daha fazla yönelinmektedir (Keohane & Nye, 1977). Bu durum günümüz küresel üretim ağlarında açık biçimde görülebilmektedir. Örneğin akıllı telefon, otomobil veya bilgisayar gibi teknolojik ürünlerin üretim süreçleri onlarca farklı ülkeye yayılmış durumdadır. Bu ürünün tasarımı bir ülkede yapılırken, hammadde başka bir ülkeden sağlanmakta, parçaları farklı ülkelerde üretilmekte ve montajı başka bir ülkede gerçekleştirilmektedir. Böyle bir sistem içerisinde yaşanabilecek geniş kapsamlı bir savaş yalnızca çatışan devletleri değil, küresel tedarik zincirlerini de sekteye uğratarak dünya ekonomisinde ciddi kayıplara neden olacaktır. Liberal kurama göre bu karşılıklı bağımlılık, uluslararası barışın korumasında önemli bir caydırıcı unsur oluşturmaktadır. Buna karşın realist yaklaşım, uluslararası sistemi merkezi bir otoritenin bulunmadığı anarşik bir yapı olarak değerlendirmektedir. Bu anlayışa göre devletlerin temel önceliği ekonomik refah değil, ulusal güvenliklerini ve varlıklarını korumaktır. Kenneth Waltz (1979), devletlerin uluslararası sistemde hayatta kalabilmek için kendi güvenliklerini sağlamak zorunda olduklarını, bu nedenle ekonomik ilişkilerin güvenlik kaygılarının gerisinde kalabileceğini savunmaktadır. Benzer şekilde Mearsheimer (2001), büyük güçlerin uluslararası sistemde sürekli rekabet halinde olduklarını ve yükselen rakiplerini ekonomik, teknolojik ya da askeri araçlarla sınırlandırmaya çalışacaklarını ileri sürmektedir. Realist bakış açısına göre uluslararası kuruluşlar ve ekonomik iş birlikleri, devletler arasındaki güç mücadelesini tamamen ortadan kaldırmamaktadır. Bu kurumlar ancak büyük güçlerin çıkarıyla uyumlu olduğu sürece etkili olabilmektedir. Nitekim son yıllarında yaşanan gelişmeler de ekonomik ilişkilerin tek başına kalıcı bir barış sağlamaya yetemediğini göstermektedir.

Özellikle Amerika Birleşik Devletleri'nin Çin'e yönelik uyguladığı gümrük tarifeleri, teknoloji ihracatına getirilen kısıtlamalar ve stratejik sektörlerde izlenen korumacı politikalar, ekonomik ilişkilerin giderek ulusal güvenlik açısından değerlendirildiğini ortaya koymaktadır. Bu durum, küresel ticaretin yalnızca ekonomik bir faaliyet değil, aynı zamanda devletin güç mücadelesinde kullandıkları stratejik bir araç haline geldiğini göstermektedir (Aydın, 2019). İkinci Dünya Savaşı sonrasında kurulan Birleşmişler Milletler, Uluslararası Para Fonu, Dünya Bankası ve Dünya Ticaret Örgütü gibi uluslararası kuruluşlar ise devletler arasında iş birliğini geliştirmek, ekonomik istikrarı desteklemek ve olası çatışmaların diplomatik yollarla çözülebilmesi için kurulmuştur. Özellikle Dünya Ticaret Örgütü, uluslararası ticaretin ortak kurallar çerçevesinde yürütülmesini hedefleyerek ülkeler arasındaki ticari uyuşmazlıkların çözümünde önemli bir rol üstlenmektedir. Ancak son yıllarda korumacı ticaret politikalarının yeniden yaygınlaşması ve ticaret savaşlarının hız kazanması, bu kurumların etkinliği konusunda çeşitli tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Şanlı ve Ateş'e (2020) göre ABD ile Çin arasında yaşanan ticaret ve kur savaşları yalnızca iki ülkeyi değil, küresel tedarik zincirlerini, uluslararası yatırım hareketlerini ve dünya ekonomisinin genel istikrarını da doğrudan etkilemektedir. Bu gelişmeler, uluslararası kurumların barışı destekleyen yapılar olmasına rağmen büyük güçler arasındaki rekabet karşısında tek başlarına yeterli olmadıklarını göstermektedir. Dolayısıyla uluslararası barışın nasıl sağlanacağı konusunda kesin bir görüş birliği bulunmamaktadır. Liberal yaklaşım ekonomik karşılıklı bağımlılığı, uluslararası kurumları ve diplomatik iş birliğini barışın temel dayanakları olarak görünürken; realist yaklaşım devletlerin güvenlik kaygılarının ve güç mücadelesinin uluslararası sistemin belirleyici

Küresel Ticaret Savaşları Barışı Tehdit Ediyor Mu?

unsurları olduğunu savunmaktadır. Günümüzde yaşanan ticaret savaşları, teknoloji rekabeti ve jeopolitik gerilimler değerlendirildiğinde, her iki yaklaşımın da uluslararası sistem açıklamada belirli ölçüde gerçekliliğini koruduğu söylenebilir. Bu nedenle ticaret ile barış arasındaki ilişkinin sağlıklı bir biçimde değerlendirilebilmesi için ekonomik siyasi ve güvenlik boyutlarının birlikte ele alınması gerekmektedir.

Bütün Dünya Ülkeleri İçin Evrensel Anlaşmalar ve Kalıcı Bir Barış Gerçekten Mümkün Müdür?

Uzun yıllardır tartışılan temel sorulardan birisi “Bütün devletler ortak kurallar etrafında birleşerek kalıcı barışı ve düzeni sağlayabilir mi?” Özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında yaşanan yıkım, devletleri uluslararası iş birliğini artıracak kurumlar oluşturulmasına neden olmuştur. Birleşmiş Milletler, Uluslararası Para Fonu, Dünya Bankası ve Dünya Ticaret Örgütü gibi kuruluşlar, yalnızca ekonomik kalkınmayı desteklemek amacıyla değil; aynı zamanda uluslararası istikrarı güçlendirmek, devletler arasındaki anlaşmazlıkları azaltmak ve yeni savaşların önüne geçmek amacıyla kurulmuştur. Bu kurumların temelinde, ortak kurallara dayalı bir uluslararası düzenin çatışma riskini azaltabileceği düşüncesi yer almaktadır. Bununla birlikte uluslararası sistemin gelişimi yalnızca hukuki düzenlemelerle değil, aynı zamanda devletlerin güç ilişkileri ve tarihsel dönüşümleriyle şekillenmiştir (Ateş, 2013). Liberal kuramına göre uluslararası örgütler ve ekonomik karşılıklı bağımlılık, devletler arasında güven oluşturarak çatışma ihtimalini azaltmaktadır. Keahane ve Nye (1977), ekonomik ilişkilerin yoğun olmasının devletleri yalnızca ticari açıdan değil, siyasi açıdan da birbirine bağımlı hale

getirdiğini savunmaktadır. Bu nedenle herhangi bir savaşın maliyeti yalnızca askeri kayıplarla sınırlı kalmamıştır. Ticaret, yatırım, üretim ve küresel tedarik zincirleri de ağır biçimde etkilenmektedir. Johan Galtung ise barışın yalnızca savaşın bulunmaması anlamına gelmediğini, adaletin, iş birliğinin ve yapısal istikrarın da barışın temel unsurları olduğunu ifade etmektedir. Ona göre kalıcı barış ancak çatışmaya neden olan yapısal sorunların azaltılmasıyla mümkün olabilir. Buna karşılık realist yaklaşım, uluslararası sistemde devletin nihai önceliğinin güvenlik olduğunu savunmaktadır. Kenneth Waltz’a merkezi bir otoritenin bulunmadığı uluslararası sistemde devletler, varlıklarını sürdürebilmek için kendi güçlerine güvenmek zorundadır. Bu nedenle ekonomik ilişkiler ne kadar gelişmiş olursa olsun, güvenlik kaygıları ortaya çıktığında devletler ekonomik çıkarlarından vazgeçebilmektedir. Benzer şekilde John Mearsheimer da büyük güçlerin yükselen rakiplerini dengelemeye çalışacağını ve rekabetin uluslararası sistemin doğal bir sonucu olduğunu ileri sürmektedir. Son yıllarda ABD’nin Çin’e yönelik teknoloji ihracatı kısıtlamaları ve yüksek gümrük tarifeleri de ekonomik rekabetin giderek güvenlik politikalarının bir parçası haline geldiğini göstermektedir (Waltz, 1979; Mearsheimer, 2001; USTR, 2018). Liberal ve realist yaklaşımlar birlikte değerlendirildiğinde, ticaret ile barış arasındaki ilişkinin tek boyutlu olmadığı görülmektedir. Liberal yaklaşım ekonomik karşılıklı bağımlılığın devletler arasındaki çatışma maliyetini artırarak iş birliğini teşvik ettiğini savunurken, realist yaklaşım ekonomik ilişkilerin güvenlik kaygıları ve güç mücadelesinden bağımsız tek başına kalıcı barışı garanti eden bir unsur değildir. Ancak devletler arasındaki ekonomik bağların güçlenmesi, çatışmaların maliyetini

artırarak barışın korunmasına belirli ölçüde katkı sağlayabilmektedir. Bu nedenle ticaret ile barış arasındaki ilişkinin ekonomik, siyasi ve güvenlik boyutları birlikte değerlendirilmelidir. Gülşen Aydın (2019), ABD'nin ticaret politikalarındaki değişimi hegemonik istikrar teorisi çerçevesinde inceleyerek, küresel ekonomik düzenin büyük ölçüde hegemon devletlerin tercihleri doğrultusunda şekillendiğini belirtmektedir. Benzer şekilde Şanlı ve Ateş (2020), ABD ile Çin arasında yaşanan ticaret savaşlarının yalnızca iki ülke arasındaki ekonomik rekabetten ibaret olmadığını; küresel ticaret hacmini, yatırım hareketlerini ve ekonomik büyümeyi de doğrudan etkilediğini ortaya koymaktadır. Bu gelişmeler, uluslararası kurumların önemli işlevler üstlenmesine rağmen büyük güçler arasındaki çıkar çatışmalarını tek başına ortadan kaldıramadığını göstermektedir. Bütün dünya ülkelerini kapsayan kalıcı bir barış düzeni teorik olarak mümkün görünse de mevcut uluslararası sistem dikkate alındığında bunun uygulanması oldukça güçtür. Uluslararası kuruluşlar, hukuk kuralları ve ekonomik iş birliği mekanizmaları çatışmaları azaltmada önemli katkılar sağlasa da devletlerin güvenlik kaygıları, ekonomik çıkarları ve jeopolitik rekabeti bu süreci sınırlamaktadır. Bu nedenle günümüzde uluslararası barış, mutlak bir durumdan ziyade devletlerin ortak kurallar çerçevesinde rekabetlerini yönetebildiği dinamik bir süreç olarak değerlendirilmektedir (Ateş, 2013; Galtung, 1969).

Ticaret Savaşları Nedir?

Küreselleşme sürecinin hız kazanmasıyla birlikte uluslararası ticaret, devletler arasındaki ekonomik ilişkilerin temel unsurlarından biri haline gelmiştir. Serbest ticaret anlayışı uzun yıllar boyunca ekonomik büyümeyi destekleyen ve ülkeler arasındaki karşılıklı bağımlılığı arttırarak barışa

katkı sağlayan bir mekanizma olarak değerlendirilmiştir. Ancak son yıllarda özellikle büyük ekonomiler arasındaki yaşanan korumacı politikalar, uluslararası ticaretin yalnızca ekonomik bir faaliyet olmadığını, aynı zamanda siyasi ve stratejik rekabetin önemli bir aracı haline geldiğini göstermektedir. Bu süreç, literatürde ticaret savaşları olarak adlandırılmaktadır. Şanlı ve Ateş (2020), ticaret savaşlarını devletlerin ekonomik üstünlük sağlamak amacıyla gümrük tarifeleri, ithalat kotaları, ihracat kısıtlamaları ve benzeri hacmini değil, küresel ekonomik istikrarı da etkilediğini belirtmektedir. Ticaret savaşlarının temel amacı, yerli üreticileri korumak, dış ticaret açığını azaltmak veya rakip ülkelerin ekonomik ve teknolojik gelişimini sınırlandırmaktır. Klasik korumacılık politikalarında bu uygulama çoğunlukla ekonomik gerekçelerle açıklanırken, günümüz ticaret savaşları ulusal güvenlik, teknoloji transferi ve stratejik sektörlerin korunması gibi gerekçelerle de yürütülmektedir. Özellikle Amerika Birleşik Devletleri'nin 2018 yılında yayımladığı Section 301 raporunda, Çin'in teknoloji transferi, fikri mülkiyet oluşturduğu belirtilmiştir. Bunun ardından yüz milyarlarca dolarlık Çin menşeli ürüne ek jeopolitik bir boyut taşıdığını da göstermektedir. Liberal yaklaşım, serbest ticaretin devletler arasında karşılıklı bağımlılık artırarak çatışma ihtimalini azaltacağını savunurken, realist yaklaşım ekonomik ilişkilerin devletlerin güç mücadelesinden bağımsız değerlendirilmeyeceği savunulmaktadır. Waltz (1979), uluslararası sistemde devletlerin temel önceliğinin güvenlik olduğunu belirtirken Mearsheimer (2001) büyük güçlerin yükselen rakiplerini ekonomik ve teknolojik araçlarla sınırlandırmaya çalışacağını ifade etmektedir. Bu bağlamda ABD ile Çin arasında yaşanan ticaret savaşı, yalnızca dış ticaret açığına ilişkin ekonomik bir anlaşmazlık değil, aynı zamanda küresel liderlik, teknolojik üstünlüğü ve jeopolitik

Küresel Ticaret Savaşları Barışı Tehdit Ediyor Mu?

güç mücadelesinin bir yansıması olarak değerlendirilmektedir. Gülşen Aydın (2019), ABD'nin son yıllarda serbest ticaret politikalarından uzaklaşarak daha korumacı bir ticaret anlayışına yönelmesini hegemonik sisteminin işleyişini doğrudan etkilediğini belirtmektedir. Benzer şekilde Ateş (2020), ABD ile Çin arasında başlayan ticaret savaşlarının küresel tedarik zincirlerini, uluslararası yatırım hareketlerini ve dünya ekonomik büyümesinin olumsuz etkilediğini ifade etmektedir. Dünya Ticaret Örgütü de son yıllarda artan korumacı önlemlerin küresel ticaret hacminde yavaşlamaya neden olduğunu ve ticaret belirsizliği artırdığını raporlarında ortaya koymaktadır. Sonuç olarak ticaret savaşları yalnızca gümrük vergilerinin artırılmasından ibaret ekonomik anlaşmazlıklar değildir. Günümüzde bu mücadeleler teknoloji transferleri, yarı iletken üretimi, yapay zeka, kritik mineraller ve veri güvenliği gibi stratejik alanları da kapsayan çok boyutlu bir rekabet sürecine dönüşmüştür. ABD'nin Çin'e yönelik ileri teknoloji ürünleri ve yarı iletken sektörüne ilişkin ihracat kısıtlamalarını ulusal güvenlik gerekçesiyle uygulamaya koyması, ticaret politikalarını ekonomik olduğu kadar stratejik amaçlarla da kullanılabildiğini göstermektedir (USTR, 2018). Benzer şekilde Dünya Ticaret Örgütü, son yıllarda artan ticaret kısıtlamalarının küresel ticaret sistemini daha belirsiz ve kırılgan hale getirdiğini vurgulamaktadır. (WTO, 2024).

Ticaret Savaşlarının Görünmeyen Boyutu

Ticaret savaşları denildiğinde akla çoğunlukla ülkelerin birbirlerine uyguladığı gümrük vergileri gelmektedir. Oysa günümüzde ekonomik rekabet, klasik korumacı politikaların çok ötesine geçmiş ve

teknoloji, enerji, kritik hammaddeler ile dijital altyapılar üzerinden yürütülen daha karmaşık bir yapıya dönüşmüştür. Bu nedenle son yıllarda uluslararası alanda özellikle yarı iletkenler üzerinden yaşanan rekabet, yeni nesil ticaret savaşlarının en önemli örneklerinden biri olarak gösterilmektedir. Yarı iletkenler, Akıllı telefonlardan otomobillere, savunma sanayisinden yapay zeka sistemlerine kadar pek çok teknolojinin temel bileşenidir. ABD yönetimi, özellikle gelişmiş yapay zeka uygulamalarında kullanılabilecek ileri düzey yarı iletkenlerin ve bunların üretiminde kullanılan ekipmanların Çin'e ihracatına çeşitli kısıtlamalar getirmiştir. ABD yönetimi bu politikaların gerekçesini yalnızca ekonomik rekabet değil, ulusal güvenlik ve ileri teknolojilerin askeri amaçlarla kullanılmasını önleme hedefiyle açıklamaktadır (USTR, 2018). Bu gelişmeler, ticaret savaşlarının artık yalnızca ithalat vergileriyle sınırlı olmadığını göstermektedir. Günümüzde devletler, ithalat kontrolleri, yatırım sınırları, teknoloji transferi kısıtlamaları ve kritik minerallere erişim politikaları gibi araçları da dış politika ve ekonomik rekabetin bir parçası olarak kullanmaktadır. (Karabulut & Oğuz, 2022). Dünya Ticaret Örgütü (WTO), son yıllarda artan ticaret kısıtlamalarının küresel ticaret sistemini daha belirsiz hale getirdiğini ve küresel tedarik zincirleri üzerinde önemli baskılar oluşturduğunu vurgulamaktadır. Benzer şekilde OECD de stratejik sektörde artan devlet müdahalelerinin uluslararası ticaret yapısını değiştirdiğine dikkat çekmektedir. ABD ile Çin arasında yaşanan yarı iletken rekabetin yalnızca bu iki ülkeyi etkilememektedir. Tayvan, Güney Kore, Japonya ve Hollanda gibi ülkelerde küresel çip üretiminde kritik konuma sahip oldukları için bu rekabetten doğrudan etkilenmektedir. Özellikle

Tayvan merkezli TSMC'nin dünya çapında gelişmiş çip üretimdeki lider konumu, yarı iletken sektörünü yalnızca ekonomik değil, jeopolitik açıdan da önemli bir unsur haline getirmiştir. Küresel üretim ağlarının birbirine sıkı şekilde bağlı olması nedeniyle bu alanda yaşanabilecek herhangi bir kriz, otomotivden sağlık sektörüne kadar birçok endüstriyi etkilemektedir. Bu gelişmeler, ABD ile Çin arasındaki rekabetin yalnızca iki ülke arasındaki ekonomik ilişkilerle sınırlı olmadığını, küresel ticaret sisteminin işleyişini doğrudan etkileyen stratejik bir müdahaleye dönüşmüştür. Gümrük tarifeleriyle başlayan süreç, zamanla yarı iletken teknolojileri, yapay zeka, kritik mineraller, yatırım denetimleri ve ihracat kontrolleri gibi birçok farklı alana yayılmıştır. Bu nedenle günümüzde ABD-Çin ticaret savaşı, klasik bir ticaret anlaşmazlığından ziyade ekonomik rekabet ile ulusal güvenlik politikalarının iç içe geçtiği çok boyutlu bir güç mücadelesi olarak değerlendirilmektedir (USTR, 2018; WTO, 2024; Karabulut & Oğuz, 2022). Türkçe literatüründe de ABD ile Çin arasında yaşanan ticaret savaşlarının yalnızca iki ülke arasındaki ekonomik rekabetten ibaret olmadığı, küresel ekonomik ve uluslararası ticaret sistemi üzerinde önemli etkiler doğurduğu vurgulanmaktadır. Şanlı ve Ateş (2020), Ticaret savaşlarının teknoloji, yatırım ve finans alanlarına da yayıldığını, bunun küresel ekonomik büyüme ve tedarik zincirleri üzerinde olumsuz sonuçlar doğurduğunu belirtmektedir. Gülşen Aydın (2019) ise ABD'nin ticaret politikalarındaki korumacı dönüşümü hegemonik istikrar teorisi çerçevesinde değerlendirerek, büyük güçlerin ekonomik araçları uluslararası sistemdeki üstünlüklerini korumak amacıyla kullandıklarını ifade etmektedir. Güder ve Çetin(2021) de hegemonik güç ile ekonomik istikrar arasındaki ilişkiye dikkat çekerek, küresel ekonomik sistemde güçlü bir liderliğin bulunmasının istikrar açısından önemli olduğunu ortaya koymaktadır.

ABD ile Çin arasında yaşanan yarı iletken ve teknoloji rekabeti, ticaret savaşlarının günümüzde yalnızca ekonomik sonuçlar doğurmadığını açıkça göstermektedir. Bu süreç devletler arasındaki karşılıklı güvenin zayıflamasına, küresel tedarik zincirlerinin kırılganlaşmasına ve ekonomik bloklaşma eğilimlerinin güçlenmesine neden olmaktadır. Dolayısıyla ticaret savaşları her zaman doğrudan silahlı bir çatışma yol açmasa da uluslararası barışı destekleyen ekonomik iş birliği ortamını zayıflatarak daha gergin ve öngörülemez bir küresel düzen oluşmasına katkı sağlamaktadır. Bu yönüyle ABD Çin ticaret savaşı, makalenin temel sorusu olan “Küresel ticaret savaşları barışı tehdit ediyor mu?” sorusunun günümüzdeki en somut örneğini oluşturmaktadır.

Sonuç

Küresel ticaret, tarih boyunca toplumların ekonomik gelişimini şekillendiren en önemli unsurlardan biri olmuş, zaman içerisinde yalnızca mal ve hizmet değişiminin ötesine geçerek uluslararası ilişkilerin temel dinamiklerinden biri haline gelmiştir. İpek Yolu'ndan başlayarak günümüzün küresel tedarik zincirlerine uzanan bu süreç, devletler arasındaki ekonomik etkileşimi artırırken aynı zamanda siyasi, teknolojik ve stratejik ilişkilerinde yeniden şekillenmesine neden olmuştur. Küreselleşmenin etkisiyle üretim süreçlerinin farklı ülkelere dağılması, sermaye hareketlerinin hızlanması ve uluslararası ticaret hacminin sürekli artması, devletler arasında daha önce görülmemiş ölçüde bir ekonomik karşılıklı bağımlılık oluşturmuştur. Ancak bu karşılıklı bağımlılık, uluslararası sistemde her zaman iş birliği ve istikrar anlamına gelmemektedir. Son yıllarda yaşanan gelişmeler, ekonomik ilişkilerin devletler arasındaki rekabeti tamamen ortadan kaldırmadığı gibi bu rekabetin yeni araçlar ve yöntemlerle devam

Küresel Ticaret Savaşları Barışı Tehdit Ediyor Mu?

ettiğini göstermektedir. Özellikle ekonomik ilişkilerin teknoloji, enerji, yarı iletkenler ve stratejik tedarik zincirleri gibi alanlarda iç içe geçmesi, ticaretin aynı zamanda devletlerin güvenlik ve güç politikalarının bir parçası haline geldiğini ortaya koymaktadır. Bu çalışma kapsamında küresel ticaret ile uluslararası barış arasındaki ilişki, tarihsel gelişim süreci, ekonomik değişimler ve devletler arasındaki güç dengesi dikkate alınarak incelenmiştir. Liberal yaklaşım, ekonomik karşılıklı bağımlılığın devletler arasında iş birliğini artırarak çatışma ihtimalini azaltabileceğini savunurken; realist yaklaşım, devletlerin güvenlik kaygılarının ve güç mücadelesinin ekonomik ilişkilerin önüne geçebileceğini ileri sürmektedir. Günümüzde yaşanan gelişmeler değerlendirildiğinde, her iki yaklaşımın da küresel ticaret ile barış arasındaki ilişkiyi açıklamada belirli ölçüde geçerliliğini koruduğu görülmektedir. Devletler ekonomik ilişkilerini sürdürmeye çalışırken aynı zamanda ulusal güvenliklerini ve stratejik üstünlüklerini korumaya yönelik politikalar geliştirmektedir. Özellikle ABD ile Çin arasında yaşanan ticaret ve teknoloji rekabeti, bu iki yaklaşımın günümüzde nasıl karşılık bulduğunu göstermesi açısından önemli bir örnek oluşturmaktadır. Gümrük tarifeleriyle başlayan süreç; yarı iletken teknolojileri, yapay zeka, kritik mineraller ve ihracat kontrolleri gibi stratejik alanlara yayılmış, ekonomik araçların ulusal güvenlik politikalarının ayrılmaz bir parçası haline geldiğini göstermiştir. Bu durum, büyük güçler arsındaki rekabetin yalnızca askeri kapasite üzerinden değil, ekonomik ve teknolojik üstünlük üzerinden de sürdürüldüğünü ortaya koymaktadır (Mearsheimer, 2001; Gilpin, 1981). Nitekim Chad P. Bown (2023), ABD-Çin ticaret savaşının klasik korumacı politikalardan farklı olarak küresel üretim

ağlarını ve uluslararası tedarik zincirleri doğrudan etkileyen çok boyutlu bir rekabet sürecine dönüştüğünü belirtmektedir. Benzer şekilde Dünya Ticaret Örgütü de son yıllarda artan ticaret kısıtlamalarının küresel ticaretin öngörülebilirliğini azalttığını ve uluslararası ekonomik istikrar üzerinde önemli riskler oluşturduğunu vurgulamaktadır (WTO, 2024). Bu çerçevede değerlendirildiğinde, ticaret savaşlarının doğrudan silahlı çatışmalara neden olduğunu söylemek mümkün değildir. Bununla birlikte ekonomik yaptırımların, teknoloji ambargolarının ve korumacı politikaların devletler arasındaki güven ortamını zayıflattığı, küresel tedarik zincirlerini kırılganlaştırdığı ve ekonomik kutuplaşmayı derinleştirdiği görülmektedir. Dolayısıyla ticaret savaşları, kısa vadede askeri bir savaşa dönüşme bile uzun vadede uluslararası barışı destekleyen ekonomik iş birliği mekanizmalarını zayıflatma potansiyeline sahiptir. Bu yönüyle küresel ticaret, bir yandan devletleri karşılıklı bağımlılık yoluyla çatışmadan uzaklaştırırken, diğer yandan stratejik sektörlerden yaşanan rekabet nedeniyle yeni gerilim alanları da üretmektedir. Sonuç olarak bu çalışma, küresel ticaret ile uluslararası barış arasındaki ilişkinin tek bir teorik yaklaşımla açıklanamayacağını göstermektedir. Liberal yaklaşımın vurguladığı ekonomik karşılıklı bağımlılık günümüzde hala barışı destekleyen önemli bir unsur olmayı sürdürmektedir. Ancak realist yaklaşımın öne çıkardığı güvenlik kaygıları ve güç mücadelesi de özellikle büyük güçler arasındaki rekabet bağlamında geçerliliğini korumaktadır. Bu nedenle araştırmanın temel sorusu olan “küresel ticaret savaşları barışı tehdit ediyor mu?” sorusuna verilebilecek en dengeli cevap ticaret savaşlarının tek başına silahlı çatışmaları kaçınılmaz hale

getirmediği, ancak uluslararası sistemde güvensizliği artırarak ekonomik iş birliğini zayıflattığı ve daha kırılgan bir küresel düzenin oluşmasına neden olduğu yönündedir.

Kaynakça

Ateş, D. (2009). Uluslararası ilişkiler disiplininin oluşumu: İdealizm/realizm tartışması ve disiplinin özerkliği. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 10(1), 11–25.

Ateş, D. (2013). Uluslararası politika ve Avrupamerkezci tarihyazımı. *İnsan & Toplum*, 3(6), 107–133.

Aydın, G. (2019). ABD ticaret politikasındaki değişim: Hegemonik istikrar teorisi açıklama kapasitesine sahip mi? *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 33(4), 1345–1366.

Çetiner, M., & Sever, E. (2019). Dünya ekonomisi ve Türkiye'nin yeri: Tarihsel süreç, ekonomik göstergeler ve geleceğe yönelik tahminler. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 24(2), 333–347.

Doyle, M. W. (1986). Liberalism and world politics. *American Political Science Review*, 80(4), 1151–1169.

Findlay, R., & O'Rourke, K. H. (2007). *Power and plenty: Trade, war, and the world economy in the second millennium*. Princeton University Press.

Galtung, J. (1969). Violence, peace, and peace research. *Journal of Peace Research*, 6(3), 167–191.

Gilpin, R. (1981). *War and change in world politics*. Cambridge University Press.

Haramboure, A., Lalanne, G., Schwellnus, C., & Guilhoto, J. (2023). *Vulnerabilities in the semiconductor supply chain*. OECD Publishing.

Hobsbawm, E. J. (1996). *The age of revolution: 1789–1848*. Vintage Books.

International Monetary Fund. (2026, April). *World economic outlook: Global economy in the shadow of war*.

Karabulut, B., & Oğuz, Ş. (2022). Ekonomi güvenliği ve ticaret savaşları bağlamında ABD-Çin rekabetinin analizi. *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*, 6(2), 323–357.

Keohane, R. O., & Nye, J. S. (1977). *Power and interdependence: World politics in transition*. Little, Brown.

Mearsheimer, J. J. (2001). *The tragedy of great power politics*. W. W. Norton.

OECD. (2025). *Mapping the semiconductor value chain: Working towards identifying dependencies and vulnerabilities*. OECD Publishing.

Şanlı, O., & Ateş, İ. (2020). ABD-Çin odaklı ticaret ve kur savaşlarının dünya ekonomisi üzerine etkileri. *Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(1), 75–101.

U.S. Trade Representative. (2018). *Findings of the investigation into China's acts, policies, and practices related to technology transfer, intellectual property, and innovation under Section 301 of the Trade Act of 1974*. U.S. Trade Representative.

Küresel Ticaret Savaşları Barışı Tehdit Ediyor Mu?

Uyanık, N., & Berk, F. M. (2016). Mekân-şehir ve medeniyet bağlamında Çatalhöyük. Çatalhöyük Uluslararası Turizm ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 1(1), 1 13.

Yurttançıkılmaz, Z. Ç., & Emsen, Ö. S. (2020). ABD ve Çin arasındaki ticaret savaşı: Rekabet gücü ve reel kur açısından bir değerlendirme. BAİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 20(4), 781–805.

Waltz, K. N. (1979). Theory of international politics. Addison-Wesley.

World Trade Organization. (2024). Global trade outlook and statistics: October 2024. World Trade Organization.

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER KARARLARI VE ÜÇLÜ MİSYON BAĞLAMINDA UNIFIL'İN ETKİNLİĞİ: BARIŞI KORUMAK NE ÖLÇÜDE GERÇEKLEŞTİ?

ÖZ

Bu çalışma, Birleşmiş Milletler Lübnan Geçici Barış Gücü'nün (UNIFIL) 1978'den 2026'ya uzanan 48 yıllık sahadaki varlığını, BM Güvenlik Konseyi'nin 425 (1978) ve 1701 (2006) sayılı kararlarında tanımlanan üç temel misyon -Lübnan'ın toprak bütünlüğüne saygı, İsrail birliklerinin çekilmesi ve Lübnan devlet otoritesinin tesisi- ekseninde değerlendirmektedir. Nitel doküman analizinin, BM, UNIFIL, insan hakları kuruluşları ve ikincil literatürden derlenen nicel verilerle (hava/kara ihlalleri, sivil zayıat, Lübnan Silahlı Kuvvetleri'nin (LAF) konuşlanma seviyesi) desteklendiği çalışma, UNIFIL'in BM Antlaşması'nın Bölüm 6 kapsamında, tarafların rızasına dayalı ve öz savunmayla sınırlı bir gözlemci misyonu olarak tasarlanmasının, kalıcı barışı tesis etme kapasitesini yapısal olarak sınırladığını öne sürmektedir. Bulgular, İsrail'in Güney Lübnan'da beş noktada askeri varlığını sürdürdüğünü, Kasım 2024 ateşkesinden bu yana 10.000'i aşkın hava/kara ihlalinin kayda geçtiğini ve LAF'ın bölgedeki konuşlanmasının ekonomik ve lojistik kısıtlarla sınırlı kaldığını ortaya koymaktadır. Buna karşın Üçlü Mekanizma, msket bombası/mayın temizliği ve insani yardım faaliyetleri UNIFIL'in kısmi başarıları arasında değerlendirilmektedir. UNIFIL'in mandatasının Aralık 2026'da sona erecek olması nedeniyle güncellik taşıyan çalışma, barış gücü misyonlarında görülen yetki-kapasite açığına ilişkin kuramsal tartışmaya da katkı sunmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: UNIFIL, Birleşmiş Milletler Barış Gücü, Mavi Hat, BMGK 425 sayılı kararı, BMGK 1701 sayılı Kararı, Hizbullah, Lübnan Silahlı Kuvvetleri (LAF)

**UNIFIL'S EFFECTIVENESS IN THE CONTEXT
OF UNITED NATIONS RESOLUTIONS AND THE
TRILATERAL MISSION:
TO WHAT EXTENT HAS PEACEKEEPING BEEN
ACHIEVED?**

ABSTRACT

This study evaluates the 48-year presence of the United Nations Interim Force in Lebanon (UNIFIL) on the ground from 1978 to 2026, within the framework of three core missions defined in UN Security Council Resolutions 425 (1978) and 1701 (2006): respect for Lebanon's territorial integrity, withdrawal of Israeli forces, and establishment of Lebanese state authority. Integrating qualitative document analysis with quantitative data—such as air/land violations,

civilian casualties, and the deployment level of the Lebanese Armed Forces (LAF)—compiled from the UN, UNIFIL, human rights organizations, and secondary literature, the study posits that UNIFIL's design as a consent-based observer mission with force limited to self-defense under Chapter VI of the UN Charter structurally restricts its capacity to establish lasting peace. Findings reveal that Israel maintains a military presence at five points in Southern Lebanon, over 10,000 air and land violations have been recorded since the November 2024 ceasefire, and LAF's deployment in the region remains constrained by economic and logistical limitations. On the other hand, the Tripartite Mechanism, cluster bomb/mine clearing operations, and humanitarian aid efforts are evaluated among UNIFIL's partial successes. Possessing immediate relevance due to UNIFIL's mandate expiring in December 2026, this study also aims to contribute to the theoretical debate regarding the authority-capacity gap in peacekeeping missions.

Keywords: UNIFIL, UN Peacekeeping, Blue Line, UNSC Resolution 425, UNSC Resolution 1701, Hezbollah, Lebanese Armed Forces (LAF)

Birleşmiş Milletler Kararları ve Üçlü Misyon Bağlamında UNIFIL'in Etkinliği: Barışı Korumak Ne Ölçüde Gerçekleşti?

Giriş

Birleşmiş Milletler, 2. Dünya Savaşı'nın ardından yaşanan trajedinin tekrar etmemesi umuduyla 1945 yılında kurulmuş, kendi tüzüğü ve organizasyonel yapısı olan, 193 üye ülkenin ortak amaçta bulunduğu köklü bir kurumdur (UN Peacekeeping, 2024). Dünya barışı ve güvenliği vizyonu ile hareket eden BM ve karar yapıcılar, çatışma durumunun bulunduğu ya da bulunacağı bölgelerin taraf ülkelerini diplomatik yollarla anlaşmaya teşvik eder. Uzlaşmayan devletler çatışma çıkarır ve bu durum binlerce insanın ve çocuğun hayatını tehlikeye atmakla kalmaz, uluslararası barışın sağlanmasında da ciddi bir engel teşkil eder. BM, tam da bu alanda sivil kayıpları önlemek ve barış ortamının sağlanmasında etkili olmak için 125'i aşkın üye ülkeden, kuruluşundan bu yana toplamda iki milyondan fazla görev yapmış personeliyle Birleşmiş Milletler Barış Gücü'nü (UN Peacekeeping Force) oluşturur (UN Peacekeeping, t.y.). BM Güvenlik Konseyi'nin yetkilendirmesiyle, BM kurulduktan üç yıl sonra (1948) çalışmalarına başlayan BM Barış Gücü; Orta Doğu, Asya, Balkanlar ve Afrika gibi sıcak çatışmaların yoğun olduğu bölgelerde kalıcı barışı sağlamak üzere üye ülkelerden gelen askeri, savunma sanayi araçları ve insani yardımlarla, gözlemci veya bir "barış gücü" niteliğinde UNFICYP (United Nations Peacekeeping Force in Cyprus), UNIFIL (United Nations Interim Force in Lebanon), UNMIS (United Nations Mission in Sudan) gibi çeşitli isimlerde çalışmalarını yürütür (United Nations Peacekeeping, t.y.). Bu barış güçlerinden biri olan UNIFIL, dünyanın en gerilimli jeopolitik bölgelerinden birinde yer almasıyla BM'nin barışı sağlama kapasitesini test eden kritik bir vakadır. UNIFIL'in performansını

değerlendirmek, uluslararası barış gücü misyonlarının yerel siyasi dinamikler, devlet dışı aktörler ve devlet egemenliği sınırları karşısında aksiyon alabilme imkân ve kısıtlılıklarını ortaya koyar. İlk olarak 1978 yılında 425 sayılı BM kararıyla kurulan UNIFIL'in mandatası, daha sonra 2006'da yayınlanan 1701 sayılı BM kararıyla genişletilmiştir. 2025 yılında yayınlanan 2790 sayılı son uzatma kararıyla 2026 yılının sonunda tamamen bitecek olan UNIFIL mandatası, literatürde sahada bulunduğu 48 yılda ne ölçüde başarılı olduğu tartışılan bir konu olmuştur. Bu doğrultuda bu araştırma şu soruyu sormaktadır: UNIFIL, 1978'den günümüze kadar olan süreçte BM Güvenlik Konseyi kararları doğrultusunda Mavi Hat üzerinde barışı koruma işlevini ve kuruluş amaçlarını ne ölçüde gerçekleştirebilmiştir? Bu makale, 425 numaralı kararla UNIFIL'in misyonları arasında sayılan Lübnan'ın toprak bütünlüğünün korunmasını sahadaki yıllık hava/kara sınır ihlalleri ve sivil zayıat verileri üzerinden; İsrail birliklerinin çekilmesi ve devlet otoritesinin tesisini ise İsrail askerlerinin bölgedeki varlığının ne ölçüde sona erdiği, Lübnan Silahlı Kuvvetleri'nin (LAF) Güney Lübnan'daki konuşlanma seviyesi ve devlet dışı aktörlerin bölgedeki hareket alanı verileri üzerinden nitel ve nicel yorumlarla değerlendirmektedir. Ayrıca literatürde UNIFIL'in neden bölgede kalıcı barışı sağlayamadığına yönelik yapılan eleştirilere de bu çalışmada yer verilmiştir.

Tarihsel Arka Plan: UNIFIL'in Kurumsal Doğuşu ve UNIFIL 1'den UNIFIL 2'ye Geçiş

Kuruluş: 1978 ve Öncesi Bağlam - UNIFIL 1

İsrail, Lübnan İç Savaşı sonrası 1976'da "sınır güvenliği" sağlamak adı altında kuzeyde bir milis güç oluşturmayı hedefledi. Bu milis güç için Lübnan İç Savaşı'nda İsrail'in Güney Lübnan'da iş birliği yaptığı yerel Hristiyan milis gruplar örgütlendirildi. Güney Lübnan Ordusu (SLA - South Lebanon Army) olarak isimlendirilen bu vekil güç üzerinden sağlanmaya çalışılan sınır güvenliği (Makdisi, 2014), Lübnan hükümetinin otoritesini hiçe saymıştır. 11 Mart 1978'de İsrail'e bir saldırı düzenlenmiş ve bu saldırıyı Filistin Kurtuluş Örgütü (FKO) üstlenmiştir. Lübnan topraklarında bulunan FKO güçleri İsrail kuvvetleriyle karşı karşıya gelmiş; bu saldırıdan birkaç gün sonra da İsrail güçleri Güney Lübnan'ın "Sur" (Tyre) şehri dışındaki neredeyse her toprağını işgal etmiştir (UNIFIL, 2026a). 1978'de Birleşmiş Milletler barışı sağlama vizyonu ile bölgeye geldiğinde ilk karşılaştığı sorunlardan biri de güvenliği sağlamak üzere oluşturulan devlet dışı aktörlerin varlığıdır. Bu durum, Orta Doğu'da aktif bir şekilde gerilla tekniklerini uygulayan ve İsrail'le de birçok kez karşı karşıya gelen, Mavi Hat boyunca da varlığını sürdüren Hizbullah güçlerinin varlığıyla birlikte, UNIFIL'in bölgede konuşlandırılma gereksinimini haklı çıkarmıştır.

BM Güvenlik Konseyi Kararları ve UNIFIL'in Doğuşu ve Yapısı

BM Güvenlik Konseyi, 425 ve 426 sayılı kararlarla 1978 yılının bahar aylarında Birleşmiş Milletler Geçici Lübnan Barış Gücü'nün derhal kurulmasına karar vermiştir. Karar 425'te Orta Doğu'da kalıcı barışı sağlamak amacıyla UNIFIL'in üç misyonu belirtilmiştir. Bunlar: Lübnan topraklarının bütünlüğüne ve egemenliğine saygı duyulması, Lübnan toprakları üzerindeki İsrail askeri operasyonlarının derhal durdurulması, Güney Lübnan'da kurulan barış gücünün İsrail

kuvvetlerinin geri çekildiğini doğrulaması ve Lübnan hükümetinin kendi bağımsız otoritesini sağlamasında yardımcı olunması (BM Güvenlik Konseyi, 1978a; 1978b). Lübnan için bu kararlar devlet egemenliğinin ve otoritesinin sağlanmasında önemli bir basamak teşkil ederken, İsrail bu kararlara tepki göstermiştir. Bu tepkinin arkasında, FKO ve Hizbullah gibi dünya kamuoyunca "terörist" olarak nitelendirilen kuvvetlerin Güney Lübnan'da yoğun olarak bulunduğu ve onların bu topraklardan çıkarılmasını öngören bir maddenin BM kararlarında yer almadığı yatar. Bu yüzden İsrail, BM 425 numaralı kararını yetersiz bulmuştur. İsrail'in yaptığı açıklamalara göre, bölgenin güvenliğini sağlamak temel görevleridir ve UNIFIL'den FKO'yu etkisiz hale getirmesi ile kendi belirlediği güvenlik bölgesine göre yapılan faaliyetlerin belirlenmesi ve bu bölgenin korunması istenmiştir (Makdisi, 2011). BM üye devletlerinden gelen askeri, sosyal ve ekonomik yardımlarla oluşturulan bu geçici barış gücü, 427 numaralı BM kararıyla, Güvenlik Konseyi isteği doğrultusunda asker sayısını yaklaşık 2.000 kadar artırarak 6.000'e çıkarmıştır (BM Güvenlik Konseyi, 1978c). Görev süresinin bu yılın sonunda biteceği öngörülen UNIFIL'in, 1 Temmuz 2026 itibarıyla güncel olarak görev yapan asker sayısı 7.448'dir (UNIFIL, 2026b). 47 farklı üye ülkeden görevlendirilen askerlere göre en fazla katkıda bulunan ülkeler sırasıyla Endonezya, İtalya ve İspanya'dır; Türkiye de UNIFIL'e Deniz Görev Gücü kapsamında gönderdiği bir adet gemiyle katkı sağlamaktadır (UNIFIL, 2026b). Bu kararda bir kez daha İsrail hükümetinin askeri kuvvetlerini bir an önce Lübnan topraklarından çekmesi vurgulanmıştır.

Mavi Hat ve UNIFIL 1'den 2'ye Giden Yol

Güney Lübnan'da yaşanan yoğun çatışmanın ardından Haziran 1982'de İsrail bölgeyi tekrar

Birleşmiş Milletler Kararları ve Üçlü Misyon Bağlamında UNIFIL'in Etkinliği: Barışı Korumak Ne Ölçüde Gerçekleşti?

olarak görmüş; ancak İsrail ile gerçekten uyulabilir ve kapsamlı bir ateşkes yapılmadığı sürece bölgede yalnızca sınırı gözetten bir askeri gücün yeterli olamayacağını da vurgulamıştır. Bölgede güvenliğin ve otoritenin sağlanmaması hâlinde daha çok çatışma ve sivil kaybın yaşanacağı da belirtilmiştir (UNIFIL, 2026a). 2000-2005 arası dönem, Mavi Hat'ın kuruluşundan bu yana en sakin dönemi gibi görünse de, aslında arka planda hem İsrail hem de Hizbullah büyük bir çatışmanın hazırlıklarını yapıyordu. Askeri açıdan yeni silahlar toplayarak ve stratejiler planlayarak âdeta savaşa hazırlanan Hizbullah'ın İsrail'i süregelen çatışmalarla yıpratması, 2000 yılında İsrail'in tek taraflı olarak çekilmesine yol açmıştır. Dolayısıyla İsrail, tekrar böyle bir durumun yaşanmasını istemediği için çeşitli önlemler almaya başlamıştır (Makdisi, 2014, s. 35). BMGK'nın 425 ve 426 numaralı kararlarıyla 1978 yılında, İsrail'in Litani Harekâtı sonrası kurulan UNIFIL, barışı sağlama gücü olarak kurulmuştur ve literatürde "UNIFIL 1" dönemini kapsar. 2006 yılının Temmuz ayında İsrail ve Hizbullah arasında yaşanan 33 Gün Savaşı sonrasında UNIFIL 1'in etki alanı ve kapsayıcılığı tartışılmış, yetersiz olduğu sonucuna varılarak kapsama alanı genişletilmiştir. 2006 sonrasını ve günümüzü kapsayan bu genişletilmiş yapı, literatürde "UNIFIL 2" olarak geçer ve sivilleri korumada ve barışı sağlamada daha etkili olmak amacıyla 2006 yılında çıkan 1701 numaralı kararla varlığını sürdürmektedir. UNIFIL'in ilk dönemindeki henüz sağlanamayan amaçları gerçekleştirmenin yanı sıra, sivilleri korumaya yönelik daha kapsayıcı adımlar atılmış, birliklerin sayısı artırılmıştır. Ayrıca BM tarihinde ilk kez bir Deniz Görev Gücü (Maritime Task Force - MTF) kurulmuştur. Bu deniz gücü, Lübnan limanlarına yaklaşan yasa dışı silahların bölgeye

girmesini ve kaçakçılığı engellemek için kurulmuş olup Türkiye de bu güce bir gemi göndermiştir.

Yakın Tarih Bölgenin Durumu

2023-2024 yılları arasında Mavi Hat tekrar yoğun çatışmalara maruz kalmıştır. Hamas'ın İsrail'e karşı gerçekleştirdiği 7 Ekim saldırılarından sonra başlayan ve devam eden Gazze Savaşı'na Hizbullah, İsrail'in kuzeyine roket saldırılarıyla destek vermek istemiştir. Bu saldırılara karşılık İsrail, Güney Lübnan'ı ve Beyrut'u bombalamıştır. 2024 sonbaharında büyüyen çatışmalar tam kapsamlı bir savaşa dönüşmüş, İsrail'in kara harekâtıyla sonuçlanmıştır (Al Jazeera Staff, 2024). 27 Kasım 2024'te yapılan ateşkese göre Hizbullah, birliklerini Litani Nehri'nin 30 km kuzeyine (Mavi Hat'ın gerisine) çekecek; İsrail de askerlerini kademeli olarak Lübnan topraklarından çekecekti. Daha önce yapılan birçok ateşkes/anlaşma gibi, bu anlaşma da 2025 yılı boyunca yaşanan çatışmalarla defalarca ihlal edilmiştir (Dursun ve Hanedar, 2024; UNIFIL, 2025). Son olarak, güncel olarak içinde bulunulan İran-ABD ve İsrail Savaşı'nın etkileri, Orta Doğu'nun iç içe geçmiş jeopolitik doğası nedeniyle Lübnan'a da sıçramıştır. İsrail'in 2 Mart 2026'da başlattığı ve giderek yoğunlaşan kara harekâtı, 2026'nın ilk yarısında hâlâ etkisini sürdüren çatışmaları beraberinde getirmiş; bölgede yıllardır sağlanamayan barışın ne zaman tesis edileceği konusunu bir kez daha belirsizliğe sürüklemiştir. 16 Nisan 2026'da resmî olarak yeni bir ateşkes ilan edilmiş, fakat İsrail bölgede saldırılarına ve nokta işgallerine devam etmektedir (Al Jazeera, 2026). Lübnan Sağlık Bakanlığı'nın resmi verilerine göre, son çatışma dalgasında Nisan 2026 itibarıyla binlerce sivil kayıp verilmiştir.

UNIFIL Etkinliğinin Değerlendirilmesi

425 numaralı BM kararında açıklanan Lübnan'ın egemenliği ve toprak bütünlüğüne saygı duyulması kapsamında sahadaki kara/hava sınır ihlalleri ve sivil zayıat rakamları gösterilecektir. Diğer ölçülecek unsur ise İsrail'in birliklerini ne ölçüde Lübnan topraklarından çektiği alanların kilometrekare cinsinden ifadesi ile devlet otoritesinin ne ölçüde sağlandığıdır; bu, Lübnan Silahlı Kuvvetleri'nin (LAF) Güney Lübnan'daki konuşlanma seviyesi ve devlet dışı aktörlerin bölgedeki hareket alanına ilişkin veriler üzerinden nitel ve nicel kriterlerle değerlendirilecektir.

Literatürde UNIFIL'in Başarısız Olma Nedenleri

UNIFIL'in kurulmasından bu yana 48 yıl geçmiştir ve sürekli bir barış ortamı sağlanamamış; Birleşmiş Milletler bu barış gücünün misyonlarını tam olarak yerine getirmekte başarılı olamamıştır. Literatürde bu başarısızlığın arkasında birçok nedenin yattığı ortaya konmuştur. Bunlardan biri "UNIFIL'in Görev Tanımı"dır. UNIFIL'in Mavi Hat üzerinde kalıcı barışı tesis edememesinin ve tırmanışları engelleyememesinin teorik ve hukuki zemini, BM Antlaşması'nın Bölüm 6 (Chapter 6) ve Bölüm 7 (Chapter 7) arasındaki kavramsal ayrıma dayanmaktadır. UNIFIL I (1978), tarafların rızasını arayan ve gücü yalnızca öz savunmayla sınırlayan tipik bir Bölüm 6 misyonu olarak tasarlanmıştır. 2006 yılında çıkarılan 1701 sayılı kararla UNIFIL II'nin yükümlülükleri genişletilmiş ve sivilleri koruma imkânı verilmiş; fakat misyona açık bir Bölüm 7 (zorlayıcı askeri güç kullanımı) yetkisi tanınmamıştır. Hizbullah'ı silahsızlandırma ve sınır hattındaki askeri varlığı kaldırma sorumluluğu Lübnan Silahlı Kuvvetleri'ne (LAF) bırakılmış; UNIFIL ise yalnızca destekleyici bir güç olarak

konumlandırılmıştır. BMGK'nın UNIFIL'e tarafları zorlayıcı yaptırım ve aktif müdahale yetkisi vermemiş olması, barış gücünün İsrail'in sınır ihlalleri ve Hizbullah'ın devlet dışı askeri yapılanması karşısında caydırıcı bir aktör olmasını hukuken ve operasyonel olarak engellemiştir (Makdisi, 2011; Diehl, 2008). BM Güvenlik Konseyi'nin 1701 numaralı kararına ilişkin özel yayımlanan 6 numaralı araştırma raporuna göre, UNIFIL yıllarca Hizbullah ve IDF arasındaki çatışmalara engel olamamış, yalnızca "gözlemleme" göreviyle bölgede bulunmuştur. Ayrıca Hizbullah'ın Lübnan'ın güneyindeki silahlanmasına karşı bir maddenin de yer almaması çatışmaları körüklemiş ve UNIFIL'e "gözlemlemek"ten başka bir çare bırakmamıştır (Security Council Report, 2006). Yani UNIFIL'in başarısızlığı, baştan beri tasarlanan yapısında yatmaktadır, uygulama alanında değil. "Tarafların rızası" maddesi de bölgede barışın sağlanamamasında başka bir etkidir. Birleşmiş Milletler'in ve Lübnan'ın, Hizbullah'ın ülkenin güneyinde faaliyetlerini sürdürmesine ilişkin siyasi iradede yoksun olması; tarafların da yapılan ateşkeslere yönelik ihlaller gerçekleştirmesi, bölgede istikrarın sağlanmasında ciddi bir sorun teşkil etmiştir (Orion, 2025). Örnek olarak, Güvenlik Konseyi'nin 18 Ağustos 2006'da yayımladığı, 1701 sayılı kararın uygulanmasına ilişkin raporda, ateşkes öncesinde Hizbullah roket saldırılarında bulunurken, ateşkes sonrasında da İsrail ile çatışmaya girmiştir; ayrıca UNIFIL mevkesine de bir roket isabet etmiştir. İsrail ise ateşkes öncesinde yoğun bombardıman ve hava saldırıları gerçekleştirmiş, ateşkes sonrasında ise Hizbullah ile çatışmaya girmiş, tankla bir köye ateş açmış ve Lübnan hava sahasını ihlal etmiştir. BM barış gücü mevzilerine, UNIFIL karargâhına ve çevresine hava saldırıları ve top mermileriyle yoğun saldırılar gerçekleştirilmiştir. İsrail'in gerçekleştirmiş olduğu bu saldırılar, aynı zamanda 425 numaralı kararda açıklanan Lübnan'ın egemenliğine yönelik

Birleşmiş Milletler Kararları ve Üçlü Misyon Bağlamında UNIFIL'in Etkinliği: Barışı Korumak Ne Ölçüde Gerçekleşti?

saygının henüz sağlanamadığını göstermektedir. Lübnan'ın toprak bütünlüğüne aykırı başka bir ihlal de İsrail'in güney bölgede konuşlandığı birliklerdir. İsrail'in Mayıs 2000'de "Güvenlik Bölgesi" olarak tanımladığı yaklaşık 850-900 km²'lik alandan çekilmesi BM tarafından doğrulanmış, ancak Şeba Çiftlikleri ve Ghajar bölgesindeki belirsizlik egemenlik krizinin sürmesine yol açmıştır (UN Doc. S/2000/460). Eylül 2025 itibarıyla İsrail, Güney Lübnan'da beş noktada askeri konuşlanmasını sürdürüyordu. Bu noktalar İsrail ordusu tarafından, yükseklikleri ve sınıra yakınlıkları nedeniyle anormal aktiviteleri gözetleme kolaylığı sağladığı gerekçesiyle seçilmişti (EUAA, 2025). İsrail kontrolündeki bu beş nokta, 425 numaralı kararın öngördüğü İsrail'in tam çekilmesinin hâlâ sağlanamadığını, aksine bölgede yerleşmiş bir gücün varlığını ve çatışmaların devam edeceğini göstermektedir. Ayrıca UNIFIL, Kasım 2024-2025 arasında, 2024'te yapılan İsrail-Hizbullah ateşkesinden bu yana Lübnan topraklarında 10.000'den fazla hava ve kara ihlali kaydettiğini açıklamıştır; bunun içinde 7.500'den fazla hava ihlali ve Mavi Hat'ın kuzeyinde yaklaşık 2.500 kara ihlali yer almaktadır (Middle East Monitor, 2025). 2018 yılında Lübnan'ın BM temsilcisi, Güvenlik Konseyi'nde İsrail'in 1701 sayılı kararı kara, deniz ve havadan günlük olarak ihlal ettiğini belirterek bunun yıllık yaklaşık 1.800 olaya denk geldiğini ifade etmişti (United Nations, 2018). Bu iki dönemi karşılaştırdığımızda, 2024-2025 yılları arasındaki aylık kara/hava ihlali sayısının 2018 yılına kıyasla çok daha fazla olduğunu, bu durumun da UNIFIL'in caydırıcılık kapasitesinin yıldıran yıla zayıfladığını gösterdiğini söyleyebiliriz. Lübnan'ın egemenliğini sağlamadaki unsurlardan biri de askeri ordusunun bölgede sürekli bulunarak sınırlarının

güvenliğini kalıcı olarak korumasıdır. Bu noktada, 2006 Savaşı'nın ardından yayınlanan 1701 sayılı kararda, Litani Nehri'nin güneyi ile Mavi Hat arasındaki bölgeye 15.000 Lübnan Silahlı Kuvvetleri askerinin konuşlandırılması maddesi yer almıştır (UN Security Council, 2006). 1701 sayılı karar sonrası Güney Lübnan'da konuşlanan LAF birliklerinin sayısı, lojistik ve altyapısal eksiklikler nedeniyle başlangıçta 4.000 ile 8.000 asker arasında kalmış (Nerguizian, 2015); 2019 sonrasında derinleşen Lübnan ekonomik krizi ise askeri bütçeyi ve yakıt tedarikini kısıtlayarak ordunun bölgedeki operational etkinliğini daha da zayıflatmıştır (Nerguizian, 2021). Nitekim BM'nin kendi açıklamaları da UNIFIL'in misyonunu tam olarak yerine getiremediğini ortaya koymaktadır: UNIFIL, çatışmayı azaltmak ve bölgedeki sivilleri korumak için "elinden gelenin en iyisini" yapmakla yetinmek zorunda kalmıştır (UNIFIL, t.y.). Bu durumun en somut örneği, Nisan 1996'da yaşanan Kana katliamıdır; İsrail ateşi sonucu 120'den fazla Lübnanlı sivil hayatını kaybetmiş, yaklaşık 500 kişi yaralanmıştır (Makdisi, 2011; UNIFIL, 2026a). 2006 savaşı sırasında ise Human Rights Watch'un belgelediğine göre, 34 günlük çatışmada toplam 1.109 kişi (büyük çoğunluğu sivil) hayatını kaybetmiş; HRW'nin derinlemesine incelediği 94 saldırı olayında ise 510 sivil ve 51 Hizbullah savaşçısının ölümü belgelenmiştir (HRW, 2007). Aynı dönemde UNIFIL'in kendi mevzileri de sistematik olarak hedef alınmıştır; örneğin 16 Temmuz 2006'da tek bir günde İsrail, on yeti ateşlemeyi BM gözlem merkezlerine yöneltmiş, bunlardan ikisi doğrudan isabet etmiştir (HRW, 2006).

UNIFIL'in Başarılı Sayılabilecek Tarafları

UNIFIL, kurulduğundan bu yana yayınladığı iki ana karar olan 425 ve 1701 numaralı kararlar doğrultusunda kalıcı barışı sağlamada başarısız olmuş olsa da, tamamen etkisiz olduğunu söylemek yanlış olacaktır. Barış gücünün başarılı sayılabilecek bazı aksiyonları olmuştur. Barış gücünün en önemli diplomatik başarılarından biri, İsrail ve Lübnan ordularının üst düzey yetkililerini Nakura'daki BM Karargâhı'nda aynı masada oturmasını sağlayan "Üçlü Mekanizma" sistemini kurmuş olmasıdır. Bu mekanizmayla sınır etrafındaki küçük krizlerin çatışmaya dönüşmesi engellenerek gerilim azaltılmıştır (UNIFIL, 2020). Güney Lübnan'da 2006 öncesinde neredeyse askeri varlığı bulunmayan Lübnan Silahlı Kuvvetleri, 1701 sayılı BM kararıyla yıllar sonra Mavi Hat boyunca birliklerini konuşlandırmıştır. Birliklerin yerleşmesinde operasyonel ve lojistik destek sağlayan UNIFIL, amacını tam olarak gerçekleştiremese de Lübnan toprak bütünlüğünün sağlanmasına kısmi olarak katkı sunmuştur (Makdisi, 2011). En somut sayılabilecek başarılarından biri de Güney Lübnan'da İsrail'in yerleştirdiği milyonlarca misket bombasının UNIFIL tarafından görevlendirilen birlikler tarafından temizlenmesi ve etkisiz hale getirilmesidir. Bu sayede bir çok tarım alanı yok olmaktan kurtulmuş ve sivillerin yaşamları tehlike altından çıkarılmıştır (UNMAS, 2018). Son olarak, UNIFIL yalnızca askeri olarak bölgeye destek vermemiş, özellikle UNIFIL 2 döneminde genişletilen mandatası kapsamında sivil topluma yönelik insani yardımlarını artırmıştır. Birleşmiş Milletler'in Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları (SKA/SDG) Programı kapsamında yürütülen faaliyetler; Lübnan'da yaşanan çatışmalardan olumsuz etkilenen, evlerinden edilen, düzgün bir sağlık, yemek, barınma ve eğitim hizmetinden mahrum bırakılan sivillerin hayatlarını sürdürmelerine katkı sağlamıştır (United Nations

Lebanon, 2026).

Sonuç

Bu çalışma, Birleşmiş Milletler Lübnan Geçici Barış Gücü'nün tarihsel arka planını ve BMGK kararları doğrultusunda Güney Lübnan'da ne ölçüde başarılı olduğunu ortaya koymuştur. Kuruluşundan bu yana kalıcı barışı sağlamada başarısız olduğunu; yapılan kara ve hava sahası ihlallerinden, Lübnan hükümetinin otoritesinin hâlâ tam olarak sağlanamadığından, İsrail askerlerinin bölgeden kalıcı olarak çekilmediğinden ve Lübnan Silahlı Kuvvetleri'nin bölgede sınırlı bir şekilde konuşlandığından anlayabiliriz. Ancak bu başarısızlıkların özünde, Birleşmiş Milletler'in UNIFIL'e Bölüm 7 kapsamında askeri güç kullanımı yetkisi tanımamış olması yatmaktadır. Bölüm 6'ya göre şekillenen UNIFIL, tarafların rızasına göre hareket ettiği için yalnızca bir gözlemci rolünde sahada çalışmalarını yürütmek zorunda kalmıştır. Bu durum da yıllarca süren çatışmalar sonucunda binlerce sivilin hayatını kaybetmesine ve insanların yerlerinden edilmesine neden olmuştur. Buna karşın UNIFIL'in başarılı sayılabilecek aksiyonları da olmuştur: "Üçlü Mekanizma" sayesinde taraflar arasındaki diplomatik diyalog geliştirilerek sürekli bir savaş hâli engellenmiştir; Lübnan Silahlı Kuvvetleri'nin Güney Lübnan'daki varlığı pekiştirilmiş, vaat edilen Lübnan toprak bütünlüğü kısmi olarak sağlanmıştır; görevlendirilen birlikler bölgede yer alan bombaları temizleyerek binlerce insanın hayatını ve tarımsal arazileri kurtarmıştır; son olarak BM üye ülkelerinin yaptığı insani yardımlar, binlerce insanın, çocuğun ve kadının hayatlarını daha kolay sürdürebilmesinde aracı olmuştur. Bu bilgiler doğrultusunda UNIFIL'in tamamen başarısız olduğunu söylemek yanlış olacaktır. Sonuç olarak, hukuki çerçevenin izin

Birleşmiş Milletler Kararları ve Üçlü Misyon Bağlamında UNIFIL'in Etkinliği: Barışı Korumak Ne Ölçüde Gerçekleşti?

verdiği kadar aksiyon alınabilmiş, kısıtlı görev tanımı nedeniyle bölgede kalıcı barış sağlanamamıştır. UNIFIL'in görev süresinin bitmesine az kaldığı bu dönemde, tarafların barışı sağlamadaki isteksizliği durumu daha da çıkmaza sokmakta ve Güney Lübnan'ın geleceğinin ne olacağı sorusunu gündemde tutmaktadır.

Kaynakça

Al Jazeera Staff. (2024, 8 Ekim). Timeline: A year of Israel's escalating attacks on Lebanon. Al Jazeera. <https://www.aljazeera.com/>

Al Jazeera. (2026, 24 Nisan). Israel continues attacks on Lebanon despite extension of ceasefire. Al Jazeera. <https://www.aljazeera.com/news/2026/4/24/israel-continues-attacks-on-lebanon-despite-extension-of-ceasefire>

BM Güvenlik Konseyi. (1978a). Resolution 425 (1978) [S/RES/425]. United Nations Security Council. <https://digitallibrary.un.org/record/71622>

BM Güvenlik Konseyi. (1978b). Resolution 426 (1978) [S/RES/426]. United Nations Security Council.

BM Güvenlik Konseyi. (1978c). Resolution 427 (1978) [S/RES/427]. United Nations Security Council.

BM Güvenlik Konseyi. (2006). Resolution 1701 (2006) [S/RES/1701]. United Nations Security Council. <https://unscr.com/en/resolutions/1701/>

Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri. (2000a, 22 Mayıs). Report of the Secretary-General on the implementation of Security Council resolutions 425 (1978) and 426 (1978) [S/2000/460]. United Nations.

Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri. (2000b, 16 Haziran). Report of the Secretary-General on the implementation of Security Council resolutions 425 (1978) and 426 (1978) [S/2000/590]. United Nations. <https://digitallibrary.un.org/record/416349>

Diehl, P. F. (2008). Peace operations. Polity Press.

Dursun, D. ve Hanedar, A. (2024). İsrail-Hizbullah ateşkesi ve Güney Lübnan'da istikrar arayışı.

EUAA - European Union Agency for Asylum. (2025). Lebanon country focus: Areas controlled by different actors (Bölüm <https://www.euaa.europa.eu/lebanon-country-focus/63-areas-controlled-different-actors>)

HRW - Human Rights Watch. (2006, 2 Ağustos). Fatal strikes: Israel's indiscriminate attacks against civilians in Lebanon. <https://www.hrw.org/report/2006/08/02/fatal-strikes/israels-indiscriminate-attacks-against-civilians-lebanon>

HRW - Human Rights Watch. (2007, 5 Eylül). Why they died: Civilian casualties in Lebanon during the 2006 war. <https://www.hrw.org/report/2007/09/05/why-they-died/civilian-casualties-lebanon-during-2006-war>

Kaufman, E. (2006). Understanding the Blue Line: Southern Lebanon border demarcation.

Makdisi, K. (2011). Constructing Security Council Resolution 1701 for Lebanon in the shadow of the 'War on Terror'. *International Peacekeeping*, 18(1), 4-20. <https://doi.org/10.1080/13533312.2011.527502>

Makdisi, K. (2014). UNIFIL'in kurumsal gelişimi ve Güney Lübnan'da devlet dışı aktörler.

Middle East Monitor. (2025, 21 Kasım). UNIFIL reports over 10,000 Israeli violations in Lebanon since last year. <https://www.middleeastmonitor.com/20251121-unifil-reports-over-10000-israeli-violations-in-lebanon-since-last-year/>

Murphy, R. (2012). Ireland, the United Nations and peacekeeping operations in Lebanon.

Nerguizian, A. (2009/2015). The Lebanese Armed Forces: Challenges and opportunities in post-Syria Lebanon. Center for Strategic and International Studies (CSIS). <https://www.csis.org/analysis/lebanese-armed-forces>

Nerguizian, A. (2021). The Lebanese Armed Forces amid economic collapse. Center for Strategic and International Studies (CSIS).

Orion, A. (2025). Consent, capability and the limits of UN peacekeeping in South Lebanon.

Security Council Report. (2006). Special research report no. 6: Resolution 1701 and the situation in Lebanon. Security Council Report. <https://www.securitycouncilreport.org/>

UN Peacekeeping. (2024). About us. United Nations. <https://peacekeeping.un.org/en/about-us>

UN Peacekeeping. (t.y.). Peacekeeping. United Nations. <https://peacekeeping.un.org/>

UNIFIL. (t.y.). UNIFIL background. United Nations Interim Force in Lebanon. <https://unifil.unmissions.org/unifil-background>

UNIFIL. (2020). The Tripartite Mechanism. United Nations Interim Force in Lebanon.

UNIFIL. (2025). UNIFIL press releases archive 2025. United Nations Interim Force in Lebanon. <https://unifil.unmissions.org/>

UNIFIL. (2026a). UNIFIL background / history. United Nations Interim Force in Lebanon. <https://unifil.unmissions.org/unifil-background>

UNIFIL. (2026b, 1 Temmuz). UNIFIL troop-contributing countries. United Nations Interim Force in Lebanon. <https://unifil.unmissions.org/en/unifil-troop-contributing-countries>

United Nations. (2018). Statement by the Permanent Representative of Lebanon to the Security Council on violations of resolution 1701. United Nations Security Council.

United Nations Lebanon. (2026). Sustainable Development Goals in Lebanon: Humanitarian support in the south. United Nations Lebanon. <https://lebanon.un.org/>

United Nations Peacekeeping. (t.y.). Where we operate. United Nations. <https://peacekeeping.un.org/en/where-we-operate>

UNMAS - United Nations Mine Action Service. (2018). Mine action in Lebanon. United Nations Mine Action Service. <https://www.unmas.org/>

21. YÜZYILDA BARIŞ VE CAYDIRICILIK: DEĞİŞEN GÜVENLİK ANLAYIŞI ÇERÇEVESİNDE TÜRKİYE'NİN NATO'DAKİ STRATEJİK ROLÜ

ÖZ

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle uluslararası sistemde yaşanan değişimler, savaş, barış ve caydırıcılık kavramlarının yeniden değerlendirilmesine neden olmuştur. İki kutuplu düzenin sona ermesi büyük güçler arasındaki doğrudan savaş ihtimalini azaltırken; bölgesel çatışmalar, terörizm, siber tehditler, enerji güvenliği, hibrit savaşlar ve kitle imha silahlarının yayılması gibi yeni tehditleri ortaya çıkarmıştır. Bu doğrultuda güvenlik anlayışı, yalnızca devletlerin askerî kapasitesi ve sınırlarının korunması üzerinden değil, birey, toplum ve uluslararası sistemi kapsayan çok boyutlu bir yapı olarak ele alınmaya başlanmıştır. Bu çalışma, 21. yüzyılda değişen güvenlik ortamının barış ve caydırıcılık anlayışını nasıl dönüştürdüğünü ve NATO'nun bu dönüşüm içerisindeki rolünü incelemektedir. Çalışmada savaş, barış ve caydırıcılığın teorik temellerinin ardından Soğuk Savaş sonrası güvenlik anlayışındaki dönüşüm ele alınmakta; NATO'nun Bosna-Hersek, Kosova ve Afganistan'daki faaliyetleri ile 11 Eylül sonrası terörizmle mücadelede genişleyen rolü değerlendirilmektedir. 2008 Rusya-Gürcistan çatışması, 2014 Kırım'ın ilhakı ve 2022 Rusya-Ukrayna Savaşı sonrasında ise kolektif savunma ve caydırıcılığın NATO'nun güvenlik gündeminde yeniden ön plana çıktığı görülmektedir. Çalışmanın son bölümünde Türkiye'nin NATO içerisindeki stratejik konumu incelenmektedir. Türkiye'nin jeopolitik konumu, askerî kapasitesi ve Karadeniz, Kafkasya ve Orta Doğu'ya yakınlığı nedeniyle Avrupa-Atlantik güvenliği ile farklı bölgesel güvenlik alanları arasında önemli bir bağlantı noktası olduğu savunulmaktadır. Çalışmanın temel sonucu, 21. yüzyılda barışın yalnızca silahlı çatışmanın yokluğu üzerinden değerlendirilemeyeceği; caydırıcılık, stratejik dayanıklılık, teknolojik kapasite, diplomasi ve çok boyutlu güvenlik mekanizmalarının birlikte değerlendirilmesi gerektiğidir.

Anahtar Kelimeler: Barış, Caydırıcılık, Güvenlik, NATO, Türkiye, Soğuk Savaş Sonrası Dönem, Kolektif Savunma

PEACE AND DETERRENCE IN THE 21ST CENTURY: TÜRKİYE'S STRATEGIC ROLE IN NATO WITHIN THE FRAMEWORK OF CHANGING SECURITY CONCEPTS

ABSTRACT

The changes in the international system following the end of the Cold War have led to a reassessment of the concepts of war, peace and deterrence. While the end of the bipolar order reduced the possibility of direct conflict between great powers, new threats such as regional conflicts, terrorism, cyber threats, energy security, hybrid warfare and the proliferation of weapons of mass destruction emerged. Accordingly, security has increasingly been understood not only through military capabilities and the protection of state borders, but also as a multidimensional structure encompassing individuals, societies and the international system. This study examines how the changing security environment in the 21st century has transformed the understanding of peace and deterrence and the role of NATO within this transformation. Following an examination of the theoretical foundations of war, peace and deterrence, the study analyzes the transformation of the security environment after the Cold War. NATO's missions in Bosnia and Herzegovina, Kosovo and Afghanistan, as well as its expanding role in counterterrorism after September 11, are evaluated within the Alliance's adaptation to the changing security environment. Furthermore, the 2008 Russia-Georgia conflict, the annexation of Crimea in 2014 and the Russia-Ukraine War in 2022 brought collective defence and deterrence back to the centre of NATO's security agenda. The final section examines Türkiye's strategic position within NATO. Due to its geopolitical position, military capacity and proximity to the Black Sea, the Caucasus and the Middle East, Türkiye is considered an important connecting point between Euro-Atlantic security and different regional security areas. The study concludes that peace in the 21st century cannot be understood solely as the absence of armed conflict; deterrence, strategic resilience, technological capacity, diplomacy and multidimensional security mechanisms must be considered together.

Keywords: Peace, Deterrence, Security, NATO, Türkiye, Post-Cold War Period, Collective Defence

21. Yüzyılda Barış ve Caydırıcılık: Değişen Güvenlik Anlayışı

Çerçevesinde Türkiye'nin NATO'daki Stratejik Rolü

Giriş

Batı güçleri, İkinci Dünya Savaşı'nın ardından çökmüş ekonomilerini düzeltmeye çalışmalarının yanı sıra, Sovyetler Birliği'nin yayılmacı tavrına karşı kolektif bir güvenlik örgütüne ihtiyaç duymuştur. Bir yandan Çekoslovakya Darbesi ve Berlin Ablukası gibi krizler ile mücadele etmişlerdir. Diğer yandan ise Sovyetlerin Doğu Avrupa üstündeki baskısından ve komünizm tehlikesinden endişelenmişlerdir. Bu nedenle, Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü'nün kuruluş süreci hızlanmıştır.

Sovyetler Birliği'nin Türk toprakları üzerinde egemenlik iddiasında bulunması ve değiştirdiği Boğazlar Politikası, 1947 yılında Türk-Amerikan ilişkilerini geliştirmiştir. Truman Doktrini ve Marshall Planı gibi siyasi ve ekonomik girişimler çevreleme politikasının temelini oluştururken, Türkiye'yi, Çevreleme Politikası'nın uç karakolu görevine getirmiştir. Böylece Türkiye, 1952 yılında NATO'ya katılımını resmileştirerek Kuzey Atlantik güvenliğinin bir parçası haline gelmiştir ve jeopolitik konumu nedeniyle Sovyetler Birliği'nin güney cephesinde stratejik bir rol üstlenmiştir. 1991 yılında, NATO'nun kuruluşunda etkili meselelerden biri olan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin dağılması ile kuruluşundaki temel tehdit kavramı ortadan kalkmıştır. SSCB tehdidinin yok olmasına rağmen küresel barış sağlanamamıştır. Yeni oluşan güç boşlukları ile sınır çatışmaları NATO'nun gündemini değiştirmiştir. Sovyetlerin çöküşü ardından kurulan yeni dünya düzeni, NATO'nun günümüze kadar uzanan stratejilerini belirlemede etkili olmuştur. 1991 sonrası dönemde ise, uluslararası sistem ve güvenlik anlayışının değişmesi barış kavramına ilişkin yeni tartışmaları doğurmuştur. İki kutuplu dünya düzeninin sona

ermesi, doğrudan büyük güçler üzerinden savaş ihtimalini azaltıyor olsa da yerini yeni rekabetlere bırakmıştır, çatışmaların biçimi ve aktörü değişmiştir. Bölgesel, iç ve hibrit savaşlar, terör, siber tehditler, enerji güvenliği ve kitle imha silahlarının yayılması gibi sadece askeri boyutta kalmayan yeni tehditler ortaya çıkmıştır. Bu doğrultuda NATO da, yeni güvenlik sistemini ayak uyduran bir ittifak haline gelmiştir. Barış kavramı da bu dönüşümden etkilenmiş; yalnızca sert gücün bulunmaması veya silahlı çatışmanın olmaması üzerinden değil, ortaya çıkan yeni tehditlerin çatışmaya dönüşmesini önleyebilecek güvenlik kapasitesi üzerinden de değerlendirilmeye başlanmıştır. Devletlerin sahip olduğu caydırıcılık ve dayanıklılık kapasitesi, barışın sürekliliğini sağlayan önemli unsurlar hâline gelmiştir. Türkiye ise birden fazla tehdiye ev sahipliği yapan bir müttefik olarak NATO açısından önemini korumuştur. Bu bağlamda çalışmanın temel sorusu, 21. yüzyılda değişen güvenlik ortamının barış ve caydırıcılık anlayışını nasıl dönüştürdüğü ve NATO'nun bu dönüşüm içerisinde nasıl bir rol üstlendiğidir. Çalışma, bu soruya cevap ararken öncelikle savaş, barış ve caydırıcılık kavramlarının teorik temellerini ele almakta; ardından Soğuk Savaş sonrası güvenlik anlayışındaki dönüşümü incelemektedir. Son olarak NATO'nun değişen tehdit ortamına verdiği güvenlik yanıtı ve Türkiye'nin ittifak içerisindeki stratejik konumu değerlendirilmektedir. Bu çalışma, Soğuk Savaş sonrası değişen güvenlik ortamının barış ve caydırıcılık anlayışını dönüştürdüğünü ve 21. yüzyılda barışın yalnızca silahlı çatışmanın yokluğu üzerinden değil, caydırıcılık, stratejik dayanıklılık, teknolojik kapasite ve çok boyutlu güvenlik mekanizmaları üzerinden korunabildiğini savunmaktadır. Bu dönüşüm, NATO'nun

güvenlik anlayışını yeniden şekillendirirken, Türkiye'nin jeopolitik konumu ve sahip olduğu stratejik kapasite nedeniyle ittifak içerisindeki önemini de farklı bir boyuta taşımıştır.

Savaş, Barış ve Caydırıcılık: Kavramsal ve Teorik Çerçeve

Barış kavramı, geçmişten günümüze şekil değiştirerek farklı anlamlar taşımıştır, anlaşılabilirliği için öncelikli olarak savaş ile bağlantısını incelemek gerekmektedir. Savaş ve barış birbirinden tamamen bağımsız iki durum değildir. Aksine birinin nasıl tanımlandığı, diğerinin nasıl değerlendirileceğini de etkilemektedir. Klasik anlamıyla barış, çoğunlukla devletler veya toplumlar arasında silahlı çatışma olmaması olarak adlandırılmıştır. Sadece silahlı çatışmanın bulunmaması barışın olduğu anlamına gelmediği gibi bir çatışmanın sona ermesinin de kalıcı barışı sağlamamaktadır. Bu nedenle barış kavramı zaman içerisinde yalnızca savaşın yokluğu üzerinden değil, çatışmaların ortaya çıkmasına neden olan siyasi, ekonomik ve toplumsal koşullar üzerinden de ele alınmaya başlanmıştır. Johan Galtung'a göre barış negatif ve pozitif olarak ayrılmaktadır. Negatif barış, doğrudan şiddetin ve silahlı çatışmanın bulunmadığı durumu ifade ederken, pozitif barış bunun ötesine geçerek ekonomik, siyasi ve toplumsal eşitsizlikler gibi yapısal şiddet unsurlarının ve şiddeti meşrulaştıran kültürel unsurların ortadan kaldırılmasını ifade etmektedir (Galtung, 1996). Uluslararası sistemde, barışın nasıl sağlanacağı, politikacılar tarafından sürekli olarak tartışılan bir konu olmuştur. Carl von Clausewitz, savaşı politikanın başka araçlarla devamı olarak nitelendirmektedir (Clausewitz , 1984). Esasen, siyasal kararların normatif plandaki dayanağı olan hukuk kuralları da anlaşmazlıkların zorbalığa başvurmada, hak ve adalet ölçüleri içinde,

barışçı yollardan çözülmesini öngörür. Ama, insanlar ve devletler anlaşılmayınca, uluslar, liderler birbirine ters düşünce savaş olgusu ortaya çıkmaktadır (Daver, 1992). Bu durumda siyaset ve barışın bağlantısı ortaya çıkmaktadır. Siyasiler hedeflerine ulaşabilmek için güçlerini bir araç haline getirir. Burada amaç yalnızca askeri güç kullanmak değildir, sahip olunan güçlü bir orduyu kullanmadan da karşı tarafın iradesini etkisiz hale getirebilmek mümkündür. Zira, devletler, değişen dünya düzeni ile birlikte, alışıldık topçu birliklerini ve geleneksel kara ordularını kullanmaktan ziyade siber saldırı ve yapay zeka gibi elektronik savaflara yönelmektedir. 21. yüzyılın savunma teknolojileri ise siyasilerin gücünü zaman geçtikçe arttırdığını kanıtlamaktadır. Bu noktada, caydırıcılık terimi önem kazanmaktadır. Thomas Schelling'e göre güç, yalnızca karşı tarafı zor kullanarak etkisiz hâle getirmek değil, onun davranışını değiştirmektir. Bu nedenle askeri güç, savaşmak için olduğu kadar savaşın başlamasını engellemek için de kullanılabilir. Caydırıcılığın temel amacı, karşı tarafa saldırının maliyetinin yüksek olacağını göstererek onu saldırı kararından vazgeçirmektir (Schelling , 1960). Askeri güç sadece savaş potansiyelini içermemektedir; karşı tarafın olası bir tehdidinde maliyetin çok büyük olacağını göstererek onu savaştan caydırmaya da hizmet etmektedir. Fakat barış inşası sadece siyaset ve diploma ile sınırlandırılmaz. Barış aynı zamanda kültürel, çevresel, sosyal ve bireysel dönüşümü içeren karmaşık, uzun vadeli ve çok boyutlu bir süreçtir (İnandı & Altunöz , 2025). Bu yaklaşım barış inşasına ekonomik, sosyal ve çevresel katmanlar eklemektedir. Bu nedenle barış ve caydırıcılık arasında doğrudan bir eşitlik kurmak yerine, caydırıcılığı barışın korunmasına hizmet eden araçlardan biri olarak değerlendirmek daha doğru olacaktır.

21. Yüzyılda Barış ve Caydırıcılık: Değişen Güvenlik Anlayışı

Çerçevesinde Türkiye'nin NATO'daki Stratejik Rolü

Soğuk Savaş Sonrası Güvenlik Anlayışının Dönüşümü ve Değişen Tehditler

Soğuk Savaş kavramı, ABD ve SSCB ikilisi arasında doğan ideolojik çatışmaların zamanla ekonomik, askeri ve siyasi zeminde yayılmasıyla gerilen ilişkileri tanımlamak için kullanılmaktadır. Propaganda ve ekonomik baskılar ile kendini göstermiştir. Doğu Bloğu, Sovyet Bloğu ya da Demir Perde, Soğuk Savaş döneminde Sovyetler Birliği ve onun Doğu ve Merkez Avrupa'daki müttefiklerini tanımlamak üzere kullanılmış olan bir terimdir 5 Mart 1946'da Winston Churchill tarafından ortaya atılan “demir perde” terimi Soğuk Savaş'ın sembolü haline gelmiştir ve dönemin başlangıcı olarak esas alınmaktadır. 1991 yılı SSCB'nin dağılması da bitiş olarak kabul edilmektedir. İki kutuplu düzende Varşova ve NATO gibi ittifaklar güvenlik sisteminin aktörü haline gelmiştir. Yaşanan güvenlik ikilemi, uluslararası güvenlik sistemini büyük ölçüde şekillendirmiştir. 1962 yılında, Küba'ya yerleştirilen SSCB füzelerinin varlığı Amerikan hükümeti tarafından tespit edilmiştir ve iki ülke arasında krize neden olmuştur. Doğrudan savaş eşiğine gelen bu iki ülke, savaş maliyetinin kabul edilemez derece olduğunun bilincindeydi. Bu noktada caydırıcılık terimi ön plana çıkmaktadır. Devletlerin sahip olduğu kütle imha silahları karşılıklı caydırıcılığa neden olmuş ve Karşılıklı Garantili İmha düşüncesi savaş ihtimalini azaltmıştır. Küba krizinde belirginleşen karşılıklı caydırıcılık sonrasında yapılan Stratejik Silahları Sınırlandırma Görüşmeleri, devletler arası yumuşama dönemini başlatmıştır. Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle nükleer caydırıcılık stratejisi de değişime uğramıştır (Aydın & Atalay, 2012). John Mearsheimer'a göre devletler, kullanmasalar dahi askeri güç kapasitelerini

arttırmaya ve geliştirmeye devam etmişlerdir. ABD ve SSCB'nin nükleer silahlarını ve askerî kapasitelerini sürekli geliştirmesi, bu yaklaşımın somut bir örneğini oluşturmaktadır. Hnas Morgenthau'nun tanımına uyan bu davranış güç dengesi kavramı ile örtüşmektedir. Ancak Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte güvenlik anlayışının yalnızca devletler arası askerî rekabet üzerinden açıklanması yetersiz kalmaya başlamıştır. 1990'lı yıllardan itibaren güvenlik çalışmaları önemli bir dönüşüm geçirmiştir. Tarihsel gelişim olarak ele alındığında güvenlik kavramı, askeri alan da dahil olmak üzere, ekonomik, toplumsal, çevresel ve teknolojik gelişmelerle de ilişkilidir. Ole Wæver ve Barry Buzan'a göre, Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından yoğun bir teorileşme dönemine girilmiştir (Wæver & Buzan, 2007). Çatışmanın önlenmesinde, liberal teorisyenlere göre kurum ve iş birliği büyük önem arz ederken, realizm uluslararası sistemin anarşik yapısına ve devletlerin kendi güvenliklerini sağlamak için sahip oldukları güç kapasitesine vurgu yapmaktadır. Bu nedenle, Soğuk Savaş sonrası güvenlik ortamındaki değişim, yalnızca tehditlerin çeşitlenmesine değil, bu tehditlerin nasıl değerlendirileceğine ilişkin teorik tartışmaların da genişlemesine neden olmuştur. Sovyetler Birliği'nin çöküşü güvenlik anlayışında önemli bir dönüşüme yol açmış olsa da güvenlik anlayışı yalnızca ABD ve SSCB arasındaki anlaşmazlıklar ve büyük güçler arasındaki rekabet üzerinden açıklanamaz hâle gelmiştir. Afrika, Balkanlar ve Orta Doğu gibi farklı bölgelerde yaşanan çatışmaların yanı sıra devlet dışı silahlı aktörlerin güçlenmesi ve terör örgütlerinin uluslararası güvenlik gündeminde daha fazla yer edinmesi, tehditlerin niteliğinin çeşitlenmesine neden olmuştur. Bu durum, geleneksel güvenlik anlayışının temel varsayımlarını yeniden değerlendirilmesini

gerekli kılmıştır. Nitekim realist paradigma güvenliği büyük ölçüde devletin sınırlarını dış tehditlerden koruması üzerinden ele alırken, bu yaklaşımda tehdidin temel kaynağı başka bir devlettir (Kurt, 2018). 1994 yılında, Birleşmiş Milletler'in İnsan Gelişim Raporunda insan güvenliğine yönelik tehditlerin neler olduğunu belirtmiştir. Güvenliğin temelini oluşturan en önemli amacın birey olduğunu ortaya koymuştur ve “insani güvenlik” kavramı doğmuştur. Salgın hastalıklar, insan hakları ve açlık gibi problemler güvenlik meselesi haline gelmiştir. Geleneksel güvenlik anlayışı konseptinde devlet düzeyinde güvenliğin sağlanmasında askeri güçler önemli roller üstlenmişlerdir. Şimdi ise güvenliğin sağlanması açısından sorumluluk, çok boyutlu olarak dağılmıştır. Artık güvenlik, ulusal devletlerden uluslararası kuruluşları da içine alan “yukarı doğru” “upward”, ulusal devletlerden yerel ve bölgesel yönetimlere doğru “aşağıya doğru” “downward” ve ulusal devletlerden basın ve kamuoyuna, pazarlara, hükümet dışı kuruluşlara ve sivil toplum örgütlerine doğru yanlamasına “sideway” olmak üzere çok boyutlu olarak yayılmaktadır (Rothschild, 1995). Fakat Libya’da muhaliflerin desteklenmesi için Batılı güçlerin gerçekleştirdiği silahlı müdahalede insanlar yaralanmış ya da hayatını kaybetmiştir. Müdahalenin temel nedeni olan sivililerin korunması ve insani krizin önlenmesi olmasına rağmen yaşanan siyasi iktidarsızlık ve yeni güvenlik sorunları, kalıcı barış konusunda tartışmalara sebep olmuştur. Aynı şekilde, 11 Eylül sonrası Amerikan hükümeti, terörü önleme tedbirleri ile sosyal yaşam ve çevreye müdahalelerde bulunmuştur. 11 Eylül 2001 saldırıları bir dönüm noktası haline gelmiştir. Batılı güçler uluslararası nitelik kazanan terör tehdidi girişimlerini önlemek adına, iletişimin denetlenmesi, elektronik gözetim yetkileri ve siber suçlarla ilgili düzenlemeleri revize etmişlerdir. Küreselleşmeyle

birlikte terörizm, asimetrik bir tehdit haline gelmiştir (Bal, 2006). Bununla birlikte, terörle mücadele kapsamında geliştirilen gözetim ve güvenlik politikaları, bireysel özgürlükler, mahremiyet ve insan hakları açısından da tartışmalara yol açmıştır. Dolayısıyla 11 Eylül sonrası dönemde güvenlik tehdidinin niteliği değişirken, devlet otoritesinin zayıfladığı bölgelerde ortaya çıkan devlet dışı silahlı aktörler uluslararası güvenlik açısından giderek daha önemli hale gelmiştir. Bu durum, terörizm ile devlet kapasitesinin zayıflaması ve bölgesel istikrarsızlık arasındaki ilişkinin daha görünür hale gelmesine yol açmıştır. Afganistan'a yönelik askeri müdahale, güvenlik politikalarının devlet dışı aktörlere ve devlet kapasitesinin zayıf olduğu alanlara yönelmesinin önemli örneklerinden biri olmuştur. Fakat 11 Eylül terör saldırılarını gerçekleştiren El-Kaide Örgütü'ne destek verdiği gerekçesiyle Afganistan'a karşı Ekim 2001'de başlatılan savaş caydırıcılık stratejisi kapsamında değerlendirilmektedir (Aydın & Atalay, 2012). 2003 yılında, Irak'ın işgali ile Saddam yönetiminin çökmesi, mevcut dengeleri değiştirip siyasi bir iktidarsızlığa neden olmuştur. Sonrasında ise oluşan siyasi boşlukta farklı silahlı grupların ve radikal örgütlerin zemin bulmasına yol açmıştır, ilerleyen süreçte ise bölgesel istikrarsızlık ve mezhep çatışmaları ortaya çıkmıştır. Nitekim Buzan, bu dönemde askeri alandaki güvenlikleştirmenin klasik devlet merkezli çerçeveden uzaklaşarak daha çeşitli aktörlerin ve referans nesnelerinin yer aldığı bir yapıya dönüştüğünü belirtmektedir (Buzan, 2006). Başlangıçta odak noktası ideolojiler ve rakip devletlerdi, askeri güç ve caydırıcılık ana araç olarak kullanılmaktaydı. Bu süreç, günümüz güvenlik anlayışına doğru evrilirken odak noktası sadece devlet ve sınırlar olmaktan çıkıp; birey, toplum ve küresel sisteme evrildi. Tehdidin kaynağı ise terör, siber saldırılar, iklim ve salgınlar gibi konulara kaydı. Güvenlik inşasında ise hibrit güç, istihbarat, yapay

21. Yüzyılda Barış ve Caydırıcılık: Değişen Güvenlik Anlayışı

Çerçevesinde Türkiye'nin NATO'daki Stratejik Rolü

zeka ve yazılım gibi terimler önem kazandı. Savaş alanı net sınırlar ve cephelerden ziyade dijital ağlara ve algıya taşındı. Bölgesel düzeyde ulusal güvenliği etkileyen yalnızca çatışmalar veya konvansiyonel savaşlar değildir. Bu dönüşüm, devletlerin yanı sıra uluslararası ve bölgesel güvenlik örgütlerinin de tehdit algılarını ve güvenlik politikalarını yeniden değerlendirmesini gerekli kılmıştır. Bu noktada NATO'nun Soğuk Savaş sonrası dönemde geçirdiği dönüşüm, değişen güvenlik anlayışının kurumsal düzeydeki önemli örneklerinden biri olarak öne çıkmaktadır.

NATO'nun Soğuk Savaş Sonrası Dönüşümü ve Yeni Güvenlik Ortamına Uyum

ABD Başkanı Harry Truman öncülüğünde, 4 Nisan 1949'da Washington Antlaşması'nın imzalanmasıyla Kuzey Atlantik Anlaşma Örgütü (NATO) kurulmuştur. NATO, Batı Avrupa kıtasının güvenliğini garanti altına alırken, aynı zamanda ABD içerisinde savunma hattı oluşturan bir kurum görevi görmektedir (Tokatlı, 2022). 1991 yılında, NATO'nun kuruluşunda etkili meselelerden biri olan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin dağılması ile kuruluşundaki temel tehdit kavramı ortadan kalkmıştır. SSCB tehdidinin yok olmasına rağmen küresel barış sağlanamamıştır. Yeni oluşan güç boşlukları ile sınır çatışmaları NATO'nun gündemini değiştirmiştir. Roma Stratejik Konsepti 1991 yılında kabul edilmiştir. Konseptin içeriği, Avrupa- Atlantik bölgesindeki güvenliğin çeşitlendirilmesi ve siyasi istikrarsızlık, bölgesel krizler gibi konuların da dahil edilmesi üzerinedir. Yugoslavya'nın dağılmasıyla Avrupa güvenliği ve transatlantik iş birliği yapısını da doğrudan etkilenmiştir. NATO bölgede hegemonik düzen kurucu aktörler olarak öne

çıkmiştir, devletlerin içsel dönüşümüne katkı sağlamıştır. Bosna-Hersek'te NATO, önce Adriyatik'te “ Sharp Guard ” operasyonu ile BM yaptırımlarını uygulamış, “ Deny Flight” ile uçuşa yasak bölgeyi denetlemiş, ardından 1995'teki “ Deliberate Force” harekâtıyla doğrudan güç kullanarak tarafları Dayton Antlaşması'na yönlendirmiştir (Lambeth , 2010). Bu gelişmeler, kriz yönetiminin ve barışı desteklemeye yönelik faaliyetlerin geliştiğini göstermektedir. 1999'da ise NATO, Kosova'da hava operasyonları gerçekleştirerek yaşanan krizi sona erdirmek istemiştir. “Kosova Gücü” anlamına gelen KFOR ise güvenliğin uzun vadeli tesisi için bölgede çok uluslu bir mekanizma haline gelmiştir. 24 Mart 1999'da başlatılan Operation Allied Force, NATO'nun BM yetkisi olmaksızın yürüttüğü ilk geniş ölçekli harekât olmuş ve 78 gün süren bombardıman sonucunda Yugoslav güçlerinin Kosova'dan çekilmesi sağlanmıştır (Çevikbaş, 2011). 2001 yılında ise Makedonya etnik bir çatışmanın içinde kalmıştır. NATO'nun gerçekleştirdiği silah toplama operasyonları barış sürecine katkıda bulunmuştur. Ülke, Yugoslavya'dan barışçıl yollarla ayrılmış olsa da Arnavut azınlığın siyasal ve kültürel talepleri ile Yunanistan, Bulgaristan ve Sırbistan gibi komşularla yaşanan tarihsel uyuşmazlıklar entegrasyon sürecini sürekli sınamıştır (Soos & Tamara, 2024). 1999 yılında, Washington Stratejik Konsepti, kurumsal açıdan NATO'nun dönüşümüne katkı sağlamıştır. Böylece Avrupa-Atlantik güvenliğinin daha geniş bir perspektiften ele alınmaya başlamıştır. Önleyici diplomasi ve kriz yönetimi gibi yeni misyonları ön plana çıkartılmıştır. 11 Eylül 2001 saldırıları, NATO için adeta bir dönüm noktası olmuştur. Washington Antlaşması gereğince, “5. Madde” hayata geçirilmiştir. Böylece kolektif savunma ilkesi, yeni

bir güvenlik ortamında uygulanmıştır. NATO'nun terörizmle mücadeledeki rolünün genişlemesi, ittifakın operasyonel kapasitesinin ve görev alanının da yeniden değerlendirilmesine neden olmuştur. Afganistan güvenlik dönüşümü için önemli örneklerden biridir. Afganistan, NATO'nun Soğuk Savaş sonrası dönemde değişen güvenlik ortamına uyumunu gösteren önemli örneklerden biri olmuştur. NATO'nun 2003 yılında Uluslararası Güvenlik ve Destek Gücü'nün (ISAF) komutasını üstlenmesiyle ittifak, Avrupa dışındaki kapsamlı bir askeri operasyonda doğrudan sorumluluk almıştır. ISAF'ın görev alanının zaman içerisinde Kabil'in dışına ve Afganistan'ın farklı bölgelerine genişletilmesi, NATO'nun yalnızca kolektif savunma anlayışıyla sınırlı olmayan, güvenlik ve yeniden yapılanma faaliyetlerini de içeren daha geniş bir operasyonel rol üstlendiğini göstermiştir (Auerswald & Saideman, 2014). Lizbon Stratejik Konsepti ise 2010 yılında yürürlüğe geçmiştir, NATO'ya yeni bir stratejik perspektif eklemiştir. Konseptte kolektif savunma, kriz yönetimi ve iş birliğine dayalı güvenlik yaklaşımı NATO'nun temel görevleri olarak belirlenirken, ittifakın değişen güvenlik koşullarına uyum sağlama kapasitesinin geliştirilmesi amaçlanmıştır. Yeni nesil tehditlere karşı Washington Antlaşması'nın 5. maddesine bağlılık yinelenmiştir. AB ve BM gibi önemli uluslararası aktörler ile işbirliğine önem verilmiştir. NATO ittifakının düşman olarak herhangi bir ülkeyi hedef almadığı, yalnızca herhangi bir tehdide karşı olan tutumu belirtilmiştir. 2008'de Rusya-Gürcistan çatışmasıyla başlayan, 2014'te Rusya'nın Kırım'ı ilhakı ve son olarak 2022'de Rusya-Ukrayna Savaşı'yla derinleşen istikrarsızlıklar, NATO'nun tehdit algısını ve savunma önceliklerini gözden geçirmesini zorunlu kılmıştır. Kolektif savunma ve caydırıcılık tekrardan gündem olmuştur. Yine aynı yıl içinde gerçekleşen Galler Zirvesi'nde doğu kanadın güçlendirilmesi kararı alınmıştır.

Böylece NATO'nun Soğuk Savaş sonrasında kriz yönetimi ve operasyonel faaliyetlere ağırlık veren yaklaşımının yanında, klasik kolektif savunma işlevi yeniden ön plana çıkmıştır. Ayrıca yine Galler Zirvesi'nde kabul edilen Teyakkuz Eylem Planı (Readiness Action Plan – RAP) kapsamında hava polisliği faaliyetlerinin genişletilmesi, askeri teçhizatın gerekli yerlere konumlandırılması, dönüşümlü askeri birlik konuşlandırma ve geliştirilmiş ileri muharebe grupları kurulması gibi adımlar atılmıştır (Nicholson, 2016; Allers, 2017). Bu önlemler, müttefiklerin yalnızca savunma harcamalarını arttırmalarını değil, aynı zamanda askeri konuşlandırılabilirlik, lojistik kapasite ve birlikte çalışabilirlik seviyelerini geliştirmelerini de gerekli kılmıştır (Larsen, 2017). Madrid Stratejik Konsepti (2022) ile Rusya güvenliğe yönelik doğrudan bir tehdit olarak tanımlanmıştır. NATO güvenlik stratejilerinin dönüşümü, terörizm, siber tehditler, uzay ve yeni teknolojiler ile çeşitlendirilmiştir. Soğuk Savaş sonrası, NATO'nun güvenlik kavramı üzerindeki tarihsel dönüşümü, bütünleşmiş bir güç üzerine yoğunlaşmıştır. Bu güç diplomasi, ekonomi ve askeri olarak kapsamlı bir şekilde istihbarat etrafından dönmektedir. Askeri anlamdaki dönüşümü iste teknolojik ve stratejiktir. Operasyonlarının çok uluslu olmalarından dolayı, ileri düzeyde işbirliği ve sosyal inşacılık kuramı NATO için vazgeçilmez bir boyuttadır. Çatışmacı bir politikadan başlayarak neo-liberal düzeyde evrilerek iş birlikçi bir yapıya ulaşmıştır. Bu dönüşüm içerisinde Türkiye, NATO'nun kuruluşundan itibaren sahip olduğu stratejik ve jeopolitik konumu nedeniyle özel bir önem taşımaktadır. Fakat Sovyet tehdidinin 1991 yılında ortadan kalkması Türkiye'nin üyeliğiyle ilgili ciddi tartışmalar meydana getirmiştir. Soğuk Savaş döneminde Sovyetler Birliği'ne karşı ittifakın güneydoğu kanadında yer alan Türkiye, Soğuk Savaş sonrasında ise değişen tehditler ve NATO'nun yeni

21. Yüzyılda Barış ve Caydırıcılık: Değişen Güvenlik Anlayışı

Çerçevesinde Türkiye'nin NATO'daki Stratejik Rolü

görev alanları doğrultusunda farklılaşan bir güvenlik ortamıyla karşı karşıya kalmıştır. Bu nedenle Türkiye'nin NATO içerisindeki konumunun incelenmesi, ittifakın dönüşümünün bölgesel güvenlik ve barış üzerindeki etkilerini anlamak açısından önem taşımaktadır. Türkiye'nin farklı dış politika açıklamalarına ihtiyaç duyduğu ileri sürülmüştür. Bununla birlikte, Türkiye NATO'nun dönüşüm süreci politikalarında aktif bir şekilde yer almış ve NATO içerisindeki varlığını ve görünürlüğünü yıldan yıla artırmıştır.

Türkiye'nin NATO İçerisindeki Konumu ve Değişen Güvenlik Ortamı

Türkiye, 18 Şubat 1952 tarihinde, NATO'ya olan üyelik sürecini tamamlayıp, Soğuk Savaş döneminin önemli bir aktörü haline gelmiştir. SSCB'ye karşı güneydoğu SSCB'nin Akdeniz filosunun sıcak denizlere inmesini engellemek, NATO için istihbarat sağlamak ve hava üslerine ev sahipliği yapmak, olası bir saldırıya karşılık Varşova Paktı'na karşı, güney cephesinde savunma ve caydırıcılığa sahip olmak gibi önemli stratejik rolleri vardı. Türkiye'yi NATO içinde etkili aktörlerden biri yapan özellikler arasında SSCB ile sınırı, Karadeniz gibi önemli bir liman ağına sahip olması, Boğazlar da hakim olması ve Orta Doğu'ya olan yakınlığı bulunmaktadır. Türkiye laik, demokratik ve serbest piyasa ekonomisini benimsemiş yapısı ile bu ülkelere rol model olabilir, Avrupa-Atlantik güvenlik yapılarına eklenmeleri için bölgesel iş birliğinin geliştirilmesinde “çipa” görevi görebilirdi (Solana, 1996). Doğu ve batı arasında köprü vazifesi gören coğrafi konumu ile Türkiye aynı zamanda NATO'nun “iş birliğine dayalı güvenlik” konseptini hayata geçirmeye katkı sağlayarak jeopolitik bir

köprü inşa edebilmek için bütün olanaklara sahipti (Solana, 1999). Türkiye'nin bahsedilen niteliklere sahip olması ve rol model olması bizzat, dönemin NATO Genel Sekreteri ve Türk dış politikacıları tarafından dile getiriliyordu. Türkiye, Balkanlar'daki NATO faaliyetlerinin yanı sıra Afganistan'daki Uluslararası Güvenlik ve Destek Gücü kapsamında büyük çaplı yardımlar sağlamıştır, lojistik ve askeri yardım bunlardan bazılarıdır. Yapılan yardımlar ve Türkiye'nin işbirlikçi tutumu, NATO'da üye olmasının yalnızca kendi topraklarının savunulmasıyla sınırlı olmadığını göstermektedir. Türkiye'nin NATO operasyonlarına katılımı, ittifakın Avrupa dışındaki güvenlik sorunlarına yönelik faaliyetlerinde sorumluluk üstlendiğini ve kolektif güvenlik anlayışının daha geniş bir coğrafyaya taşındığını göstermesi açısından önemlidir. Türkiye ve NATO'nun güvenlik önceliklerinin örtüşmediği bazı durumlar söz konusudur. Suriye ve Irak kaynaklı sorunlar, terörizm, Karadeniz güvenliği ve düzensiz göç konularında ortak bir paydada buluşulmamaktadır. İttifak içerisinde savunma, terörizmle mücadele, bölgesel istikrar ve ortak operasyonlar konusunda önemli bir iş birliği bulunmasına rağmen, bazı dönemlerde üye devletlerin tehdit algıları ve güvenlik öncelikleri arasında farklılıklar da ortaya çıkmaktadır. Türkiye'nin güney sınırlarında meydana gelen gelişmeler, güvenliğin yalnızca konvansiyonel askeri tehditler üzerinden ele alınamayacağını ortaya koyarken, Karadeniz'deki gelişmeler ise Türkiye'nin NATO'nun kolektif savunma anlayışı ile bölgesel istikrar arasındaki dengeyi gözetmesini gerekli kılmaktadır. Türkiye'nin NATO üyeliği, devletin bekasını sağlamak adına güvenliğini arttırması ve bölgesel herhangi bir tehdide karşı caydırıcılık kullanabilmesi realist açıdan kazanç olarak

değerlendirilir. Devletlerin kendi güvenliklerinden sorumlu olması durumu, Türkiye'nin NATO üyeliğinin stratejik önemini açıklamaktadır. NATO üyeliği, işbirliği ve kolektif hareket sunduğu için risk azaltmaktadır, bu noktada üyelik liberal açıdan da bazı kazançlara sahiptir. Sonuç olarak, Türkiye'nin NATO üyeliği, kriz yönetimi, diplomatik işbirliği ve istihbarat gibi konuları desteklemektedir. Bunda etkili olmasının başında askeri kapasitesi ve jeopolitik konumu gelmektedir. Bölgesel güvenlik sorunlarını direkt olarak ele alması, onu NATO'nun Avrupa-Atlantik güvenliği ile Karadeniz, Kafkasya ve Orta Doğu arasındaki bağlantı noktalarından biri hâline getirmektedir. Bu durum Türkiye açısından temel soruyu da ortaya çıkarmaktadır: NATO üyeliği ve kolektif savunma mekanizmaları barışın korunmasını mı sağlamaktadır, yoksa esas olarak caydırıcılığı güçlendirerek barışı mümkün kılan askerî dengeyi mi oluşturmaktadır? Bu soruya verilecek cevap, Türkiye'nin 21. yüzyıldaki güvenlik politikasının yalnızca ittifak üyeliği üzerinden değil, caydırıcılık, diplomasi ve bölgesel istikrar arasındaki ilişki üzerinden değerlendirilmesini gerektirmektedir.

Sonuç

Soğuk Savaş sonrası değişen güvenlik ortamı, savaş, barış ve caydırıcılık anlayışlarının da dönüşmesine neden olmuştur. İki kutuplu dünya düzeninin sona ermesi, doğrudan büyük güçler üzerinden savaş ihtimalini azaltmış olsa da yeni rekabetleri ve farklı güvenlik tehditlerini ortaya çıkarmıştır. Bölgesel, iç ve hibrit savaşlar, terör, siber tehditler, enerji güvenliği ve kitle imha silahlarının yayılması gibi sadece askerî boyutta kalmayan tehditler, uluslararası güvenlik anlayışının yeniden değerlendirilmesini gerekli kılmıştır. Bu doğrultuda güvenliğin sağlanması açısından sorumluluk çok boyutlu olarak dağılmış ve güvenlik kavramı ulusal

devletlerden uluslararası kuruluşlara, yerel ve bölgesel yönetimlere, kamuoyuna ve sivil toplum örgütlerine doğru genişlemiştir. Bu dönüşüm barış kavramını da etkilemiştir. Klasik anlamıyla barış, çoğunlukla devletler veya toplumlar arasında silahlı çatışma olmaması olarak değerlendirilirken, yalnızca silahlı çatışmanın bulunmaması kalıcı barışın sağlandığı anlamına gelmemektedir. Galtung'un negatif ve pozitif barış ayrımı da bu noktada önem kazanmaktadır. Negatif barış doğrudan şiddetin ve silahlı çatışmanın bulunmadığı durumu ifade ederken, pozitif barış ekonomik, siyasi ve toplumsal eşitsizlikler gibi yapısal şiddet unsurlarının ortadan kaldırılmasını gerektirmektedir. Bu nedenle barış ve caydırıcılık arasında doğrudan bir eşitlik kurmak yerine, caydırıcılığı barışın korunmasına hizmet eden araçlardan biri olarak değerlendirmek daha doğru olacaktır. Carl von Clausewitz'in savaşı politikanın başka araçlarla devamı olarak nitelendirmesi, savaş ile siyaset arasındaki bağlantıyı ortaya koymaktadır. Thomas Schelling'in yaklaşımında ise güç yalnızca karşı tarafı zor kullanarak etkisiz hâle getirmek değil, onun davranışını değiştirmektir. Bu nedenle askerî güç, savaşmak için olduğu kadar savaşın başlamasını engellemek için de kullanılabilir. Devletlerin sahip olduğu caydırıcılık kapasitesi, karşı tarafa saldırının maliyetinin yüksek olacağını göstererek onu saldırı kararından vazgeçirmeyi amaçlamaktadır. Ancak caydırıcılık tek başına barışın bütün unsurlarını sağlayabilecek bir mekanizma değildir. Barışın sürdürülebilmesi için diplomasi, siyasi istikrar, ekonomik ve toplumsal koşullar ile uluslararası iş birliğinin de birlikte değerlendirilmesi gerekmektedir. NATO'nun Soğuk Savaş sonrası geçirdiği dönüşüm, değişen güvenlik anlayışının kurumsal düzeydeki önemli örneklerinden biridir. Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla NATO'nun kuruluşunda etkili olan temel tehdit ortadan kalkmış olsa da küresel barış sağlanmamış, yeni oluşan güç boşlukları ve sınır

21. Yüzyılda Barış ve Caydırıcılık: Değişen Güvenlik Anlayışı

Çerçevesinde Türkiye'nin NATO'daki Stratejik Rolü

çatışmaları NATO'nun gündemini değiştirmiştir. Bosna-Hersek, Kosova, Afganistan ve 11 Eylül sonrası terörizmle mücadele gibi gelişmeler NATO'nun yalnızca kolektif savunma anlayışıyla sınırlı olmayan, kriz yönetimi ve barışı desteklemeye yönelik faaliyetleri de içeren daha geniş bir operasyonel rol üstlendiğini göstermiştir. Bununla birlikte 2008'de Rusya-Gürcistan çatışması, 2014'te Rusya'nın Kırım'ı ilhakı ve 2022'de Rusya-Ukrayna Savaşı ile birlikte kolektif savunma ve caydırıcılık yeniden NATO'nun güvenlik gündeminin merkezine gelmiştir. NATO'nun bu dönüşümü içerisinde Türkiye'nin stratejik ve jeopolitik konumu önemini korumuştur. Türkiye'nin Karadeniz'e olan hâkimiyeti, Boğazlar üzerindeki kontrolü, Orta Doğu ve Kafkasya'ya yakınlığı ve sahip olduğu askerî kapasite, onu Avrupa-Atlantik güvenliği ile farklı bölgesel güvenlik alanları arasındaki bağlantı noktalarından biri hâline getirmektedir. Soğuk Savaş döneminde Sovyetler Birliği'ne karşı ittifakın güneydoğu kanadında yer alan Türkiye, Soğuk Savaş sonrasında değişen tehditler ve NATO'nun yeni görev alanları doğrultusunda farklılaşan bir güvenlik ortamıyla karşı karşıya kalmıştır. Balkanlar, Afganistan, Karadeniz, Suriye ve Irak çevresindeki gelişmeler, Türkiye'nin NATO içerisindeki varlığının yalnızca kendi topraklarının savunulmasıyla sınırlı olmadığını göstermektedir. Bununla birlikte Türkiye ve NATO'nun güvenlik önceliklerinin her zaman tamamen örtüşmediği de görülmektedir. Suriye ve Irak kaynaklı sorunlar, terörizm, Karadeniz güvenliği ve düzensiz göç gibi konularda farklı tehdit algıları ve güvenlik öncelikleri ortaya çıkabilmektedir. Bu durum, Türkiye'nin NATO içerisindeki konumunun yalnızca askerî kapasitesi üzerinden değil, bölgesel güvenlik sorunlarını doğrudan ele alabilme ve Avrupa-Atlantik güvenliği

ile Karadeniz, Kafkasya ve Orta Doğu arasındaki bağlantıyı sağlayabilme kapasitesi üzerinden değerlendirilmesini gerekli kılmaktadır. Sonuç olarak, Soğuk Savaş sonrası değişen güvenlik ortamı, 21. yüzyılda barışın yalnızca silahlı çatışmanın yokluğu üzerinden değerlendirilemeyeceğini ortaya koymuştur. Devletlerin sahip olduğu caydırıcılık ve dayanıklılık kapasitesi, yeni teknolojiler, istihbarat, diplomasi ve çok boyutlu güvenlik mekanizmaları barışın sürekliliğini sağlayan önemli unsurlar hâline gelmiştir. Ancak caydırıcılığın barışın kendisi olmadığı, barışın korunmasına hizmet eden araçlardan biri olduğu unutulmamalıdır. Bu çerçevede NATO, değişen tehdit ortamına uyum sağlayarak kolektif savunma, kriz yönetimi, caydırıcılık ve iş birliğine dayalı güvenlik anlayışlarını birlikte yürütmektedir. Bu doğrultuda NATO üyeliği ve kolektif savunma mekanizmaları, barışı doğrudan sağlayan unsurlar olmaktan ziyade caydırıcılığı güçlendirerek barışı mümkün kılan askerî ve stratejik dengeyi oluşturmaktadır. Türkiye ise jeopolitik konumu, askerî kapasitesi ve farklı güvenlik bölgeleriyle olan bağlantısı nedeniyle bu yapının önemli aktörlerinden biri olmaya devam etmektedir. Dolayısıyla 21. yüzyılda Türkiye'nin NATO içerisindeki stratejik rolü, yalnızca ittifak üyeliği üzerinden değil, caydırıcılık, diplomasi ve bölgesel istikrar arasındaki ilişki üzerinden değerlendirilmelidir.

Kaynakça

Allers, R. (2017). Modern deterrence? NATO's enhanced forward presence on the eastern flank. In NATO and collective defence in the 21st century (pp. 23–32). Routledge.

Auerswald, D. P., & Saideman, S. M. (2014). NATO in Afghanistan: Fighting together, fighting alone. Princeton University Press.

Aydın, M., & Atalay, A. H. (Eds.). (2012). Strateji ve güvenlik. Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Bal, İ. (2006). Alacakaranlıkta terörle mücadele ve komplo teorileri. USAK Yayınları.

Buzan, B. (2006). Will the “global war on terrorism” be the new Cold War? *International Affairs*, 82(6), 1101–1118. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2346.2006.00590.x>

Çevikbaş, A. (2011). Müttefik Güç Harekâtı insani müdahalelerin bir istisnası mıdır? NATO’nun Kosova’ya yönelik harekâtının uluslararası hukuk ve askeri bakış açılarından değerlendirilmesi. *Savunma Bilimleri Dergisi*, 10(2), 18–57.

Clausewitz, C. von. (1984). On war (M. Howard & P. Paret, Eds. & Trans.). Princeton University Press.

Daver, B. (1992). Savaş ve barış üzerine. *Atatürk Yolu Dergisi*, 3(10), 181–186. https://doi.org/10.1501/Tite_0000000243

Galtung, J. (1996). Peace by peaceful means: Peace and conflict, development and civilization. SAGE Publications.

İnandı, T., & Altunöz, E. (2025). Barış inşası: Kavramsal bir bakış. *Sosyal Bilimler ve Sağlık Bülteni*, (15), 72–78.

Kurt, V. (2018). Ortadoğu’da güvenliğin dönüşümü. İçinde V. Kurt (Ed.), *Ortadoğu’da ulusal güvenlik stratejileri*. SETA Yayınları.

Lambeth, B. S. (2010). Reflections on the Balkan air wars. *Air Power History*, 57(1), 30–43.

Larsen, J. A. (2017). NATO’s responses to Russian belligerence: An overview. In *NATO and collective defence in the 21st century* (pp. 8–15). Routledge.

Nicholson, J. W. (2016). NATO’s land forces. *Prism*, 6(2), 28–47.

Rothschild, E. (1995). What is security? *Daedalus*, 124(3), 53–98.

Schelling, T. C. (1960). The strategy of conflict. Harvard University Press.

Solana, J. (1996). NATO in transition. *Perceptions: Journal of International Affairs*, 1(4), 1–5.

Solana, J. (1999). NATO in the twenty-first century. *Perceptions: Journal of International Affairs*, 4(1), 1–5.

Soos, E., & Tamara, L. (2024). Euro-Atlantic integration of the Western Balkans: The cases of Kosovo, North Macedonia, Bosnia and Herzegovina. *Balkans Legal, Economic and Social Studies (BLESS)*, 1(1), 67–85.

Tokatlı, S. G. (2022). Soğuk Savaş dönemi güvenlik algısında yaşanan değişim ve uluslararası sistemin değişen dinamikleri. *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 7(1), 376–406.

Wæver, O., & Buzan, B. (2007). After the return to theory: The past, present, and future of security studies. In A. Collins (Ed.), *Contemporary security studies* (pp. 383–402). Oxford University Press.